

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2018-2019

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Ιωάννας Σπ. Πισίνα

A.M.: 7340010818018

**«Η δικονομική μεταχείριση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική
προσωπικότητα»**

Επιβλέποντες:

- α) Ιωάννης Δεληκωστόπουλος
- β) Γεώργιος Ορφανίδης
- γ) Φλώρα Τριανταφύλλου - Αλμπανίδου

Αθήνα, 2019

Copyright © [Ιωάννα Σπ. Πισίνα, 2019]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τη συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	1
§1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	6
II. Ορολογικό Ζήτημα.....	7
§2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 62 Β΄ ΚΑΙ 951 §1 Β΄ ΚΠΟΛΔ.....	10
§3. ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΔΙΚΟΥ - ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ	13
I. Ικανότητα διαδίκου και δικαστικής παραστάσεως ως δικονομικές εκφάνσεις του ουσιαστικού δικαίου.....	13
II. Ικανότητα δικαίου και νομική προσωπικότητα.....	15
§4. ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ.....	17
I. Γενικά περί της έννοιας της νομιμοποίησης και ειδικότερες διακρίσεις της.....	17
II. Η νομιμοποίηση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα.....	18
1. Γενικά.....	18
2. Η νομιμοποίηση των ενώσεων χωρίς νομική προσωπικότητα οι οποίες διαθέτουν ικανότητα δικαίου	21
III. Υποστηριχθείσες απόψεις περί της νομιμοποίησης.....	21
1. Η ΟΛΑΠ 22/1998	21
2. Η θέση περί της κατά κανόνα νομιμοποίησης των ενώσεων προσώπων που στερούνται νομικής προσωπικότητας και ικανότητας δικαίου	24
2.1 Θεμελίωση της θέσεως περί της κατά κανόνα νομιμοποίησης των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα και της παράλληλης νομιμοποίησης των κατ'ιδίαν μελών.....	24
2.2. Η ΟΛΑΠ 14/2007	26
2.2.1. Σύντομο ιστορικό της ενδίκου υποθέσεως.....	26
2.2.2. Οι παραδοχές της ΟΛΑΠ 14/2007.....	27

2.3. Κριτική αποτίμηση.....	30
3. Η θέση που διακρίνει τα υποκείμενα της επιδίκου εννόμου σχέσεως, της εννόμου σχέσεως της δίκης και της διαδικασίας – ασκηθείσα κριτική.....	33
4. Η κατ'εξάιρεση νομιμοποίηση της ενώσεως χωρίς νομική προσωπικότητα.....	35
4.1. Κριτική Θεώρηση.....	38
IV. Πεδίο εφαρμογής του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ – Συστηματική κατάταξη.....	42
1. Περιπτώσιολογία των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ.....	42
§5. ΕΝΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΧΩΡΙΣ ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΔΙΑΘΕΤΟΥΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΔΙΚΑΙΟΥ.....	48
I. Η νομοθετική μεταβολή με τον ν. 4072/2012.....	48
1. Η κοινοπραξία μετά τον ν. 4072/2012.....	49
II. Κριτική θεωρηση της ικανότητας δικαίου με τον ν. 4072/2012 και της δικονομικής εκφάνσεως της εν λόγω νομοθετικής μεταβολής.....	51
§6. ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΤΟΤΗΤΑ.....	54
I. Η θέση περί της επεκτάσεως του δεδicasμένου και έναντι των μελών των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα δυνάμει αναλογικής (ή ευθείας;) εφαρμογής της διατάξεως 329 ΚΠολΔ.....	54
1. Ασκηθείσα κριτική.....	56
II. Η θέση του <i>Κ. Μπέη</i> – Αντίλογος.....	58
IV. Η εξάρτηση των διατυπωθεισών απόψεων από την ευρύτερη προβληματική περί της επεκτάσεως του δεδicasμένου στον δικαιούχο ή υπόχρεο διάδικο όταν τη δίκη διεξάγει ο μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος.....	59
1.1. Η θέση περί μη επεκτάσεως του δεδicasμένου επί συντρέχουσας νομιμοποιήσεως στον αληθή δικαιούχο ή υπόχρεο.....	60
1.2. Η Άποψη περί επεκτάσεως μόνο του ευνοϊκού δεδicasμένου σε περίπτωση συντρέχουσας κατ'εξάιρεση νομιμοποιήσεως στον αληθή δικαιούχο ή υπόχρεο διάδικο.....	61
1.3. Η θέση περί επεκτάσεως του δεδicasμένου έναντι του δικαιούχου ή υπόχρεου διαδίκου ανεξαρτήτως της θετικής ή αρνητικής εκβάσεως της δίκης.....	63
III. Κριτική θεώρηση – Ιδία άποψη.....	65

V. Το δεδουλευμένο και η εκτελεστότητα έναντι των νομικών προσώπων και των μελών αυτών	69
1.1. Επί ομόρρυθμης εταιρίας.....	70
1.2. Επέκταση δεδουλευμένου και εκτελεστότητας στον ετερόρρυθμο εταίρο	71
1.3. Επί των κεφαλαιουχικών εταιρειών	72
§7. ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΣ ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΑΥΤΗΣ.....	75
I. Έννοια της «κοινής περιουσίας» κατ'άρθρο 951 § 1 β' ΚΠολΔ.....	75
II. Δυνατότητα επισπέυσεως αναγκαστικής εκτελέσεως τόσο κατά της κοινής περιουσίας της ενώσεως όσο και κατά της περιουσίας των κατ'ιδίαν μελών της;	79
III. Το ζήτημα της παθητικής νομιμοποιήσεως προς αναγκαστική εκτέλεση επί των αδημοσίευτων ομόρρυθμων εταιρειών και των κοινοπραξιών μετά τον ν. 4072/2012	80
§8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	82
§9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	86
I. Ελληνική	86
II. Αλλοδαπή	94

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Αρ.	Αριθμός
Αρμ.	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
Αναμν.τ	Αναμνηστικός τόμος
αντιθ.	αντίθετα
Αιτ.Εκθ.	Αιτιολογική Έκθεση
Βλ.	Βλέπε
Γνμδ.	Γνωμοδότηση
Δ.	Δίκη (περιοδικό)
έκδ.	έκδοση
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών (περιοδικό)
ΔΣΑ	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
εδ.	εδάφιο
ΕιρΑθ	Ειρηνοδικείο Αθηνών
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΕΝ	Εμπορικός Νόμος
ΕπολΔ	Επιθεώρηση Πολιτικής Δικονομίας (περιοδικό)
επ.	επόμενα
ΕπΕπετ	Επιστημονική επετηρίδα

ΕφαΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου (περιοδικό)
Εφαθ	Εφετείο Αθηνών
ΕφΔωδ	Εφετείο Δωδεκανήσου
ΕφΛαρ	Εφετείο Λάρισας
Ενδεικτ.	Ενδεικτ.
ΕρμΑΚ	Ερμηνεία Αστικού Κώδικα
Ημίτ.	Ημίτομος
κεφ.	Κεφάλαιο
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΜονΠρωτΛαρ	Μονομελές Πρωτοδικείο Λάρισας
ν.	νόμος
ν.δ	Νομοθετικό διάταγμα
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ΟΛΑΠ	Ολομέλεια Αρείου Πάγου
ΟλΣτΕ	Ολομέλεια συμβουλίου της επικρατείας
ό.π.	όπως παραπάνω
ΠολΠρωτΘεσ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης
Πρβλ.	Παράβαλε
σελ.	σελίδα-ες
στοιχ.	στοιχείο
σσ.	σημείωση
ΣχΠολΔ	Σχέδιον Πολιτικής Δικονομίας
Τμ.	Τμήμα
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών

χ.χ.	χωρίς χρονολογία
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)
υποσ.	υποσημείωση-εις
ZPO	Zivilprozessordnung

§1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζήτημα της δικονομικής μεταχειρίσεως των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα συνιστά, κατά γενική ομολογία, ένα εκ των δυσχερέστερων της ύλης του δικονομικού δικαίου, αφ' ενός μεν λόγω της ελλιπούς νομοθετικής του ρυθμίσεως, αφ' ετέρου δε κατά το μέτρο που τέμνεται με την αντίστοιχη προβληματική του ουσιαστικού δικαίου. Σε ό,τι αφορά ειδικότερα τη δικονομική διάσταση του προβλήματος, το ζήτημα που δίχασε θεωρία και νομολογία είναι ιδίως εκείνο της νομιμοποιήσεως των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Η αναγνώριση ή μη της τελευταίας δίχασε εξ άλλου τη νομολογία, σε τέτοιο βαθμό, ώστε μετά από μία απολύτως κυμαινόμενη νομολογία, να εκδοθούν εντός μιας μόλις δεκαετίας δύο αντίθετες αποφάσεις της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου. Στη θεωρία, βέβαια, η αναγνώριση της νομιμοποιήσεως των εν λόγω ενώσεων αποτελεί προ πολλού κοινό τόπο, ενώ η έντονη διχαστασία εντοπίζεται εις ό,τι αφορά τον προσδιορισμό του είδους της νομιμοποιήσεως. Πρόκειται, δηλαδή, περί κατά κανόνα ή κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως όταν ενάγει ή ενάγεται η ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα; Επ'αυτού, στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια αναλυτική παρουσίαση των διατυπωθεισών δισταμένων απόψεων, καθώς και η κριτική τους θεώρηση, με στόχο την ανεύρεση της δογματικά συνεπέστερης ερμηνευτικής λύσεως.

Εν συνεχεία, παρουσιάζεται μια τρόπον τινά έτερη κατηγορία ενώσεων προσώπων χωρίς μεν νομική προσωπικότητα, πλην όμως με ικανότητα δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, ο νομοθέτης του ν. 4072/2012, στην αδημοσίευτη ομόρρυθμη και ετερόρρυθμη εταιρεία που ασκεί εμπορική δραστηριότητα και την κοινοπραξία που έχει καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ. ή εμφανίζεται στις συναλλαγές, καίτοι απονέμει ικανότητα δικαίου, εν τούτοις με σαφήνεια τους αποστερεί τη νομική προσωπικότητα. Αναπόφευκτα, η προρρηθείσα νομοθετική μεταβολή επέφερε μεγάλη ταραχή στον νομικό κόσμο. Τούτο δε ιδίως ενόψει της ήδη καθιερωθείσας ταυτίσεως των δυο αυτών όρων, ήτοι της ικανότητας δικαίου αφ' ενός και της νομικής προσωπικότητας αφ' ετέρου. Εν προκειμένω, ενδιαφέρει κυρίως η δικονομική μεταχείριση των περιών ο λόγος ενώσεων προσώπων. Οι τελευταίες, πάντως, χάριν της εκ του νόμου προσκλήσεως ικανότητας δικαίου ακολουθούν τον κατ'άρθρο 62 εδ. α' ΚΠολΔ κανόνα της αντιστοιχίας μεταξύ ικανότητας δικαίου και διαδίκου. Δεν θα μπορούσε πάντως να ελλείπει και μια γενική συστηματική κατάταξη των εν γένει ενώσεων προσώπων χωρίς

νομική προσωπικότητα και την υπαγωγή τους ή μη στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ.

Περαιτέρω, ακολουθεί η θεωρητική συζήτηση για το εριζόμενο θέμα αναφορικά με το ζήτημα της επεκτάσεως του δεδικασμένου στα μέλη της ενώσεως και κατ' επέκταση της εκτελεστότητας, εν περιπτώσει διεξαγωγής της δίκης από την ένωση προσώπων που στερείται νομικής προσωπικότητας. Προκρίνεται, λοιπόν, η αναλογική (ή ευθεία) εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 329 ΚΠολΔ και αντίστοιχα εκείνη του άρθρου 919 του ίδιου κώδικα; Εάν δε κάποιος υιοθετήσει ως δογματικά συνεπέστερη την κατ' εξαίρεση νομιμοποίηση της ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα μεταφέρεται το ζήτημα στην ευρύτερη προβληματική περί της επεκτάσεως ή μη του δεδικασμένου στον αληθή δικαιούχο ή υπόχρεο όταν η δίκη διεξάγεται από τον μη δικαιούχο ή μη υπόχρεο διάδικο, ήτοι εν προκειμένω από την ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα; Στην παρούσα εργασία, τίθεται υπό εξέταση η προβληματική περί του εάν είναι αναγκαία η καταφυγή σε μια εκ των διατυπωθεισών απόψεων που ακολουθούν τη νομική κατασκευή της κατ' εξαίρεση νομιμοποίησης σε ό,τι αφορά την επέκταση του δεδικασμένου.

Εν κατακλείδι, για την πληρέστερη κάλυψη του θέματος, στην παρούσα εργασία επιχειρείται ο ακριβής προσδιορισμός της έννοιας της «κοινής περιουσίας» του άρθρου 951 §1 εδ.β' ΚΠολΔ. Τίθεται, τέλος, υπό εξέταση το εριζόμενο ζήτημα αναφορικά με το αντικείμενο της αναγκαστικής εκτελέσεως στις εν λόγω δίκες: *Μπορεί δηλαδή να επισπευθεί αναγκαστική εκτέλεση πέραν της κοινής περιουσίας της ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα και κατά της ατομικής περιουσίας των προσώπων που την αποτελούν; Και εάν ναι σε ποια έκταση;*

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Κοινό γνώρισμα των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα αποτελεί το γεγονός ότι αποτελούν συσσωματώσεις προσώπων, στις οποίες το ουσιαστικό δίκαιο δεν απονέμει ικανότητα δικαίου και νομική προσωπικότητα, ήτοι δεν ανάγονται σε υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Υπάρχουν, ωστόσο, συγκεκριμένες κατηγορίες στις οποίες απονέμονται ορισμένες δυνατότητες, οι οποίες ποικίλουν ανά περίπτωση¹.

Ενδεικτικά παραδείγματα των εν λόγω ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα αποτελούν: οι ενώσεις προσώπων που δεν αποτελούν σωματείο (ΑΚ 107), η αστική εταιρεία χωρίς νομική προσωπικότητα (ΑΚ 741 επ.) που αναπτύσσει εξωτερική δράση, η ένωση ιδιοκτητών πολυκατοικίας κατά τον ν.3741/1929, η συμπλοιοκτησία (άρθρ. 10 επ. ΚΙΝΔ), το υπό ίδρυση σωματείο (ΑΚ 78 §1, 79 §1, 83), η επιτροπή εράνων προ της ιδρύσεώς της, ήτοι προ της εκδόσεως του σχετικού του εγκριτικού διατάγματος (ΑΚ 123), οι άτυποι φοιτητικοί σύλλογοι, τα καλλιτεχνικά σχήματα, η ομάδα εργαζομένων σε έναν εργοδότη που δεν έχουν οργανωθεί σε σωματείο ή σε άλλο νομικό πρόσωπο, οι εφορευτικές επιτροπές εργατικών σωματείων, οι Θρησκευτικές κοινότητες που δεν έχουν αποκτήσει νομική προσωπικότητα, ήτοι δεν έχουν τηρήσει τις διαδικασίες και τις διατυπώσεις συστάσεώς τους (ν.4301/2014), κ.ο.κ².

Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα αποτελούν επίσης οι αδημοσίευτες ομόρρυθμες ή ετερόρρυθμες εταιρίες, οι οποίες ασκούν εμπορική δραστηριότητα (άρθρο 251 §3, και 271 §2 σε συνδυασμό με 251 §3 ν.4072/2012) καθώς και οι κοινοπραξίες των §§ 1 και 3 του άρθρου 293 του ίδιου νόμου. Στις ως άνω περιπτώσεις βέβαια ο νομοθέτης του ν.4072/2012 καίτοι δεν τους αναγνωρίζει νομική προσωπικότητα, εν τούτοις απονέμει σε αυτές ικανότητα δικαίου. Άπορροια δε τούτης της νομοθετικής μεταβολής είναι η αναγωγή των εν λόγω οντοτήτων σε υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

¹ Δ. Παπαστερίου, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, β έκδ., 2009, σελ.: 337.

² Για περαιτέρω περιπτώσιολογία πρβλ. κατωτέρω κεφ.: §4, IV, αρ.1.

II. Ορολογικό Ζήτημα

Κατά καιρούς, διάφοροι όροι, όπως «οντότητες», «μορφώματα», «συσσωματώσεις» κ.ο.κ. απαντούν στον εννοιολογικό προσδιορισμό των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Περαιτέρω, και ιδίως μετά τη θέσπιση του ν.4072/2012, έχει επιχειρηθεί και ειδικότερος προσδιορισμός τους, όπως για παράδειγμα, ο χαρακτηρισμός τους ως «ατελή» νομικά πρόσωπα³, «εν μέρει» νομικά πρόσωπα, «ιδιόμορφα» νομικά πρόσωπα⁴, «*de facto*»⁵ ή «οιονεί» νομικά πρόσωπα⁶, κ.ο.κ.

Σημειωτέον ότι, τόσο το άρθρο 62 εδ. β' όσο και το άρθρο 64 §3 ΚΠολΔ,- που αναφέρεται στην ικανότητα δικαστικής παραστάσεως - κάνουν λόγο περί ενώσεων προσώπων που επιδιώκουν κάποιον σκοπό, χωρίς να είναι σωματεία, καθώς και για εταιρείες που δεν έχουν νομική προσωπικότητα. Το δε άρθρο 951 §1 εδ. β' ΚΠολΔ ομιλεί περί ενώσεων προσώπων του άρθρου 62 §2 του ίδιου Κώδικα. Το άρθρο 62 ΚΠολΔ βέβαια δεν έχει δεύτερη παράγραφο, παρά μόνο δεύτερο εδάφιο, οπότε προφανώς συνάγεται ότι το άρθρο 951 §1 εδ.β' ΚΠολΔ αναφέρεται στο εδάφιο τούτο, το οποίο εξ άλλου ομιλεί περί ενώσεων προσώπων. Για τη δε παράλειψη αναφοράς στο εν λόγω άρθρο (951 §1 εδ.β' ΚΠολΔ) και των εταιρειών χωρίς νομική προσωπικότητα,

³ Ν. Ρόκας, Εμπορικές εταιρίες, η' εκδ., 2018, σελ.: 15, υποσ.: 4, κατά τον οποίο ο όρος «ατελής» νομικό πρόσωπο αναφέρεται στην ομόρρυθμη εταιρία που λειτουργεί πριν δημοσιευθεί. Σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα (σελ.: 15) μετά τον ν.4072/2012 και την απονομή ικανότητας δικαίου και πτωχευτικής ικανότητας στη μη καταχωρισμένη στο Γ.Ε.ΜΗ. ομόρρυθμη εταιρία, η οποία ασκεί εμπορική δραστηριότητα, καθώς και στην εμφανιζόμενη προς τα έξω κοινοπραξία, υπάρχει πλέον και μια νέα κατηγορία ικανότητας δικαίου ορισμένων ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, ήτοι εκείνη των «ατελών» ή «οιονεί» νομικών προσώπων. Μετά τον ν.4072/2012 ο Κ. Καλαβρός, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 964, χαρακτηρίζει ως «ατελείς» τις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα στις οποίες ο νομοθέτης προσέδωσε ικανότητα δικαίου.

⁴ Βλ. σε Β. Βαθρακοκοίλη, ΕΡΝΟΜΑΚ - Γενικές Αρχές (Άρθρα 1 - 286), τ.: Ι, 2001, άρθρο 61, αρ.12, σελ.: 340, πρβλ. 131/1988 ΜονΠρωτΛαρ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου χρησιμοποιήθηκε ο όρος αυτός για τα πολιτικά κόμματα πριν τον ν. 3023/2002.

⁵ Κλ. Ρούσσο, σε: Ρούσσο Κλ. (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων (Liber Amicorum Φ. Δωρή), 2010, σελ.: 98 · Πρβλ. Σπ. Ψυχομάνη, Εμπορικό Δίκαιο, Γενικό μέρος – Δίκαιο εμπορικών συμβάσεων, γ' έκδ., 2018, σελ.: 168, ο οποίος χαρακτηρίζει ως *de facto* νομικό πρόσωπο, την εταιρεία που ως ένωση προσώπων λειτουργεί εν τοις πράγμασι εμπορικές πράξεις, στερούμενη νομική προσωπικότητα, ήτοι υπό τη μορφή αδημοσίευτης, ανώμαλης ομόρρυθμης εταιρίας.

⁶ Βλ. Κ. Παναγόπουλο, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου. Ενώσεις προσώπων/ Επιχείρηση/ Ομάδες περιουσίας, 2016, σελ.: 21, εξ άλλου ο εν λόγω χαρακτηρισμός αποτελεί και τον τίτλο της ανωτέρω μονογραφίας, ενώ με τη χρήση του εν λόγω χαρακτηρισμού, κατά τον συγγραφέα, επιτυγχάνεται η αποφυγή συγχύσεως των εννοιών «υποκείμενο του δικαίου» και «πρόσωπο», βλ. επίσης τον ίδιο σε: Ρούσσο Κλ. (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων, ό.π., σελ.: 631 επ. και ιδίως σελ.: 633.

παρότι αυτές αναφέρονται στο άρθρο 62 εδ. β', έχει υποστηριχθεί τόσο η θέση περί χρέιας αναλογίας⁷ όσο και εκείνη περί της ανάγκης συμπληρώσεως της διατάξεως μέσω της διορθωτικής ερμηνείας⁸.

Ο όρος πάντως «ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα» περιλαμβάνει τόσο εκείνες που επιδιώκουν κάποιον σκοπό, χωρίς να είναι σωματεία, όσο και τις εταιρείες που δεν έχουν νομική προσωπικότητα. Θα μπορούσε κάποιος να προχωρήσει λίγο περισσότερο διερωτώμενος το εξής: ελλείψει της σχετικής αναφοράς του άρθρου 62 εδ. β' και 64 §3 ΚΠολΔ, θα υπάγονταν οι εταιρείες χωρίς νομική προσωπικότητα στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως; Εκκινώντας εκ της γραμματικής διατυπώσεως της διατάξεως του άρθρου 107 ΑΚ αναγιγνώσκουμε ότι «*η ένωση προσώπων για την επιδίωξη σκοπού, όταν δεν αποτελεί σωματείο, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά, διέπεται από τις διατάξεις για την εταιρία*». Τούτο σημαίνει ότι, μη αποτελούσα σωματείο –και προφανώς εταιρεία που δεν εμπίπτει στις λοιπές αναγνωρισμένες εμπορικές εταιρείες - διέπεται από τις διατάξεις για την εταιρεία του ΑΚ. Επομένως η ένωση του άρθρ. ΑΚ 107 συνιστά μια ένωση για επιδίωξη συγκεκριμένου σκοπού. Οι δε εταιρείες που στερούνται νομικής προσωπικότητας και δεν έχουν σωματειακή υφή, εν τούτοις απολαμβάνουν όλα τα γνωρίσματα του άρθρ. ΑΚ 107 και συνιστούν ένα μείζον εν συγκρίσει με τις ενώσεις προσώπων που δεν αποτελούν σωματείο και δεν διαθέτουν νομική προσωπικότητα. Ως εκ τούτου, όταν ο δικονομικός νομοθέτης ομιλεί περί ενώσεων προσώπων που επιδιώκουν κάποιον σκοπό, χωρίς να είναι σωματεία χωρίς νομική προσωπικότητα, δεν μπορεί παρά a fortiori να ομιλεί και περί των εταιρειών χωρίς νομική προσωπικότητα.

Τούτων δοθέντων, στην παρούσα μελέτη προκρίνεται η χρήση του όρου «ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα» ως ο πλέον σαφής όρος που αποδίδει επαρκώς και ευσύνοπτα άπαντα εν λόγω μορφώματα. Ο δε ειδικότερος προσδιορισμός τους ανάλογα με τη θέση που λαμβάνει κάποιος ως προς τη μεταχείριση ορισμένων εξ αυτών ή με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τους, ίσως εγκυμονεί

⁷ *Ι. Μπρίνιας*, Αναγκαστική εκτέλεσις, Γενικά Διατάξεις (άρθρα 904 - 940 ΚΠολΔ), τ.:Ι, β' έκδ., 1978, άρθρ.919, 238 - 239, υποσ.: 10.

⁸ *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος: Διαδικασία στα πρωτοβάθμια δικαστήρια, δ' έκδ., 2016, σελ.:952, υποσ.:1232.

κίνδυνο συγχύσεώς τους και πιθανόν να καταλήγει να κινείται επί εννοιοκρατούμενου πεδίου.

§2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 62 Β΄ ΚΑΙ 951 §1 Β΄ ΚΠΟΛΔ

Στην Πολιτική Δικονομία του Maurer δεν περιείχετο ειδική διάταξη σχετικά με την έννοια και το περιεχόμενο της ικανότητας διαδίκου. Εθεωρείτο αυτονόητο ότι όποιος έχει κατά το ουσιαστικό δίκαιο ικανότητα δικαίου, του αναγνωρίζεται ταυτοχρόνως και το αντίστοιχο δικονομικό δικαίωμα να αιτείται δικαστικής προστασίας⁹. Ο Εισηγητής των σχετικών διατάξεων του ΚΠολΔ *Ι.Σακκέτας*, στο Διάγραμμα του ενώπιον της Συντακτικής Επιτροπής, μολονότι φαίνεται να κατανοεί τον λόγο που η ΠολΔ/1834 δεν ασχολήθηκε με την έννοια της ικανότητας διαδίκου, εισηγείται εν τούτοις να περιληφθεί ειδική διάταξη στο κείμενο του ΚΠολΔ, έχοντας, κατ'εξοχήν, υπόψη του τις περιπτώσεις των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Σημείωνε, ειδικότερα, ο *Ι.Σακκέτας*: «*Ίσως θα επερίττενε και εις τας τελευταίας ταύτας δικονομίας (σ.σ. εννοεί τις έννομες τάξεις στις οποίες δεν περιέχεται ορισμός της ικανότητας δικαίου) παρόμοιος ορισμός, εάν δεν επρόκειτο να έλθη εις αντίθεσιν προς τα κατά συνέχειαν διαλαμβανόμενα περί της ικανότητος ορισμένων προσώπων του να είναι διάδικοι, άτινα δεν έχουσι την κατά το αστικόν δίκαιον νομικήν προσωπικότητα, εις α όμως πρέπει να αναγνωρισθή η ικανότης του να είναι διάδικοι ως λ.χ....οι ενώσεις προσώπων ή ομάδες περιουσίας (Vereine)...*»¹⁰. Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι ο *Σακκέτας* προσφυώς εξαρτούσε αλλά και δικαιολογούσε την ανάγκη θεσπίσεως ειδικής διατάξεως περί ικανότητας δικαίου από την ύπαρξη εξαιρετικών περιπτώσεων όπου η τελευταία δεν *θα πρέπει* να ταυτίζεται με την ικανότητα δικαίου. Πρότυπο δε της νομοθετικής του εισηγήσεως υπήρξε η §50 του γερμΚΠολΔ¹¹.

Σύμφωνα με την τελευταία, όπως αυτή ίσχυε μέχρι το έτος 2009¹², προβλεπόταν ικανότητα προς το ενάγεσθαι – και όχι και προς το ενάγειν – και στις

⁹ Είναι δε χαρακτηριστικό ότι λ.χ. το κλασσικό συστηματικό σύγγραμμα των *B. Οικονομίδη/ Μ. Λιβαδά*, *Εγχειρίδιον της Πολιτικής Δικονομίας*, τ.:Ι, ζ΄ εκδ., 1924, § 49, σελ.: 243 επ., στο κεφάλαιο περί διαδίκων, ξεκινά από την ικανότητα του παρίστασθαι επί δικαστηρίου, παραλείποντας κάθε αναφορά περί της ικανότητας διαδίκου.

¹⁰ ΣχΠολΔ, τ.:Ι, 1940, σελ.: 60.

¹¹ ΣχΠολΔ, ό.π., σελ.: 61.

¹² Το έτος 2009 επήλθε νομοθετική τροποποίηση στη διάταξη της § 50 ΖΡΟ, ώστε πλέον αναγνωρίζεται όχι μόνο ικανότητα προς το ενάγεσθαι («passiv parteifähig») αλλά και προς το ενάγειν («aktiv parteifähig») για τις ενώσεις μη διαθέτουσες, κατά το ουσιαστικό δίκαιο, ικανότητα δικαίου. Βλ.

ενώσεις προσώπων που δεν διαθέτουν ικανότητα δικαίου («nichtrechtsfähige Vereine»). Ο Έλληνας νομοθέτης, έχοντας ενώπιον του και το γερμανικό σχέδιο του 1931, θέλησε να υπερκεράσει το νομοθετικό του πρότυπο, δοθέντος ότι αναγνώρισε ικανότητα διαδικίου στις εν λόγω ενώσεις τόσο ως προς την παθητική όσο και ως προς την ενεργητική τους εκδοχή¹³.

Ακολούθως, ενώ στο αρχικό προσχέδιο του *Ι. Σακκέτα* γινόταν μνεία όχι μόνο για ενώσεις προσώπων αλλά και για ομάδες περιουσίας¹⁴, η τελική ρύθμιση δεν περιέλαβε τις τελευταίες, ενόψει των αντιρρήσεων που προέβησαν κατά την συνεδρίαση της 12^{ης} Οκτωβρίου του 1937 οι *Γ. Οικονομόπουλος* και *Γ. Ράμμος*¹⁵. Υπεστήριξαν ειδικότερα οι τελευταίοι, ότι το κανονιστικό πεδίο εφαρμογής της (νυν) διατάξεως του άρθρου 62 εδ. β', λόγω της ούτως ή άλλως ευρείας διατυπώσεώς της, θα έπρεπε να περιορίζεται: «...*επί των αστικών εταιρειών, των μη περιβεβλημένων νομικήν προσωπικότητα σωματείων και των ομορρυθμών εταιρειών, αιρομένης ούτως ως προς τας τελευταίας ταύτας της κατά το ισχύον δίκαιον υπάρχουσας εν προκειμένω αμφισβητήσεως.*»¹⁶. Η τελική, επομένως, διατύπωση της επίμαχης διατάξεως που δόθηκε από την Συντακτική Επιτροπή είχε ως ακολούθως: «...*μη ανεγνωρισμένα σωματεία σωματεία και εταιρείαι μη κεκτημένα νομικήν προσωπικότητα δύνανται να είναι διάδικοι επέχοντα εν τη δίκη θέσιν προσώπων ικανών προς τούτο*»¹⁷.

Κατά τις συνεδριάσεις της Αναθεωρητικής Επιτροπής του ΚΠολΔ, επιφυλάξεις ως προς τη σκοπιμότητα της καθιερώσεως της προκείμενης διατάξεως διατυπώθηκαν από τον *Θ. Λιβαθινό*, ο οποίος, μεταξύ άλλων, διερωτάτο¹⁸: «...*Πώς είναι δυνατόν να προσδώσωμεν εις τας εν λόγω ενώσεις προσώπων και περιουσίας¹⁹ την προς το ενάγειν ικανότητα; Ποία περιουσία θα κατασχεθή;*». Εν τέλει οι ως άνω αντιρρήσεις δεν έγιναν

L. Rosenberg/ K.-H. Schwab/ P. Gottwald, Zivilprozessrecht, 18. Auflage, 2018, §43, 20, 21, σελ.: 233 επ.

¹³ ΣχΠολΔ, ό.π., σελ.: 61, 147-148.

¹⁴ ΣχΠολΔ, ό.π., σελ.: 213.

¹⁵ ΣχΠολΔ, ό.π., σελ.: 315 επ.

¹⁶ ΣχΠολΔ, ό.π., σελ.: 316.

¹⁷ ΣχΠολΔ, ό.π., σελ.: 316.

¹⁸ Πρακτικά των συνεδριάσεων της Αναθεωρητικής Επιτροπής του Σχεδίου ΚΠολΔ και του Εισαγωγικού Νόμου, 1967, σελ.: 619.

¹⁹ Στο σημείο αυτό βέβαια ο *Θ. Λιβαθινός* κάνει λάθος · όπως είδαμε οι ομάδες περιουσίας είχαν τεθεί εκτός του πεδίου εφαρμογής της διατάξεως ήδη από την Συντακτική Επιτροπή.

δεκτές από τα λοιπά μέλη της Αναθεωρητικής Επιτροπής, με συνέπεια η διάταξη του άρθρου 62 εδ. β' να λάβει την σημερινή της εκδοχή. Η απορία, ωστόσο, του Θ. Λιβαθηνού: «ποία περιουσία θα κατασχεθής;» έμεινε αναπάντητη. Στον ΚΠολΔ του 1967 δεν περιείχετο ειδική διάταξη που να προσδιορίζει το αντικείμενο της αναγκαστικής εκτελέσεως κατά των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα²⁰. Πρώτος ο Γ. Μητσόπουλος το 1970 επεσήμανε την κατά τούτο ελλιπή νομοθετική ρύθμιση²¹ και μετά από ένα έτος, υπό την ιδιότητά του ως μέλους της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής του ν.δ. 958/1971, πρότεινε την υιοθέτηση της διατάξεως του άρθρου 951 §1 εδ. β' ΚΠολΔ²², κατά την οποία: «όταν πρόκειται για ένωση προσώπων του άρθρου 62 παρ.2, η αναγκαστική εκτέλεση γίνεται στην κοινή περιουσία τους». Ο λόγος δε που προεβλήθη από τον Γ.Μητσόπουλο για την προσθήκη της ως άνω διατάξεως είχε ως ακολούθως: «η ολοκλήρωση της δικονομικής καινοτομίας της εισαχθείσης δια του άρθρου 62 εδ.2, ώστε να καταστή δυνατή η εκτελέσεις της αποφάσεως κατά της κοινής των εν λόγω ενώσεων περιουσίας, υπό την αυτονόητον προϋπόθεσιν της μη προσωποποιήσεως ταύτης» (η αραιογράμμιση του συγγραφέα)²³.

²⁰Πρβλ. τον σχετικό προβληματισμό υπό την ισχύ του ΚΠολΔ/1967 σε Στ. Δεληκωστόπουλο/ Α. Σινανιώτη, Ερμηνεία ΚΠολΔ, τ.:Ι, 1968, άρθρο 63, σελ.: 161.

²¹ Γ. Μητσόπουλος, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, Δ (1), 1970, σελ.: 433 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου, 1983, σελ.: 369 επ. (382 επ.).

²² Πρβλ. την παραδοχή του ίδιου σε Γ. Μητσόπουλο, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, Δ (23), 1992, σελ.: 3 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου τ.:ΙΙ, 1997, σελ.:297 επ. (300).

²³Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 300.

§3. ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΔΙΚΟΥ - ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

I. Ικανότητα διαδίκου και δικαστικής παραστάσεως ως δικονομικές εκφάνσεις του ουσιαστικού δικαίου

*Διάδικος είναι το πρόσωπο που ζητεί στο όνομά του, ως ενάγων, ή ζητείται εναντίον του, ως εναγομένου, η παροχή δικαστικής προστασίας*²⁴. Η έννοια του διαδίκου, λοιπόν, προσδιορίζεται επί τη βάση του *τυπικού*, ή *άλλως δικονομικού, κριτηρίου*²⁵. Αδιάφορη δε παραμένει η *ουσιαστική έννοια του διαδίκου*²⁶, ήτοι εάν ο ενάγων είναι πράγματι δικαιούχος, ή αντιστοίχως, ο εναγόμενος ο αληθής υπόχρεος της επιδίκου αξιώσεως. Με βάση δε τη μετέπειτα εξέλιξη της ως άνω ουσιαστικής έννοιας, αδιάφορο παραμένει αν οι χαρακτηριζόμενοι στο εισαγωγικό δικόγραφο της αγωγής διάδικοι ταυτίζονται με τα υποκείμενα της ουσιαστικής έννομης σχέσεως. Και η κρατούσα πάντως τυπική έννοια του διαδίκου συνδέεται κατά μια έννοια με την ουσιαστική αξίωση κατά το μέτρο που αυτή καταλαμβάνει τόσο τον φορέα της επιδίκου αξιώσεως όσο και τους έχοντες την εξουσία διαθέσεως αλλότριας αξιώσεως, ήτοι τους μη αληθείς ή μη υπόχρεους διαδίκους²⁷.

Εν αντιθέσει δε με την ιδιότητα διαδίκου, η οποία συνιστά μόνο δικονομικής διαστάσεως έννοια, η *ικανότητα διαδίκου*, ήτοι η ικανότητα να καθίσταται κάποιος υποκείμενο της δίκης ως ενάγων ή εναγόμενος, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το ουσιαστικό δίκαιο²⁸ με το οποίο και τελεί σε αντιστοιχία.

Πιο συγκεκριμένα, όπου το ουσιαστικό δίκαιο απονέμει *ικανότητα δικαίου*, σε όλα δηλαδή τα φυσικά και νομικά πρόσωπα, το δικονομικό δίκαιο κατ'αρχήν,

²⁴ Βλ. αντί άλλων *Γ. Μητσόπουλο*, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, Δ (1), 1970, σελ.: 433 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου, 1983, σελ.: 369 επ. (369), κατά τον οποίο: «*Η ιδίω ονόματι αίτησις περί παροχής εννόμου προστασίας αποτελεί αποτελεί το κύριον χαρακτηριστικόν γνώρισμα της έννοιας του διαδίκου*».

²⁵ *Ν. Νίκας*, Πολιτική δικονομία, τ.:Ι, 2003, σελ.: 289-290, *Π. Αρβανιτάκης*, Οι διάδικοι στην πολιτική και διοικητική δίκη, 2005, σελ.: 34 επ.

²⁶ Περί αυτής και της ιστορικής της εξελίξεως βλ. αναλυτικότερα *Π. Αρβανιτάκη*, Οι διάδικοι στην πολιτική και διοικητική δίκη, 2005, σελ.: 33-34.

²⁷ Έτσι *Ν. Νίκας*, Πολιτική δικονομία, τ.:Ι, ό.π., σελ.: 290.

²⁸ Βλ. *Ν. Νίκα*, Πολιτική δικονομία, τ.:Ι, ό.π., σελ.: 292, *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ΕΠολΔ, 2016, σελ.: 18 επ. (19 επ.), *Κ. Μακρίδου*, Δικονομία εργατικών διαφορών, 2009, σελ.: 79 επ.

αναγνωρίζει ικανότητα διαδίκου. Αντίστοιχα, όπου – και στην έκταση που – το ουσιαστικό δίκαιο απονέμει ικανότητα προς δικαιοπραξία, το δικονομικό δίκαιο δέχεται ικανότητα δικαστικής παραστάσεως. Τούτη η αντιστοιχία ικανότητας δικαίου – διαδίκου αφ'ενός, και ικανότητας προς δικαιοπραξία – δικαστικής παραστάσεως αφ'ετέρου, αποτυπώνεται στις διατάξεις των άρθρων: 62 εδ. α' ΚΠολΔ: «*όποιος έχει την ικανότητα να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων έχει την ικανότητα να είναι διάδικος*» και 63, 64 §2 ΚΠολΔ: «*Όποιος είναι ικανός για οποιαδήποτε δικαιοπραξία μπορεί να παρίσταται στο δικαστήριο με το δικό του όνομα...τα νομικά πρόσωπα παρίστανται στο δικαστήριο με όποιον τα εκπροσωπεί*».

Ο δικονομικός νομοθέτης ενόψει των αναγκών της συναλλακτικής²⁹ δραστηριότητας αναγκάστηκε να αναγνωρίσει μία εξαίρεση από τον ως άνω κανόνα, η οποία αφορά στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Αφ'ής στιγμής οι ενώσεις αυτές - καλώς ή κακώς - εν τοις πράγμασι υφίστανται αλλά και δραστηριοποιούνται, θα δυσχεραίνετο αφάνταστα η ίδια τους η λειτουργία, εάν δεν μπορούσαν να καθίστανται διάδικοι. Την ίδια δυσχέρεια θα αντιμετώπιζαν αν μη τι άλλο και οι αντισυμβαλλόμενοι των ως άνω ενώσεων.

Τούτων δοθέντων, το δικονομικό δίκαιο αναγνωρίζει στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα στο μεν άρθρο 62 εδ. β' ΚΠολΔ ικανότητα διαδίκου, μολονότι αυτές στερούνται ικανότητας δικαίου³⁰. Ωσαύτως, στο άρθρο 64 §3 του ΚΠολΔ αναγνωρίζεται στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα ικανότητα δικαστικής παραστάσεως (μέσω των προσώπων «*στα οποία έχει ανατεθεί η διαχείριση των υποθέσεών τους*»), μολονότι αυτές κατά το ουσιαστικό δίκαιο στερούνται ικανότητας προς δικαιοπραξία.

²⁹ Βλ. αντί άλλων *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, (τα άρθρα 329 και 920 ΚΠολΔ ιδίως στις εταιρίες), 2001, σελ.: 307 επ.

³⁰ Βλ. πάντως και *Ε. Καστήσιο*, σε: *Ρούσσο Κλ.* (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων (*Libet Amicorum Φ. Δωρή*), 2010, §32, σελ.: 610 επ. και ιδίως 615 επ., κατά τον οποίο υφίσταται διάκριση μεταξύ ικανότητας δικαίου υπό στενή έννοια και ικανότητας δικαίου υπό ευρεία έννοια. Στη μεν πρώτη μια οντότητα αναγνωρίζεται ως αυτοτελής φορέας εννόμων σχέσεων, στη δε δεύτερη υφίσταται η «ικανότητα νομικής δράσεως», ήτοι μια οντότητα δύναται να αποκτά - ίδια βουλήσει - δικαιώματα και υποχρεώσεις και να παράλληλα να ασκεί τα δικαιώματα αυτά και να εκπληρώνει τις αντίστοιχες υποχρεώσεις. Επί τη βάσει της ανωτέρω διακρίσεως υποστηρίζεται ότι οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα διαθέτουν ικανότητα δικαίου εν ευρεία έννοια και στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η παρεχόμενη ικανότητα διαδίκου από το άρθρο 62 εδ.β' ΚΠολΔ. Πρβλ. και *Ζ. Τσολακίδη*, Η αναγνώριση «ικανότητας δικαίου» σε στερούμενες νομικής προσωπικότητας ενώσεις στο ν.4072/2012, ΧρΙΔ, 2013, σελ.: 12 επ. (115 επ.).

II. Ικανότητα δικαίου και νομική προσωπικότητα

Στην ελληνική έννομη τάξη η *ικανότητα δικαίου* ή άλλως *δικαιοκτητική ή δικανική ικανότητα*³¹, απονέμεται στα «*πρόσωπα*» και απαντά ως η ικανότητα του προσώπου να είναι υποκείμενο δικαιώματων και υποχρεώσεων³². *Προσωπικότητα*³³ κατά την έννοια αυτή απονέμεται τόσο στα φυσικά πρόσωπα³⁴ ανεξαρτήτως ηλικίας, καθώς σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου ΑΚ 34: «*Κάθε άνθρωπος είναι ικανός να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις*» όσο και στα νομικά πρόσωπα, καθώς βάσει του άρθρου 61 ΑΚ: «*Ένωση προσώπων για την επιδίωξη ορισμένου σκοπού, καθώς επίσης σύνολο περιουσίας που έχει ταχθεί στην εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού, μπορούν να αποκτήσουν προσωπικότητα (νομικό πρόσωπο), αν τηρηθούν οι όροι που αναγράφει ο νόμος*».

Νομική προσωπικότητα «*είναι η συνεκτική δύναμη την οποία ο νομοθέτης εμφυσά σε μια ένωση προσώπων ή σε ένα αφιερωμένο περιουσιακό σύνολο ή στην περισυλλογή περιουσίας μέσω οργανωμένων επιτροπών, για την επίτευξη σκοπού ιδιοφελούς (οικονομικού ή εμπορικού) ή κοινωφελούς (ιδανικού), με την οποία υποστασιάζει νομικώς τους οργανισμούς αυτούς ως πρόσωπα, τους προσωποποιεί, καθιστώντας τους αυθύπαρκτες νομικές οντότητες*»³⁵. Καθιερωμένη άποψη αποτελούσε – ιδίως πριν τη θέσπιση του ν.4072/2012 – η θεώρηση στη νομική μας ορολογία ως ταυτόσημων³⁶ των όρων νομική προσωπικότητα αφ'ενός και ικανότητας δικαίου αφ'ετέρου.

Σύμφωνα δε με το άρθρο 251 §3 ν.4072/2012: «*Αν η εταιρεία (ενν. η ομόρρυθμη) αρχίσει την εμπορική της δραστηριότητα πριν από την καταχώριση στο*

³¹ Δ. Παπαστερίου, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, β έκδ., 2009, σελ.: 338.

³² Βλ. ενδεικτικά ΟΛΑΠ 27/1987 ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

³³ Βλ. *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.:18.

³⁴ Και στο κυοφορούμενο υπό την προϋπόθεση ότι θα γεννηθεί ζωντανό (ΑΚ 36).

³⁵ Όπως σαφώς και εναργώς αποδίδει η *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.:18-19.

³⁶ Βλ. *Ι. Σόντη*, ΕρμΑΚ, άρθρο 34 αρ.1. Βλ. και αναλυτική παραπομπή με τους περισσότερους από τους θιασώτες της εν λόγω ταύτισεως σε *Κ. Παναγόπουλο*, Τα «οιονει» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου, ό.π., σελ.: 33 υποσ.: 26, ο οποίος πάντως (σελ.31 επ.) είναι αντίθετος.

Γ.Ε.ΜΗ. οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου εφαρμόζονται αναλόγως και ως προς αυτήν. Η μη καταχωρισθείσα στο Γ.Ε.ΜΗ. εταιρεία, η οποία ασκεί εμπορική δραστηριότητα, έχει ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα». Η ανωτέρω δε ρύθμιση εφαρμόζεται και στις αδημοσίευτες ετερόρρυθμες εταιρείες που ασκούν εμπορική δραστηριότητα καθ'όν λόγο το άρθρο 271 §2 του ν.4072/2012 ορίζει: «Εφόσον δεν υπάρχει ειδική ρύθμιση στο παρόν κεφάλαιο, στην ετερόρρυθμη εταιρεία εφαρμόζονται οι διατάξεις για την ομόρρυθμη εταιρεία». Προσέτι, οι §§ 1 και 3 του άρθρου 293 ίδιου νόμου ορίζουν: «1. Η κοινοπραξία είναι εταιρεία χωρίς νομική προσωπικότητα. Εφόσον καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ. ή εμφανίζεται προς τα έξω, αποκτά, ως ένωση προσώπων, ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα. 3. Εφόσον η κοινοπραξία ασκεί εμπορική δραστηριότητα, καταχωρίζεται υποχρεωτικά στο Γ.Ε.ΜΗ. και εφαρμόζονται ως προς αυτήν αναλόγως οι διατάξεις για την ομόρρυθμη εταιρεία.».

Επί τη βάση των ως άνω διατάξεων επήλθαν ουσιώδεις μεταβολές, καθώς ο νομοθέτης απονέμει πλέον – στη μη καταχωρισθείσα στο Γ.Ε.ΜΗ. ομόρρυθμη εταιρεία που ασκεί εμπορική δραστηριότητα, την αδημοσίευτη ετερόρρυθμη εταιρεία που ασκεί εμπορική δραστηριότητα και την κοινοπραξία που είτε έχει καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ. ή εμφανίζεται στις συναλλαγές – ικανότητα δικαίου μολονότι ρητώς εκ του νόμου, αυτές στερούνται νομικής προσωπικότητας. Εκ της γραμματικής δε διατυπώσεως του νόμου καθίσταται προφανής η διάκριση που θέλησε να επιφέρει ο νομοθέτης μεταξύ ικανότητας δικαίου και προσωπικότητας. Η νομοθετική τούτη μεταβολή έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τη θεωρία, ιδίως του ουσιαστικού δικαίου καθώς μέχρι πρότινος οι έννοιες ικανότητα δικαίου και νομική προσωπικότητα αποτελούσαν επί της ουσίας ταυτόσημο όρο³⁷. Το ζήτημα πάντως αυτό βαίνει πέραν του δικονομικού δικαίου.

³⁷ Βλ. παρακάτω κεφ.: §6.

§4. ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ

I. Γενικά περί της έννοιας της νομιμοποίησης και ειδικότερες διακρίσεις της

Ως νομιμοποίηση καλείται η εξουσία διεξαγωγής μίας συγκεκριμένης δίκης των διαδίκων³⁸, ή με άλλα λόγια, ο σύνδεσμος ορισμένου προσώπου με την επίδικη έννομη σχέση δυνάμει του οποίου δικαιούται να ενάγει ή να εναχθεί³⁹. Θεμέλιο, λοιπόν, της νομιμοποίησης αποτελεί ο *ισχυρισμός*⁴⁰ του ενάγοντος ότι ο ίδιος είναι ο φορέας μιας αξιώσεως ή ο δικαιούχος ενός δικαιώματος (ενεργητική νομιμοποίηση), και ότι ο εναγόμενος είναι ο υπόχρεος (παθητική νομιμοποίηση).

Το εάν περαιτέρω αυτός ο ισχυρισμός ανταποκρίνεται ή όχι στην πραγματικότητα ανάγεται στην έρευνα της ουσιαστικής βασιμότητας της αγωγής⁴¹. Σημειώνεται δε ότι τόσο η ικανότητα διαδίκου και δικαστικής παραστάσεως όσο και η νομιμοποίηση και το έννομο συμφέρον αποτελούν θετικές διαδικαστικές προϋποθέσεις της δίκης, η απουσία των οποίων οδηγεί στο απαράδεκτο της αγωγής⁴².

Όταν τα πρόσωπα που έχουν την εξουσία να διεξάγουν μία δίκη ταυτίζονται με τους φορείς των δικαιωμάτων ή των υποχρεώσεων που επικαλούνται, ομιλούμε περί *κατά κανόνα νομιμοποίησης*⁴³. Όταν, αντίθετα, οι φορείς των επίδικων δικαιωμάτων είναι πρόσωπα διάφορα από τα πρόσωπα που έχουν την εξουσία διεξαγωγής μίας δίκης, ομιλούμε περί *κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης*⁴⁴ ή κατ'άλλη διατύπωση περί

³⁸ «Προϋποθέτει επομένως την ικανότητα διαδίκου στο πρόσωπο του νομιμοποιουμένου» όπως επισημαίνει η *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ. 251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, *ό.π.*, σελ.: 18.

³⁹ *Α. Σινανιώτης*, Η νομιμοποίησης των διαδίκων εν τη πολιτική δίκη, 1965, σελ.: 25, 33, *Κ. Κεραμέυς*, Αστικό δικονομικό δίκαιο, Γενικό μέρος, 1986, σελ.: 108 επ., *Π. Κολοτούρος*, Η απαλλοτριώσις του επίδικου αντικειμένου, ημίτ.:ΙΙ, Αι δικονομικά συνέπειαι της απαλλοτριώσεως, 2009, σελ.: 6, *Α. Πλεύρη*, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, 2014, σελ.: 18 επ.

⁴⁰ *Α. Σινανιώτης*, Η νομιμοποίησης των διαδίκων εν τη πολιτική δίκη, *ό.π.*, σελ.: 33, *Κ. Μπέης*, Πολιτική Δικονομία. Γενικά αρχαί και κατ'άρθρον ερμηνεία, τ.:Ια, 1973, §6, αρ. 7, σελ.: 42.

⁴¹ Βλ. αντί άλλων *Κ. Κεραμέα*, Αστικό δικονομικό δίκαιο, Γενικό μέρος, *ό.π.*, σελ.: 108.

⁴² Πρβλ. *Ι. Δεληκωστόπουλο*, Οι δικονομικοί λόγοι αναίρεσης, 2009, σελ.: 397. Πρβλ. *Φλ. Τριανταφύλλου-Αλμπανίδου*, Το έννομο συμφέρον του ενάγοντος, 1995, σελ.: 37 επ.

⁴³ Βλ. αντί άλλων *Ν. Νίκα*, Πολιτική δικονομία, τ.: Ι, *ό.π.*, §23 ΙΙ αρ. 3, σελ.: 311 επ.

⁴⁴ Βλ. *Γ. Ράμμο σε: Ε. Glasson / Alb.Tissier / R. Morel / Γ. Ράμμο*, Σύστημα Πολιτικής Δικονομίας, 1931, §190β, σελ.: 591 - 592, *ο ίδιος*, Εγχειρίδιον αστικού δικονομικού δικαίου, τ.:Ι, 1978, σελ.: 270 επ.,

ξενοδικίας⁴⁵. Η κατ'εξαίρεση νομιμοποίηση⁴⁶ διακρίνεται περαιτέρω σε *συντρέχουσα* (π.χ. πλαγιαστικώς ενάγων κατ'άρθρο 72 ΚΠολΔ, ενώσεις καταναλωτών για τα δικαιώματα των μελών τους, ΤΕΕ για τις αμοιβές των μηχανικών, άρθρο 495 και 1116 ΑΚ κ.α.) και *αποκλειστική* (π.χ. εκτελεστής διαθήκης, εκκαθαριστής κληρονομιάς, σύνδικος πτωχεύσεως, κ.α.)⁴⁷.

Στο δικόγραφο της αγωγής για το ορισμένο αυτής είναι απαραίτητη η αναγραφή των στοιχείων της νομιμοποίησης. Δεν απαιτείται βέβαια ειδική αναφορά για τη νομιμοποίηση από τον δικαιούχο ή τον υπόχρεο, καθώς τις περισσότερες φορές τα στοιχεία αυτά που σχετίζονται με τη θεμελίωση της νομιμοποίησης ταυτίζονται με τη βάση της αγωγής⁴⁸. Εν περιπτώσει όμως κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης καθίσταται απαραίτητη η ειδική επιπλέον μνεία των γεγονότων εκείνων που δικαιολογούν την άσκηση της αγωγής⁴⁹.

II. Η νομιμοποίηση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα

1. Γενικά

Καίτοι το ουσιαστικό δίκαιο δεν απονέμει ικανότητα δικαίου στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, αυτές αναπτύσσουν μια κοινή συναλλακτική

πρβλ. *Α. Σινανιώτη*, Η νομιμοποίησης των διαδίκων εν τη πολιτική δίκη, 1965, σελ.:179, ο οποίος θεωρεί σαφέστερο να ομιλούμε περί «μη δικαιούχων κλπ. ν ο μ ι ο π ο ι ο ύ μ ε ν ω ν διαδίκων» (η αραιογράμμιση στο πρωτότυπο).

⁴⁵ Τον όρο εισήγαγε ο Καθηγητής *Χ. Φραγκίστας*, χρησιμοποιεί η *Π. Γέσιου – Φαλτσή*, Η ομοδικία εις την πολιτικήν δίκην, 1970, σελ.: 23, υποσ.: 11 καθώς και ο *Δ. Μπαμπινιώτης*, Ατομική προστασία του καταναλωτή στο σύστημα του ν.2251/1994, σε: *ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Σεργίων*, Δικονομικά ζητήματα του δικαίου προστασίας του καταναλωτή, Πρακτικά του 38ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2013), 2014, σελ.: 17 επ. (17 επ.), πρβλ. επ'αυτού *Γ. Μητσόπουλο*, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 301, υποσ.: 6, ο οποίος θεωρεί ότι ο όρος δεν είναι ακριβής καθ'όν λόγο «ο μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος διεξάγει ιδίω ονόματι δίκην, άρα ιδίαν, ουχί ξένην, παρ'ολον ότι αφορά αυτή δικαίωμα ή υποχρέωση ετέρου προσώπου». Θα μπορούσε όμως να ισχυρισθεί κανείς ότι τούτο το τελευταίο έχει σημασία και όχι στο όνομα τίνος διεξάγεται η δίκη. Σε κάθε περίπτωση η εν λόγω συζήτηση μάλλον κινείται επί εννοιοκρατούμενου πεδίου.

⁴⁶ Ο όρος αυτός επιλέγεται καθώς έχει καθιερωθεί, βλ. αντί άλλων *Ν. Νίκα*, Πολιτική δικονομία, τ.:Ι, ό.π., §23 III αρ. 5, σελ.: 313. Πρβλ. επίσης την αμέσως προηγούμενη υποσ.

⁴⁷ Βλ. *Ν. Νίκα*, Πολιτική δικονομία, τ.:Ι, ό.π., §23 IV, αρ. 6, σελ.: 314 επ.

⁴⁸ *Κ. Κεραμεύς*, Αστικό δικονομικό δίκαιο, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 113. Πρβλ. *Γ. Ράμμο* σε: *Ε. Glasson / Alb.Tissier / R. Morel / Γ. Ράμμος*, Σύστημα Πολιτικής Δικονομίας, 1931, §190β, σελ.: 592.

⁴⁹ Έτσι *Κ. Κεραμεύς*, Αστικό δικονομικό δίκαιο, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 113.

δράση⁵⁰. Απόρροια δε τούτης της συναλλακτικής δράσεως είναι η δημιουργία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Όπως εξαιρετικώς, λοιπόν, ο δικονομικός νομοθέτης τους προσνέμει την ικανότητα διαδίκου · σε επίπεδο, ωστόσο, νομιμοποιήσεως δεν αρκεί η ικανότητα διαδίκου αλλά θα πρέπει επιπλέον οι διαφορές, οι οποίες αναφύονται, να προέρχονται εκ της κοινής συναλλακτικής δράσεως των μελών της ενώσεως⁵¹. Άλλως, ήτοι εάν το αγωγικό αίτημα δεν βασίζεται στην κοινή συναλλακτική δραστηριότητα της ενώσεως, η αγωγή απορρίπτεται όχι ελλείψει ικανότητας διαδίκου αλλά ελλείψει νομιμοποιήσεως της ενώσεως.

Η νομιμοποίηση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα πρέπει να γίνει δεκτή επί τη βάση των άρθρων 62 εδ. β' και 64 §3 ΚΠολΔ. Ειδικότερα η ως άνω παραδοχή κρατεί ομόφωνα στη θεωρία⁵², ένεκα της συναρτήσεως της νομιμοποιήσεως με την ικανότητα διαδίκου και δικαστικής παραστάσεως. Εξ άλλου

⁵⁰ Βλ. αντί άλλων *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, (τα άρθρα 329 και 920 ΚΠολΔ ιδίως στις εταιρίες), 2001, σελ.: 307.

⁵¹ *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 308.

⁵² *Γ. Μητσόπουλος*, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, Δ (23), 1992, σελ.: 3 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου τ.Π, 1997, σελ.:297 επ. (302-303), ο οποίος σημειώνει ότι «η ύπαρξις ιδιότητος τινός ως διαδίκου συναρτάται ευθέως και προς την νομιμοποίησιν αυτού εν τη δίκη. Εφόσον δε ως νομιμοποιήσις νοείται η εξουσία του διαδίκου προς διεξαγωγήν συγκεκριμένης δίκης...η εξουσία της ενώσεως προς ενεργητικήν ή παθητικήν νομιμοποίησιν αυτής...απορρέει αυτή εξ αυτής της δυνάμεως της διατάξεως του άρθρου 62 εδ. 2. Διότι εφόσον απενεμήθη εις την ένωσιν η ικανότης να είναι διάδικος, αυτονόητον, ότι είναι αυτή και φορέυς των κατ' ιδίαν δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων των μελών της, ώστε, εκλαμβανομένων των τε δικαιωμάτων και υποχρεώσεων εν ενότητι, να πραγματοποιείται ο διά της διατάξεως προρρηθείς σκοπός, ήτοι η δικονομική διευκόλυνσις των μετά της ενώσεως των μετά της ενώσεως συναλλασσομένων και η αποτροπή προαγωγής της κακής πίστεως». Ομοίως και *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 930-931, ο οποίος βέβαια επισημαίνει ότι, καίτοι ο κατηγορητής Μητσόπουλος αναφέρει τη σχέση της ικανότητας διαδίκου με τη νομιμοποίηση, εν τούτοις, παρορά ότι οι έννοιες αυτές τελούν πάντως σε διάκριση. Προσέτι, ο *Κ. Μπέης*, Σημείωση σε: ΟΛΑΠ 22/1998, Δ (30), 1998, σελ.: 235 επ. (235-236) αποδέχεται τη νομιμοποίηση της ενώσεως, άλλως - όπως επισημαίνει - θα καθίστατο η ρύθμιση του άρθρου 62 ΚΠολΔ «δώρα άδωρο». Περαιτέρω, αποδέχεται ως αναμφισβήτητη τη νομιμοποίηση των ενώσεων χωρίς νομική προσωπικότητα η *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.: 21. Πρβλ. επίσης *Α. Πλεύρη*, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, 2014, σελ.: 74 επ., *Ε. Κιουπτσίδου - Στρατουδάκη*, Νομιμοποίηση ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, σε: ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Πατρών, Ενώσεις προσώπων και λοιπές οντότητες στην πολιτική δίκη, Πρακτικά του 40ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2015), 2016, σελ.: 93 επ. (97 επ.). Ομοίως, αναγνωρίζεται η νομιμοποίηση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα στη νομολογία. Βλ. ενδεικτικά ΟΛΑΠ 14/2007 (κατωτέρω στο ίδιο κεφ., ΙΙ, αρ. 2.2). Αντίθ. όμως έκρινε η ΟΛΑΠ 22/1998 (βλ. περί αυτής κατωτέρω στο ίδιο κεφ., ΙΙΙ αρ.1).

τότε μόνο επιτελείται ο σκοπός των ως άνω διατάξεων⁵³, όταν δηλαδή απονέμεται στις ενώσεις αυτές και ενεργητική και παθητική νομιμοποίηση.

Δέον να επισημανθεί ότι η ικανότητα διαδίκου και η νομιμοποίηση της ενώσεως συνάγεται, εμμέσως, και από τη ρύθμιση του άρθρου 951 §1 εδ. β' ΚΠολΔ κατά την οποία: *«Όταν πρόκειται για ένωση προσώπων του άρθρου 62 παρ. 2, η αναγκαστική εκτέλεση γίνεται στην κοινή περιουσία τους»*. Δηλαδή, η αποτελεσματικότητα της διατάξεως του άρθρου 62 εδ. β' συνδέεται με την εξασφάλιση του δανειστή της ενώσεως, ήτοι τη δυνατότητα που του παρέχει η διάταξη 951 §1 εδ. β' ΚΠολΔ να μπορεί να εκτελέσει κατά της κοινής περιουσίας της ενώσεως⁵⁴.

⁵³ Βλ. αντί άλλων *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.:21.

⁵⁴ Βλ. σε *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 309 επ. Την εν λόγω διάταξη αξιοποιεί και η ΟλΑΠ 14/2007, βλ. κατωτέρω ίδιο κεφ., ΙΙΙ, αρ.2.2.: *«Από τις διατάξεις αυτές (σσ. εννοεί 62, 64 §3 ΚΠολΔ), συνδυαζόμενες και προς αυτήν του άρθρου 951 παρ. 1 εδ. β Κ.Πολ.Δ, η οποία ορίζει ότι, όταν πρόκειται για ένωση προσώπων του άρθρου 62 παρ. 2, η αναγκαστική εκτέλεση (για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων), γίνεται στην κοινή περιουσία τους, προκύπτει ότι οι εταιρείες που δεν έχουν νομική προσωπικότητα, όπως είναι και οι ενώσεις νομικών ή και φυσικών προσώπων με πρόθεση εταιρικής συνεργασίας και ενέργεια εμπορικών πράξεων με εταιρικό σκοπό (κοινοπραξίες), μολονότι δεν είναι αυτοτελείς φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, μπορούν, κατ' εξαίρεση του κανόνα της πρώτης παραγράφου του άρθρου 62 ΚΠολΔ, που υπαγορεύτηκε από την ανάγκη της δικονομικής διευκολύνσεως των συναλλασσομένων με την ένωση τρίτων, να είναι διάδικοι και να παρίστανται στο δικαστήριο με τα πρόσωπα που κατά το καταστατικό τις αντιπροσωπεύουν ή που διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους»*.

2. Η νομιμοποίηση των ενώσεων χωρίς νομική προσωπικότητα οι οποίες διαθέτουν ικανότητα δικαίου

Αναφορικά με την αδημοσίευτη ομόρρυθμη (251 §3 ν.4072/2012) και την αδημοσίευτη ετερόρρυθμη εταιρεία (271 §2 σε συνδυασμό με 251 §3 ν.4072/2012) που ασκεί εμπορική δραστηριότητα, καθώς και την κοινοπραξία των §§1 και 3 του άρθρου 293 του ίδιου νόμου, ο νομοθέτης του ν.4072/2012, τους απονέμει ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα παρότι στερούνται νομικής προσωπικότητας. Η ιδιότητα διαδίκου, ως δικονομικό αντίκρισμα του ουσιαστικού δικαίου, ως ελέγχθη, απονέμεται σε όλα τα υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, ήτοι σε όσα πρόσωπα το ουσιαστικό δίκαιο απονέμει ικανότητα δικαίου. Μόνο κατ'εξαίρεση ο δικονομικός νομοθέτης προβλέπει ικανότητα διαδίκου στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, μολοντί στερούνται ικανότητας δικαίου. Τούτων δοθέντων, μετά τον ν.4072/2012 στις ως άνω περιπτώσεις, οι οποίες ρητώς ανάγονται σε υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής οι διατάξεις των άρθρων 62 εδ. β' και 64 §3 ΚΠολΔ, αλλά εκείνες των άρθρων 62 εδ. α' και 64 §2 ΚΠολΔ⁵⁵.

III. Υποστηριχθείσες απόψεις περί της νομιμοποιήσεως

1. Η ΟΛΑΠ 22/1998

Δυνάμει της υπ'αριθμόν 1306/1997 αποφάσεως του του Α' Πολιτικού Τμήματος του ΑΠ παραπέμφθηκε ενώπιον της Ολομέλειας του Ακυρωτικού μας – ύστερα από σχετική αίτηση αναιρέσεως της υπ'αριθμόν 278/1994 αποφάσεως του Πενταμελούς Εφετείου Ναυπλίου - η κάτωθι ένδικη υπόθεση. Επρόκειτο περί μιας κοινοπραξίας, η οποία είχε αναλάβει την εκτέλεση έργου δημοτικής επιχειρήσεως υδρεύσεως και αποχετεύσεως. Ως ανάδοχος εκτελέσεως δημόσιου έργου, ήτοι εκ του

⁵⁵ Βλ. αναλυτικότερα για τις εν λόγω περιπτώσεις κατωτέρω κεφ.: §4, IV.

σκοπού της που ανάγεται σε χειροτεχνία, έχει εμπορικό χαρακτήρα. Εν τούτοις, δεν είχε υποβληθεί στις διατυπώσεις δημοσιότητας, ώστε να αποκτήσει νομική προσωπικότητα ως νομίμως συσταθείσα εταιρία του εμπορικού δικαίου. Τα κατ'ιδίαν μέλη της κοινοπραξίας αιτήθηκαν με την άσκηση προσφυγής τους ενώπιον του Πενταμελούς Εφετείου τη δικαστική επίλυση διαφορών από την εκτέλεση του έργου. Το Εφετείο έκρινε, ότι τα κατ'ιδίαν μέλη της κοινοπραξίας δεν ενομιμοποιούνται ενεργητικώς προς ην άσκηση της εν λόγω προσφυγής. Την ως άνω απόφαση ανήρεσε η υπ'αριθμόν 22/1998⁵⁶ απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, η οποία εδέχθη ότι η κοινοπραξία, κατ'αρχάς στερείται νομικής προσωπικότητας καθώς η άσκηση εμπορικής δραστηριότητας δεν αναπληρώνει την τήρηση των προβλεπόμενων διατυπώσεων δημοσιότητας και λειτουργεί ως εν τοις πράγμασιν ομόρρυθμη εταιρεία. Εδέχθη, επίσης, ότι, ελλείψει νομικής προσωπικότητας, η κοινοπραξία δεν δύναται να αποτελέσει υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, των οποίων φορείς είναι μόνο τα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως και, τέλος, ότι δεν νομιμοποιείται ενεργητικώς η ίδια η ένωση αλλά μόνο τα μέλη αυτής.

Η εν λόγω απόφαση εδέχθη έντονη κριτική σε επίπεδο τόσο ουσιαστικού⁵⁷ όσο και δικονομικού δικαίου. Σε ό,τι αφορά το τελευταίο ειδικότερα, μένει να σημειωθεί ότι μέχρι την έκδοση της εν λόγω αποφάσεως επικρατούσε μια απολύτως κυμαινόμενη νομολογία⁵⁸ αναφορικά με το αληθές νόημα της διατάξεως του άρθρου

⁵⁶ Βλ. ΟΛΑΠ 22/1998 ΕλλΔνη, 1998, σελ.: 532 επ. = ΕπισκεΔ 1998, σελ.: 683 επ. (684 επ.) με παρατηρήσεις Κ. Παμπούκη = ΝοΒ 1999, σελ.: 228 επ. με σημείωση Φ. Δωρή = Δ (30), 1999, σελ.: 234 επ. με σημείωμα Κ. Μπέη. Πρβλ. και Γ. Σωτηρόπουλο, Παρατηρήσεις σε ΟΛΑΠ 22/1998, ΕΕμπΔ, 1998, σελ.: 897 επ. και Η. Αλεξόπουλο, Η κοινοπραξία εκτέλεσης δημόσιου έργου μετά την ΟΛΑΠ 22/198, ΔΕΕ, 2000, σελ.: 803 επ. Βλ. επίσης, Κ. Παναγόπουλο, Ομάδες περιουσίας στερούμενες νομικής προσωπικότητας, ως διάδικοι (συμβολή σε μια διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 62 ΚΠολΔ), ΕφΑΔ, 2013, σελ.: 735 επ.

⁵⁷ Βλ. ενδεικτικά σε Κ. Παμπούκη, Παρατηρήσεις σε: ΟΛΑΠ 22/1998, ΕπισκεΔ, 1998, σελ.: 686 επ., ο οποίος ασκεί δριμεία κριτική στην περί ής ο λόγος απόφαση, ιδίως για τις περί του ουσιαστικού δικαίου παραδοχές της, σημειώνοντας μάλιστα, μεταξύ άλλων (σελ.: 690) ότι «Η Τακτική Ολομέλεια του Αρείου Πάγου ... απαρνήθηκε την υψηλή αποστολή που η επιστήμη του δικαίου αναγνωρίζει στη νομολογία. Και μένοντας πιστή στον απαρχαιομένο αριθμό των εταιριών του εμπορικού δικαίου, υπήγαγε τον τύπο της ομόρρυθμης εταιρίας στην κοινοπραξία προς κατασκευή (δημοσίου) έργου. Πλην όμως, αντί να προσαρμόσει την κοινοπραξία στον τύπο της ομόρρυθμης (πράγμα που δεν το ειτρέπει η νομοθεσία για τα δημόσια έργα ...) προσαρμοσε τον τύπο αυτόν στην κοινοπραξία. Με αποτέλεσμα, να ανατρέψει μια μακρά και επιτυχημένη παράδοση του δικαίου μας. Πρβλ. και Ε. Καστήσιο, Η κοινοπραξία ως «αστική ομόρρυθμη εταιρία»;, Περί της ευθύνης των μελών αστικής εταιρίας χωρίς νομική προσωπικότητα, ΕπισκεΔ, 2011, σελ.: 607 επ. (607 επ.).

⁵⁸ Περί αυτής βλ. αντί άλλων τη σταχυολόγηση αποφάσεων από Γ. Σωτηρόπουλο, Κοινοπραξία εκτέλεσης δημόσιου τεχνικού έργου: Νομική φύση και εφαρμοστέοι κανόνες ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου. Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 22/1998, ΕΕμπΔ, 1998, σελ.: 897 επ. (906 επ.).

62 εδ. β΄ ΚΠολΔ. Η εν θέματι απόφαση επ΄αυτού εδέχθη ότι «...για την άσκηση προσφυγής κατά τις διατάξεις του νόμου περί εκτελέσεως δημοσίων έργων, νομιμοποιούνται μόνο τα φυσικά (ή και νομικά) πρόσωπα, μέλη της κοινοπραξίας αυτής, που κατά το άρθρο 62 εδ. 1 ΚΠολΔ έχουν την ικανότητα να είναι διάδικοι στη δίκη της προσφυγής και είναι υποκείμενα της επίδικης ουσιαστικής έννομης σχέσεως, όχι δε η μη έχουσα νομική προσωπικότητα εμπορική κοινοπραξία» και ότι «ικανότητα να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων από τη σύμβαση εκτελέσεως δημόσιου τεχνικού έργου δεν αναγνωρίζεται στη στερούμενη νομικής προσωπικότητας κοινοπραξία ούτε από τις διατάξεις περί εκτελέσεως δημοσίων έργων...». Περαιτέρω δε η ως άνω απόφαση διαλαμβάνεται ότι «Το άρθρο 62 του ΚΠολΔ αναγνωρίζει σε εταιρίες χωρίς νομική προσωπικότητα μόνο τη δικονομικού χαρακτήρα ικανότητα να ενάγουν ή να ενάγονται».

Επί τη βάση των ανωτέρω συνάγεται ότι η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου προέβη σε μια διάκριση μεταξύ της ικανότητας διαδίκου των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα και της νομιμοποίησεως αυτών. Την τελευταία δε αναγνωρίζει μόνο στα κατ΄ ιδίαν μέλη των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Υιοθετήθηκε, λοιπόν, η άποψη ότι νομιμοποιούνται - ενεργητικά και παθητικά - μόνο τα κατ΄ ιδίαν μέλη της ενώσεως και όχι η ίδια.

Εξαιτίας της προρρηθείσας παραδοχής της η ανωτέρω απόφαση επικρίθηκε κυρίως για το ακόλουθο σκεπτικό: *εν περιπτώσει ασκήσεως αγωγής από μια ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, θα οδηγούσε οξύμωρο, μολοντί θα επρόκειτο για μια αγωγή παραδεκτή ως προς τη συνδρομή της ικανότητας διαδίδου, εν τούτοις θα απορρίπτετο τούτη ως απαράδεκτη ελλείψει νομιμοποίησεώς της ενώσεως*⁵⁹. Απόρροια

⁵⁹ Βλ. σε Κ. Μπέη, Σημείωση σε: ΟΛΑΠ 22/1998, ό.π., σελ.: 235. Σύμφωνος και ο Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 924, 932· Χ. Απαλαγάκη σε: Κ. Μακρίδου/ Χ. Απαλαγάκη / Γ. Διαμαντόπουλο, Πολιτική Δικονομία. Επικαιροποιημένη και με το ν.4512/2018, Θεωρία – Νομολογία – Υποδείγματα, β΄ έκδ., 2018, σελ.: 199 επ., η οποία επικρίνει την εν λόγω απόφαση για δημιουργία πρακτικών αδιεξόδων. Περί της νομιμοποίησεως της ενώσεως χωρίς νομική προσωπικότητα πρβλ. και Γ. Μητσόπουλο, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 302 επ.· Εν. Ποδηματά, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.: 21· Α. Πλεύρη, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 74 επ., Ε. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη, Νομιμοποίηση ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 93 επ. (97 επ.). Προς την κατεύθυνση αυτή μάλλον και Φ. Δωρής, Σημείωση σε: ΟΛΑΠ 22/1998, ΝοΒ, 1999, σελ.: 229 επ. (229 επ.), ο οποίος προβαίνει σε μια πιο διασταλτική ερμηνεία του άρθρου 62 εδ. β΄ από την εν λόγω απόφαση, επισημαίνοντας ότι, η απόφαση «δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στο εύρος της νομοθετικής διατύπωσης, στην οποία γίνεται λόγος πολύ γενικότερα για την ικανότητα των μορφωμάτων αυτών 'να είναι διάδικοι'...». Εν συνεχεία, ο

δε των ανωτέρω είναι ότι, δυνάμει της ανωτέρω ερμηνευτικής προσεγγίσεως η διάταξη του άρθρου 62 εδ. β' θα κατέληγε να είναι κενή περιεχομένου⁶⁰.

Η απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου επέφερε «μεγάλη αναστάτωση»⁶¹ καθώς εντεύθεν αναμένετο – όπερ και εγένετο – να απορριφθούν ως απαράδεκτα ελλείψει νομιμοποιήσεως όσα ένδικα βοηθήματα είχαν ασκηθεί ή ασκούνταν ιδίως από κοινοπραξίες εκτελέσεως δημοσίων έργων. Τούτων δοθέντων, ο νομοθέτης του ν.2940/2001 αναγκάστηκε να τροποποιήσει τη διάταξη του άρθρου 13 §8 του ν.1418/1984 περί δημοσίων έργων και να ορίσει ρητώς ότι στην περίπτωση που ανάδοχος του έργου είναι κοινοπραξία δύναται η ίδια ή όλα τα μέλη της από κοινού να ασκούν προσφυγή⁶².

2. Η θέση περί της κατά κανόνα νομιμοποιήσεως των ενώσεων προσώπων που στερούνται νομικής προσωπικότητας και ικανότητας δικαίου

2.1 Θεμελίωση της θέσεως περί της κατά κανόνα νομιμοποιήσεως των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα και της παράλληλης νομιμοποιήσεως των κατ'ιδίαν μελών

Η κρατούσα άποψη σε θεωρία και νομολογία δέχεται πως στην περίπτωση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα πρόκειται περί *κατά κανόνα νομιμοποιήσεως*. Θεμελιωδώς ο καθηγητής Γ. Μητσόπουλος υπεστήριξε ότι από τον ΚΠολΔ καθιερώνονται οι εξής δύο δυνατότητες: «*είτε αίτησις της ενώσεως ή κατ'αυτής περί παροχής εννόμου προστασίας (εν όψει του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ καθ'ο ο 'αι*

συγγραφέας παραθέτει έτερες διατάξεις του δικονομικού δικαίου που αφορούν στη μεταχείριση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα (ενδεικτ. 64 §3 ΚΠολΔ) και τέλος (σελ.: 231) καταλήγει στη διαπίστωση ότι εξαιτίας των αναγκών της πράξεως - εννοώντας προφανώς τη συναλλακτική πρακτική - στις ενώσεις αυτές απονέμεται «*μια περιορισμένη ικανότητα δικαίου (δικονομική και φορολογική)...*».

⁶⁰ Κ. Μπέης, Σημείωση σε: ΟΛΑΠ 22/1998, ό.π., σελ.: 235, ο οποίος καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τούτη η ερμηνεία: «*...αχρηστεύει παντελώς μια σημαντική καινοτομία του κώδικα πολιτικής δικονομίας...*».

⁶¹ Η. Αλεξόπουλος, Η κοινοπραξία εκτέλεσης δημόσιου έργου μετά την ΟΛΑΠ 22/1998, ΔΕΕ, 2000, σελ.: 803 επ. (803). Βλ και Κ. Καλαβρό, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 925. Πρβλ. επίσης, όλως ενδεικτικώς την ΑΠ 936/2002 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶² Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 925.

ενώσεις -... δύνανται να είναι διάδικοι'), ότε είναι η ένωση ου μόνον υποκείμενον της εννόμου σχέσεως της δίκης αλλά και νομιμοποιείται προς διεξαγωγήν αυτής, είτε δυνατότης αιτήσεως περί παροχής εννόμου προστασίας υπό μέλους ή μελών της ενώσεως κατά τρίτου ή τρίτου κατ'αυτών...»⁶³. Ομιλεί, λοιπόν, περί παράλληλης δυνατότητας ως προς την παροχή εννόμου προστασίας. Παράλληλη, δηλαδή, αλλά κατά κανόνα νομιμοποίηση, «παράλληλη» με την ένωση, βάσει της ανωτέρω θέσεως, έχουν τα μέλη της ενώσεως ως φορείς αυτοτελών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων⁶⁴.

Στη δε ένωση σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα προσνέμεται η εν λόγω εξουσία δυνάμει της ρυθμίσεως του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ : «Διότι εφόσον απενεμήθη εις την ένωσιν η ικανότης να είναι διάδικος, αυτονόητον, ότι είναι αύτη και φορεύς των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων των μελών της, ώστε, εκλαμβανομένων των τε δικαιωμάτων και υποχρεώσεων εν ενότητι, να πραγματοποιήται ο διά της διατάξεως προρρηθείς σκοπός, ήτοι η δικονομική διευκόλυνσις των μετά της ενώσεως των μετά της ενώσεως συναλλασσομένων και η αποτροπή προαγωγής της κακής πίστεως»⁶⁵. Τούτο σημαίνει ότι επειδή η ένωση έχει την εξουσία να διεξάγει μία δίκη και μάλιστα αυτή ταυτίζεται με τους φορείς των δικαιωμάτων ή των υποχρεώσεων, ομιλούμε περί *κατά κανόνα νομιμοποίησης*. Το βασικό επιχείρημα της ανωτέρω θέσεως, αντλείται κατ'ουσίαν από την ίδια τη διάταξη του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ. Από την στιγμή, δηλαδή, που αναγνωρίζεται στις εν λόγω ενώσεις ικανότητα διαδίκου *ως εάν* αυτές να αποτελούσαν νομικό πρόσωπο, έτσι πρέπει να κατανοείται και η νομιμοποίησή τους: *ως εάν να νομιμοποιείτο οποιοδήποτε νομικό πρόσωπο*. Ο καθηγητής Γ. Μητσόπουλος πάντως φαίνεται ότι την ίδια στιγμή που αναγνώριζε τα κατ'ιδίαν μέλη ως φορείς του ουσιαστικού δικαιώματος, αναγνώριζε ταυτοχρόνως και την η ένωση ως φορέα των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μελών της.

⁶³ Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.:306.

⁶⁴ Έτσι Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.:306 επ. Σύμφωνη και η Εν. Ποδηματά, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.:21.

⁶⁵ Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.:303.

2.2. Η ΟΛΑΠ 14/2007

Το σκεπτικό της ως άνω θέσεως υιοθέτησε κατ'ουσίαν η ΟΛΑΠ 14/2007⁶⁶. Η απόφαση αυτή, κατ'αρχήν, επικροτήθηκε καθ'όν λόγο δια αυτής έλαβαν τέλος τα πρακτικά αδιέξοδα⁶⁷ στα οποία είχε οδηγήσει η προγενέστερη ΟΛΑΠ 22/1998⁶⁸, η οποία δεν αναγνώριζε καν τη νομιμοποίηση της ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, αλλά μόνο των κατ'ίδιαν μελών αυτής ως φορέων του ουσιαστικού δικαιώματος. Κατά την έννοια αυτή η ΟΛΑΠ 14/2007 απετέλεσε μεν απόφαση-σταθμό για την νομιμοποίηση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, πλην όμως, δεν έλλειψαν και η επικρίσεις της, ιδίως για λόγους που αφορούν σε δογματικές ασυνέπειες των παραδοχών της.

2.2.1. Σύντομο ιστορικό της ενδίκου υποθέσεως

Στην υπό κρίση υπόθεση επρόκειτο για μια κοινοπραξία εταιρειών πλοιοκτητριών, με σκοπό την υπό την επωνυμία της εκμετάλλευση ρυμουλκών πλοίων των μελών της - εταιρειών. Η ως άνω κοινοπραξία, κατόπιν της ευδώσεως του αναγκαστικού πλειστηριασμού ενός πλοίου, κυριότητας της καθ'ής η εκτέλεση, και την κατακύρωσή του στην υπερθεματίστρια, ανήγγειλε τις προνομιακές της απαιτήσεις έναντι της οφειλέτριας και καθ'ής η εκτέλεση. Ωστόσο, ο υπάλληλος του πλειστηριασμού κατέταξε ως εγγειρόγραφες τις απαιτήσεις της εν λόγω κοινοπραξίας και μάλιστα μόνο για ένα μέρος αυτών.

Κατόπιν τούτου, η κοινοπραξία άσκησε ανακοπή αιτούμενη τη μεταρρύθμιση του πίνακα κατατάξεως, ώστε να καταταχθεί μεν προνομιακά για το σύνολο δε των απαιτήσεών της. Όταν η απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου προσεβλήθη, η

⁶⁶ ΟΛΑΠ 14/2007, ΔΕΕ, 2007, σελ.: 932 επ., με σημειώσεις *Ε. Περάκη* = Δ (38), 2007 σελ.: 1207 επ., με παρατηρήσεις *Κ. Μπέη* = ΝοΒ 2007, σελ.: 2409 επ., με παρατηρήσεις *Δ. Σκαρίπα* = ΕφΑΔ, 2008, σελ.: 211 επ., με παρατηρήσεις *Δ. Σκαρίπα* = ΕΕμπΔ, 2007, σελ.: 815 επ. με παρατηρήσεις *Ε. Πουρνάρα* = ΕΠολΔ, 2008, σελ.: 46 επ. με παρατηρήσεις *Κ. Καλαβρού* = *Κ. Μακρίδου/ Χ. Απαλαγάκη / Γ. Διαμαντόπουλος*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 195 επ. Βλ. επίσης, *Κ. Παναγόπουλο*, Ομάδες περιουσίας στερούμενες νομικής προσωπικότητας, ως διάδικοι (συμβολή σε μια διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 62 ΚΠολΔ), ΕφΑΔ, 2013, σελ.:735 επ.

⁶⁷ Βλ. αντί άλλων *Χ. Απαλαγάκη* σε: *Κ. Μακρίδου/ Χ. Απαλαγάκη / Γ. Διαμαντόπουλος*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.:200.

⁶⁸ Βλ. ΟΛΑΠ 22/1998, ό.π.

υπόθεση ήχθη ενώπιον του Εφετείου, το οποίο απέρριψε ως απαράδεκτη την εν λόγω ανακοπή κατά του πίνακα κατατάξεως. Και τούτο διότι, ως έκρινε το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, η εν λόγω κοινοπραξία, αφ'ής στιγμής δεν είχε τηρήσει τις διατυπώσεις δημοσιότητας του άρθρου 42 του Ε.Ν. και επιδιόταν σε εμπορική δραστηριότητα, αποτελούσε ομόρρυθμη εταιρεία «εν τοις πράγμασι», μη έχουσα νομική προσωπικότητα, με συνέπεια, μολοντί κατά το άρθρο 62 εδ. β' ΚΠολΔ, είχε την ικανότητα να είναι διάδικος, να μην μπορεί η ίδια να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και να μην νομιμοποιείται ενεργητικώς να ασκήσει την εν λόγω ανακοπή. Κατέληγε δε στο συμπέρασμα ότι στην άσκηση της ανακοπής της νομιμοποιούνται μόνο - τα νομικά πρόσωπα - μέλη της κοινοπραξίας. Διότι, ήταν και τα υποκείμενα της επίδικης ουσιαστικής έννομης σχέσεως και τα οποία μάλιστα δεν μνημονεύονταν στην ανακοπή.

Τέλος, ασκήθηκε αναίρεση οπότε και το Ζ' Πολιτικό Τμήμα του Αρείου Πάγου, λόγω του γενικότερου ενδιαφέροντος, με την υπ' αριθμόν 1511/2006 απόφασή του παρέπεμψε στην Τακτική Ολομέλεια του Αρείου Πάγου τον βασιζόμενο στο άρθρο 559 αρ.14 ΚΠολΔ λόγο αναιρέσεως κατά της ως άνω 412/2004 αποφάσεως του Εφετείου Πειραιώς, ο οποίος συνίστατο στην παρά το νόμο κήρυξη απαράδεκτου. Πιο συγκεκριμένα, κατά την παραπεμπτική απόφαση αναφέρεται το ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος αναφορικά, με το εαν οι κοινοπραξίες αλλά και οι ενώσεις γενικώς χωρίς νομική προσωπικότητα, έχουν απλώς τη δικονομικού χαρακτήρα ικανότητα να ενάγουν ή να ενάγονται ή εάν νομιμοποιούνται επίσης να ενάγουν ή να ενάγονται ως προς τα ουσιαστικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κατ'ιδίαν μελών τους, φυσικών ή νομικών προσώπων. Εν περιπτώσει δε καταφατικής απαντήσεως εάν περαιτέρω επιβάλλεται να μνημονεύονται στο σχετικό ένδικο βοήθημα τα ονόματα των μελών αυτών καθώς και το ποσοστό συμμετοχής ενός εκάστου στο επίδικο ουσιαστικό δικαίωμα.

2.2.2. Οι παραδοχές της ΟΛΑΠ 14/2007

Η Ολομέλεια του Ακυρωτικού μας, επί της προεκτεθείσας υποθέσεως εξέδωσε την υπ' αριθμόν 14/2007 απόφασή της, δυνάμει της οποίας ανήρσε την απόφαση του Εφετείου, κρίνοντας ότι το τελευταίο παρά το νόμο κήρυξε το απαράδεκτο. Πιο

συγκεκριμένα η Ολομέλεια του Ακυρωτικού μας νομολόγησε τα κάτωθι: Οι εταιρείες χωρίς νομική προσωπικότητα, όπως είναι και οι ενώσεις νομικών ή και φυσικών προσώπων με πρόθεση εταιρικής συνεργασίας και διενέργειας εμπορικών πράξεων με εταιρικό σκοπό, όπως είναι οι κοινοπραξίες, μολοντί δεν είναι αυτοτελείς φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, δύνανται, εν τούτοις, κατ' εξαίρεση του κανόνα του εδ. α' του άρθρου 62 ΚΠολΔ να είναι διάδικοι και να παρίστανται στο δικαστήριο με τα πρόσωπα που κατά το καταστατικό τους τις αντιπροσωπεύουν ή που διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους. Τούτο έγινε δεκτό εκ του συνδυασμού των διατάξεων των άρθρων 62, 64 §3 αλλά και του άρθρου 951 § 1 εδ. β' ΚΠολΔ. Εφόσον δε απονεμήθηκε από το νομοθέτη στις εν λόγω εταιρείες και ενώσεις προσώπων η ικανότητα να είναι διάδικοι, είναι αυτονόητο κατά την Ολομέλεια ότι αυτές είναι και φορείς των κατ' ιδίαν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μελών τους, και κατ' επέκταση ότι αυτές νομιμοποιούνται να ενάγουν και να ενάγονται ως προς αυτά⁶⁹.

Περαιτέρω, η περί ής ο λόγος απόφαση, συμμετέχοντας ενεργά στην θεωρητική συζήτηση, επέκρινε τη διατυπωθείσα από τον *Κ. Μπέη* άποψη, κατά την οποία υποστηρίζεται ότι οι ανωτέρω ενώσεις και εταιρείες είναι μόνο υποκείμενα της διαδικασίας, ενώ υποκείμενα της έννομης σχέσεως της δίκης και της επίδικης έννομης σχέσεως είναι τα κατ' ιδίαν μέλη τους⁷⁰. Πιο συγκεκριμένα, ως εδέχθη η Ολομέλεια, τούτη η άποψη είναι αντίθετη προς το γράμμα και το πνεύμα των ανωτέρω διατάξεων. Προσέτι, διασπά την καθιερωμένη τυπική έννοια του διαδίκου και εισάγει την έννοια του υποκειμένου της διαδικασίας ως έννοιας διάφορης του υποκειμένου της έννομης σχέσεως της δίκης, ενώ αυτά, δεν μπορεί παρά να ταυτίζονται. Και τούτο διότι, όπως συνεχίζει η εν λόγω απόφαση, ως διαδικασία νοείται το σύνολο των διαδοχικών διαδικαστικών πράξεων με τις οποίες άρχεται και περατούται η έννομη σχέση της δίκης. Σημειώνει, τέλος, ότι η διάκριση την οποία επιχειρεί η ανωτέρω άποψη, κατά την οποία διακρίνονται οι κανόνες που διέπουν την έννομη σχέση της δίκης από εκείνους που διέπουν τη διαδικασία, στερείται νομοθετικού ερείσματος.

⁶⁹ Ως προς την παραδοχή τούτη περί του «αυτονόητου» τούτου συμπεράσματος, αυτή κατ'ουσίαν αποτελεί επανάληψη της θέσεως του *Γ. Μητσόπουλου*, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 303 «... Διότι εφόσον απενεμήθη εις την ένωσιν η ικανότης να είναι διάδικος, αυτονόητον, ότι είναι αυτή και φορέυς των κατ' ιδίαν δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων των μελών της...».

⁷⁰ Η ΟΛΑΠ 14/2007 ουσιαστικά συνετάγη με την ήδη διατυπωθείσα κριτική επί της εν λόγω θέσεως του *Κ. Μπέη*. Περί αυτής καθώς και των διατυπωθεισών επικρίσεών της βλ. αναλυτικότερα κατωτέρω κεφ.: §4, ΙΙΙ, αρ.4 & §6, ΙΙ.

Περαιτέρω επί του ζητήματος περί της ανάγκης ή μη να μνημονεύονται στο υποβαλλόμενο κάθε φορά ένδικο βοήθημα τα ονόματα των μελών των ενώσεως, καθώς και το ποσοστό συμμετοχής ενός εκάστου στο επίδικο ουσιαστικό δικαίωμα, η υπό κρίση απόφαση έκρινε αποφαστικά. Ειδικότερα, η Ολομέλεια διαλαμβάνεται ότι, δυνάμει των ανωτέρω διατάξεων σε συνδυασμό με εκείνες των άρθρων 118 και 216 ΚΠολΔ συνάγεται το εξής: Σε περίπτωση ενώσεως προσώπων ή εταιρείας χωρίς νομική προσωπικότητα, για το κύρος του δικογράφου, είτε αυτή ενάγει είτε ενάγεται, αρκεί η μνεία της επωνυμίας της κατά τρόπο τέτοιο ώστε να μη δημιουργείται αμφιβολία ως προς την ταυτότητά της, δίχως να απαιτείται να μνημονεύονται επιπλέον τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που την αποτελούν, ούτε το ποσοστό συμμετοχής του καθενός στο επίδικο ουσιαστικό δικαίωμα.

Υστερα πάντως από την έκδοση της παραπάνω αποφάσεως εξεδόθη και η υπ' αριθμόν 606/2008 απόφαση της ΟλΣτΕ, η οποία στο πεδίο του διοικητικού δικονομικού δικαίου προβαίνει σε όμοιες κρίσεις⁷¹.

⁷¹ Βλ. ΟλΣτΕ 606/2008 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία μεταξύ άλλων δέχεται ότι: «Περαιτέρω, υπό τον όρο ενδιαφερόμενος, που προβλέπεται στα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του ν. 2522/1997 πρέπει να θεωρηθεί μόνο η κοινοπραξία, εφόσον μόνο αυτή μπορεί να συνάψει την σύμβαση και όχι μέλος της που είναι, ως προς την προσβαλλόμενη πράξη, τρίτος, η δε σχέση των μελών με την κοινοπραξία δεν είναι σχέση ομοδίκων, αλλά σχέση δικαιούχου και μη δικαιούχων διαδίκων. Εξ άλλου, η κοινοπραξία, κατά την ελληνική έννομη τάξη (βλ. το άρθρο 2 παρ. 2 του Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων, Π.Δ. 186/1992, ΦΕΚ Α` 84/1992, άρθρο 34 παρ. 3 του ν. 2238/1994, ΦΕΚ Α` 151) αποτελεί προσωρινή ένωση φυσικών ή νομικών προσώπων, χωρίς νομική προσωπικότητα για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού, το συμφωνητικό συστάσεώς της πρέπει να κατατεθεί στην αρμόδια φορολογική αρχή, δεν απαιτείται να έχει κεφάλαιο και λύεται αυτοδικαίως με την ολοκλήρωση του σκοπού της. Πρόκειται δηλαδή για μία αυτοτελή ένωση φυσικών ή νομικών προσώπων που καθίσταται κατά νόμο φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, και δύναται να ζητήσει σε δικαστήριο δικαστική προστασία ιδίω ονόματι. Επομένως, δεν τίθεται θέμα εκπροσωπήσεώς της στο δικαστήριο από μέλος της που είναι τρίτος, όσον αφορά στις σχέσεις κοινοπραξίας και αναθέτουσας αρχής στη διαδικασία του διαγωνισμού».

2.3. Κριτική αποτίμηση

Η υπό κρίση απόφαση της ΟΛΑΠ επικροτήθηκε από μεγάλο μέρος της θεωρίας ιδίως διότι ανέτρεψε⁷² την προηγούμενη Ολομέλεια⁷³, η οποία εδέχετο ότι μόνο τα μέλη που αποτελούν την ένωση και τα οποία διαθέτουν ικανότητα δικαίου, νομιμοποιούνται να ενάγουν και να ενάγονται για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που δημιουργήθηκαν από τη δραστηριότητα της ενώσεως. Αντίθετα, με την ΟΛΑΠ 14/2007, χαράσσεται μια νέα πορεία επί τη βάση μιας ορθότερης ερμηνείας, τουλάχιστον κατά το μέτρο που η εν λόγω απόφαση δέχεται τη νομιμοποίηση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα.

Εν τούτοις, η απόφαση αυτή έχει θεωρηθεί ότι εισήγαγε την αναγωγή των ενώσεων του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ σε αυτοτελή υποκείμενα δικαίου⁷⁴. Ειδικότερα, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Κ. Καλαβρός⁷⁵, «δέχεται λοιπόν (σσ. η περί ής ο λόγος

⁷² Βλ. Χ. Απαλαγάκη σε: Κ. Μακρίδου/Χ. Απαλαγάκη/Γ. Διαμαντόπουλος, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 199 επ., Ε. Πουρνάρα, Παρατηρήσεις σε: ΟΛΑΠ 14/2007, ΕΕμπΔ, 2007, σελ.: 817 επ. (817 επ.), Δ. Σκαρίπα, Παρατηρήσεις σε: ΟΛΑΠ 14/2007, ΝοΒ, 2007, σελ.: 2411 επ. (2411) = ΕφΑΔ, 2008, σελ.: 212 επ. (212), Κ. Καλαβρός, Παρατηρήσεις σε: ΟΛΑΠ 14/2007, ΕΠολΔ 2008, σελ.: 47 επ. (47), τον ίδιο, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 926, ο ίδιος βέβαια τη νομιμοποίηση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, θεωρεί ως κατ' εξαίρεση, υπό την έννοια ότι η ένωση νομιμοποιείται μεν, πλην όμως ως μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος (σελ.: 932 επ.). Στη θεωρία εξ άλλου αποτελεί κοινό τόπο η νομιμοποίηση αυτή καθ'εαυτή των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Πρβλ. σχετικά κεφ.: §3, Ι, αρ. 1, υποσ.: 52. Διάσταση επικρατεί μόνον επί του προσδιορισμού του είδους της νομιμοποίησης της ενώσεως, ήτοι περί του εάν πρόκειται για κατά κανόνα ή κατ'εξαίρεση νομιμοποίηση της ενώσεως.

⁷³ Βλ. ΟΛΑΠ 22/1998, ό.π.

⁷⁴ Βλ. το χαρακτηριστικό παράδειγμα της αιτιολογικής εκθέσεως του ν. 4072/2012, ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' ΟΜΟΡΡΥΘΜΗ ΕΤΑΙΡΙΑ, άρθρο 251: «Σύμφωνα με τη δεύτερη διάταξη (εδ. 2), η μη καταχωρισθείσα στο ΓΕΜΗ εταιρία, η οποία ασκεί εμπορική δραστηριότητα, παρότι δεν έχει νομική προσωπικότητα, έχει ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα (έτσι, ήδη υπό το παλαιό καθεστώς, ΟΛΑΠ 14/2007)». Πρβλ. πάντως την αντίθεση στην ερμηνεία αυτή της *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.: 21, υποσ.: 28, η οποία θεωρεί πως η εν λόγω απόφαση υιοθετεί απλώς την ορθή - κατά την ίδια - ερμηνεία του Γ. Μητσόπουλου. Ο τελευταίος, ωστόσο, στη σχετική μελέτη του (Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 297 επ.), κατά τη συγγραφέα δεν αναφερόταν στο ουσιαστικό καθεστώς, παρά μόνο «ε κ φ έ ρ ε τ α ι α π ο κ λ ε ι σ τ ι κ ά σε αναφορά με την δικονομική κατηγορία της νομιμοποίησης ... (η αραιογράμμιση στο πρωτότυπο)». Ωστόσο, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι, μια τέτοια προσέγγιση δεν μπορεί εύκολα να κατανοηθεί. Δεν μπορεί αυτή η ερμηνεία παρά να συνιστά και μια ερμηνευτική προσέγγιση που αφορά και στο ουσιαστικό καθεστώς, καθώς μόνο εκεί τίθεται η έννοια του φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και πάντως η έννοια αυτή βγαίνει πέραν του δικονομικού δικαίου. Αν ήθελε να ερμηνευθεί μόνο δικονομικά η εν λόγω εξαίρεση αυτή είναι ορθότερο να επιχειρηθεί με μέτρα και σταθμά του δικονομικού δικαίου.

⁷⁵ Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 926.

απόφαση της ΟΛΑΠ) με άλλα λόγια, ότι οι ενώσεις αυτές προσώπων και εταιρίες, που δεν έχουν νομική προσωπικότητα καθίστανται, προφανώς από πλευράς ουσιαστικού δικαίου και φορείς των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μελών τους, αποκτούν, δηλαδή, με βάση τις δικονομικές διατάξεις των άρθρων 62 εδ. β' και 64 §3, αυτό, που τους αρνείται η διάταξη του άρθρου 107 ΑΚ».

Περαιτέρω, κατά μία άποψη, η οποία δεν θεωρεί αντίθετες τις προεκτεθείσες αποφάσεις της ΟΛΑΠ αλλά ότι η μια συμπληρώνει τρόπον τινά την άλλη, έχει υποστηριχθεί ότι με την ΟΛΑΠ 14/2007 απόφαση: «Δεν ανετράπη ... η βασική παραδοχή της πρώτης απόφασης (σσ. εννοεί την ΟΛΑΠ 22/1998) ως προς το πράγματι σημαντικό μέρος της ότι τα μέλη αυτά νομιμοποιούνται και τα ίδια, σε κάθε περίπτωση, να διεξάγουν τη δίκη. Η κρίση αυτή συνεχίζει να είναι δεσμευτική για τα δικαστήρια της ουσίας. Με τις δύο αυτές αποφάσεις, ειδικότερα και με την πρώτη κατά το μη ανατραπέν μέρος της, δημιουργήθηκε πλέον ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο αντιμετώπισης του ζητήματος της νομιμοποίησης στις δίκες που αφορούν τις έννομες σχέσεις τις δημιουργούμενες από τη δραστηριότητα των παραπάνω ενώσεων, το οποίο είναι σύμφωνο και με την ανωτέρω αναλυθείσα βασική επιλογή του δικονομικού νομοθέτη περί παράλληλης νομιμοποίησης»⁷⁶. Ως προς την άποψη δε αυτή σημειώνονται τα ακόλουθα: Η εν λόγω απόφαση επιδιώκει να τάμει ad hoc τη διαφορά χωρίς να πάρει μια γενική θέση περί της νομιμοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, ενώ αναγνωρίζει τη νομιμοποίηση της ενώσεως δεν αναφέρει ρητώς αλλά συνάγεται εξ αυτής η παραδοχή της κατά κανόνα νομιμοποίησης της ενώσεως. Εξ άλλου δε, ουδείς λόγος γίνεται περί παράλληλης νομιμοποίησης των κατ'ιδίαν μελών – φυσικών ή νομικών προσώπων – της ενώσεως, όπως αποδέχεται ο Γ. Μητσόπουλος⁷⁷. Ως εκ τούτου, φαίνεται να αποδέχεται ότι μόνο η ένωση χωρίς νομική προσωπικότητα νομιμοποιείται κατά κανόνα ως εάν, λοιπόν, να επρόκειτο για νομικό πρόσωπο. Εξομοιώνει, δηλαδή,

⁷⁶ Ε. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη, Νομιμοποίηση ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 103. Βλ. αντί άλλων πολλών την εντελώς αντίθετη θεώρηση της Χ. Απαλαγάκη σε: Κ. Μακρίδου/ Χ. Απαλαγάκη / Γ. Διαμαντόπουλος, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.:199 «Πράγματι, η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου το έτος 200. (στην απόφασή της υπ' αριθ.14), διόρθωσε και αποκατέστησε μετά από 9 χρόνια τη διαμετρικά αντίθετη (22/1998) ...».

⁷⁷ Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 306 επ. Βλ. και Εν. Ποδηματά, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.:21.

πλήρως τη μεταχείριση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα με τα νομικά πρόσωπα που διαθέτουν ικανότητα δικαίου και νομική προσωπικότητα.

Περί δε της συντρέχουσας ή άλλως παράλληλης νομιμοποίησης, αυτή μόνο στην κατ' εξαίρεση νομιμοποίηση απαλλάσσεται. Εξ άλλου, δεν γίνεται κάποιος να δέχεται εν ταυτώ ότι φορέας της ουσιαστικής αξιώσεως είναι τόσο η ένωση όσο και τα κατ'ιδίαν μέλη. Διότι, εάν κάποιος δέχεται ότι φορείς του ουσιαστικού δικαιώματος είναι τα μέλη της ενώσεως, τότε εάν ενάγει ή ενάγεται η ίδια η ένωση δεν μπορεί παρά να νομιμοποιείται ως μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος. Δεν γίνεται να δεχόμαστε για το ίδιο αίτημα ότι αληθείς δικαιούχοι ή υπόχρεοι είναι τόσο η ένωση όσο και τα κατ'ιδίαν μέλη της, διότι αυτά τελούν σε σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού.

Δεν μπορεί βέβαια κάποιος να παραβλέψει ότι η ως άνω απόφαση του Ακυρωτικού δια των παραδοχών της πράγματι οδήγησε σε μια ασφάλεια δικαίου έναντι μίας άλλοτε – ως ελέχθη – απολύτως κυμαινόμενης νομολογίας που οδηγούσε σε πρακτικά αδιέξοδα⁷⁸. Μολαταύτα, θα μπορούσε ίσως κανείς να χαρακτηρίσει τις παραδοχές της ως άνω αποφάσεως, ως δογματικά μετέωρες. Διότι το γεγονός ότι ο νομοθέτης απένειμε στις ενώσεις προσώπων ικανότητα διαδίκου δεν σημαίνει *αυτονόητα* ότι αυτές καθίστανται και φορείς των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων των μελών τους. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται μάλλον *το λογικό άλμα της ως άνω συλλογιστικής πορείας*. Διότι, *το αντίστροφο μόνο θα μπορούσε να συμβεί*. Δηλαδή μόνο αν οι εν λόγω ενώσεις προσώπων είχαν την ικανότητα δικαίου, ήτοι την ικανότητα να είναι φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων επί τη βάση των διατάξεων του αστικού δικαίου, τότε μόνο θα μπορούσε να γίνει λόγος για το *αυτονόητο* της ικανότητας διαδίκου αυτών. Στην περίπτωση βέβαια αυτή δεν θα προέκυπτε καν η εν λόγω προβληματική.

Σε ό,τι αφορά πάντως την αδημοσίευτη ομόρρυθμη (251 §3 ν.4072/2012) και ετερόρρυθμη εταιρεία (271 §2 σε συνδυασμό με 251 §3 ν.4072/2012), εφόσον αυτές ασκούν εμπορική δραστηριότητα, καθώς και την κοινοπραξία των §§1 και 3 του άρθρου 293 του ίδιου νόμου, ο νομοθέτης του ν.4072/2012, τους απονέμει πλέον ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα παρότι αυτές στερούνται νομικής προσωπικότητας. Ως εκ τούτου, πλέον δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής οι διατάξεις

⁷⁸ Χ. Απαλαγάκη σε: Κ. Μακρίδου/ Χ. Απαλαγάκη / Γ. Διαμαντόπουλος, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 200.

των άρθρων 62 εδ. β' και 64 §3 ΚΠολΔ, αλλά εκείνες των άρθρων 62 εδ. α' και 64 §2 ΚΠολΔ⁷⁹.

3. Η θέση που διακρίνει τα υποκείμενα της επιδίκου εννόμου σχέσεως, της εννόμου σχέσεως της δίκης και της διαδικασίας – ασκηθείσα κριτική

Ο Καθηγητής Κ. Μπέης εκκινεί από μια γενικότερη δογματική του κατασκευής, βάσει της οποίας αντιδιαστέλλει την έννομη σχέση της δίκης καθώς και την επίδικη έννομη σχέση από τη διαδικασία της δίκης⁸⁰. Περαιτέρω δε διακρίνει μεταξύ αφ' ενός των κανόνων δικαίου, οι οποίοι ρυθμίζουν την έννομη σχέση της δίκης και τους οποίους κατατάσσει στο ουσιαστικό δημόσιο δίκαιο, και αφ' ετέρου των κανόνων που ρυθμίζουν τη διαδικασία και τους οποίους θεωρεί ως διαδικαστικούς⁸¹.

Εν προκειμένω, λοιπόν, ήτοι στην περίπτωση που ενάγει ή ενάγεται ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, κατά τον ίδιο συγγραφέα, υφίσταται η εξής διάκριση: Υποκείμενο της επιδίκου ουσιαστικής εννόμου σχέσεως της δίκης, καθώς και της εννόμου σχέσεως της δίκης είναι τα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως. Διότι η ένωση δεν δύναται να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων⁸². Υποκείμενο δε της διαδικασίας είναι μόνο η ένωση, χάριν διευκολύνσεως, εξαιτίας των υπεραρίθμων και

⁷⁹ Πρβλ. την ασκηθείσα κριτική από Ε. Περάκη, Σημειώσεις σε: ΟΛΑΠ 14/2007: Η ένωση προσώπων ως δικαιούχος ουσιαστικών δικαιωμάτων, ΔΕΕ, 2007, σελ.: 933 επ. (934), κατά τον οποίο: «*Ήταν ευκαιρία για την Ολομέλεια του Ακυρωτικού να επανέλθει στην υπέρ της νομικής προσωπικότητας άποψη, οπότε και η λύση του ερωτήματος της παραπομπής θα ήταν ευκολότερη: Ο ΑΠ θα έλεγε δηλ. ότι το ερώτημα παρέλκει, αφού το άρθρο 62 εδ. α' ΚΠολΔ δεν θα τύγχανε εφαρμογής*». Εννοούσε προφανώς ο συγγραφέας ότι το εδ. β' δεν θα τύγχανε εφαρμογής. Τούτο κατ'ουσίαν έπραξε ο νομοθέτης του ν. 4072/2012, προσνέμοντας όχι νομική προσωπικότητα αλλά ικανότητα δικαίου στις παραπάνω περιπτώσεις. Η εν λόγω κριτική πάντως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εύστοχη μόνο de lege ferenda. Απουσία, δηλαδή, των ανωτέρω διατάξεων που εισήχθησαν με τον ν.4072/2012, δεν θα ηδύνατο η ΟΛΑΠ να προσδώσει νομική προσωπικότητα στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Μολαταύτα, ως προελέχθη, η περί ης ο λόγος απόφαση, απονέμει τρόπον τινά ικανότητα δικαίου με το να θεωρεί τις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα ως «*φορείς των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων*» και κατ'επέκταση δεχόμενη την κατά κανόνα νομιμοποίησή τους.

⁸⁰ Βλ. αναλυτικότερα σε: Κ. Μπέη, παρατηρήσεις σε: 303/1971 ΕιρΑθ, Δ (2), 1971, σελ.: 744 επ. (745), τον ίδιο σε: Πολιτική Δικονομία, ό.π., εισαγωγή §10, σελ.: 80 επ. (ιδίως 82 επ.).

⁸¹ Κ. Μπέης, Πολιτική Δικονομία, ό.π., εισαγωγή §10, σελ.: 81 επ.

⁸² Κ. Μπέης, Πολιτική Δικονομία, ό.π., άρθρ. 62, σελ.: 323 επ. Πρβλ. και άρθρ. 329, σελ.: 1339.

συχνά άγνωστων κατ'ιδίαν μελών της ενώσεως⁸³. Βάσει των ανωτέρω και αφού προηγουμένως ερμηνευθούν τόσο οι κανόνες που διέπουν την έννομη σχέση της δίκης όσο και οι κανόνες οι οποίοι αντιδιαστέλλονται από αυτούς και διέπουν τη διαδικασία, ως διάδικοι - έναντι των οποίων θα εφαρμόζονται οι κανόνες του δεδικασμένου και της εκτελεστότητας - θα νοούνται τα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως. Ωε διάδικος δε κατά την εφαρμογή των διαδικαστικών κανόνων, όπως εκείνοι της καθ'υλήν και κατά τόπον αρμοδιότητας και της επιδόσεως, θα νοείται μόνο η ένωση⁸⁴.

Η προεκτεθείσα θέση έχει επικριθεί καθ'όν λόγο η δίκη νοείται ως ενότητα στην οποία δεν χωρεί η ως άνω επιχειρούμενη διάκριση: «διότι αφ'ενός διασπά την τελολογικήν και νομικήν έννοιαν της εννόμου σχέσεως της δίκης και των μετ'αυτής συναρτωμένων και εν αλληλεξαρτήσει τελουσών διαδικαστικών πράξεων μετά των εξ αυτών εννόμων συνεπειών, και αφ'ετέρου δημιουργεί ανύπαρκτον κριτήριον εν τη επιχειρουμένη διαστολή μεταξύ υποκειμένων διαδικασίας και υποκειμένων εννόμου σχέσεως της δίκης, αφού τα υποκείμενα της εννόμου σχέσεως της δίκης ταυτίζονται με τα υποκείμενα της διαδικασίας, άτε της διαδικασίας αποτελούσης το σύνολον των αλληλεξαρτωμένων πράξεων εντός της εννοιολογικής ενότητος της δίκης»⁸⁵. Τούτων δοθέντων, γίνεται δεκτό ότι εν περιπτώσει αποδοχής της απόψεως ότι υποκείμενα της εννόμου σχέσεως της δίκης είναι τα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως και όχι η ίδια η ένωση, τούτο έρχεται σε αντίθεση με το γράμμα και το πνεύμα των διατάξεων 62 εδ. β' και 64 §3 ΚΠολΔ⁸⁶, ενώ διασπά την καθιερωμένη τυπική έννοια⁸⁷ του διαδίκου⁸⁸. Τέλος δε, η επιχειρούμενη διάκριση μεταξύ των κανόνων δικαίων που ρυθμίζουν την έννομη

⁸³ Κ. Μπέης, Πολιτική Δικονομία, ό.π., άρθρ. 62, σελ.:323 επ. και άρθρ. 329, σελ.:1339. Πρβλ. κατωτέρω κεφ.: §6, ΙΙ.

⁸⁴ Κ. Μπέης, Πολιτική Δικονομία, ό.π., άρθρ. 62, σελ.: 323 επ.

⁸⁵ Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 306. Σύμφωνος και ο Π. Κολοτούρος, Η απαλλοτριώσις του επιδίκου αντικειμένου, Ημιτ. β', ό.π., σελ.: 219 επ.

⁸⁶ Κ. Καλαβρός, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, ό.π., σελ.: 1194, υποσ.:56, τον ίδιο, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 944-945, υποσ.: 1209, Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.β' ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 306 · Πρβλ. και Β. Αντωνόπουλο, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ό.π., σελ.: 198.

⁸⁷ Βλ. ανωτέρω κεφ.: §3.

⁸⁸ Κ. Καλαβρός, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, ό.π., σελ.: 1194, υποσ.: 56, τον ίδιο, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 944-945, υποσ.: 1209, Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ. 2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 306.

σχέση της δίκης από εκείνους που διέπουν τη διαδικασία, όπως σημειώνεται δεν μπορεί να γίνει δεκτή επειδή στερείται νομοθετικού ερείσματος⁸⁹.

4. Η κατ'εξαίρεση νομιμοποίηση της ενώσεως χωρίς νομική προσωπικότητα

Μια έτερη ισχυρώς υποστηριζόμενη άποψη⁹⁰ δέχεται ότι η νομιμοποίηση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα είναι κατ'εξαίρεση. Δέχεται,

⁸⁹ Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.β' ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 306 · Πρβλ. επίσης την εν πολλοίς όμοια κριτική επί της ως άνω θέσεως, ασκηθείσα από την ΟΛΑΠ 14/2007, ό.π.: «*Η άποψη ότι οι ανωτέρω ενώσεις και εταιρείες είναι μόνο υποκείμενα της διαδικασίας, ενώ υποκείμενα της έννομης σχέσεως της δίκης και της επίδικης έννομης σχέσεως είναι τα κατ'ιδίαν μέλη αυτών, είναι αντίθετη προς το γράμμα και το πνεύμα των ανωτέρω διατάξεων, επιπλέον δε διασπά χωρίς λόγο την καθιερωμένη τυπική έννοια του διαδικού και εισάγει την έννοια του υποκειμένου της διαδικασίας ως έννοιας διάφορης του υποκειμένου της έννομης σχέσεως της δίκης ενώ αυτά, εφόσον ως διαδικασία νοείται το σύνολο των διαδοχικών διαδικαστικών πράξεων δια των οποίων αρχίζει, εξελίσσεται και περατούται η έννομη σχέση της δίκης, δεν μπορεί παρά να ταυτίζονται και, τέλος, καθιερώνει διάκριση μεταξύ κανόνων που ρυθμίζουν την έννομη σχέση της δίκης και κανόνων που ρυθμίζουν τη διαδικασία, η οποία, όμως, δεν απορρέει από καμία διάταξη του ΚΠολΔ*»

⁹⁰ Στ. Γρύλλης, Παρατηρήσεις σε: ΕιρΑθ 303/1971, Δ (2), 1971, σελ.: 737 επ. (744), Β. Αντωνόπουλος, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ΕπΕπετΑρμ (3), 1982, σελ.: 187 επ. (199), Κ. Καλαβρός, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 932, Π. Κολοτούρος, Η απαλλοτριώσις του επιδικού αντικειμένου, ημίτ.:Π, Αι δικονομικά συνέπειαι της απαλλοτριώσεως, 2009, σελ.: 218, Α. Πλεύρη, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 74 επ. Ασαφώς η Ε. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη, Νομιμοποίηση ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 93 επ, η οποία στην σελ.: 98 φαίνεται να τάσσεται με την άποψη της κατ'εξαίρεση συντρέχουσας ή άλλως παράλληλης νομιμοποιήσεως καθώς σημειώνει ότι «... κατά την ορθότερη, συνεπή προς το ουσιαστικό δίκαιο και τη γραμματική διατύπωση της διατάξεως του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 62 ΚΠολΔ, ερμηνεία, όπου αναφέρεται ότι οι ενώσεις χωρίς ικανότητα δικαίου και νομική προσωπικότητα «μπορούν» να είναι διάδικοι, εγκαθιδρύεται γι' αυτές, κατ' απόκλιση από τον ισχύοντα επί νομικών προσώπων κανόνα, δυνατότητα συντρέχουσας (παράλληλης) και ενεργητικής και παθητικής νομιμοποίησης: Έτσι, για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών της, νομιμοποιείται να ενάγει και να ενάγεται τόσο η ένωση προσώπων που επιδιώκουν κάποιο σκοπό, όσο και τα κατ'ιδίαν μέλη της». Πάντως οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται μόνο εν περιπτώσει κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως. Ενδεχομένως γι' αυτό να έχει παραμφθεί η ανωτέρω συγγραφέας από τον Κ. Καλαβρό στα πρόσωπα που υποστηρίζουν την κατ'εξαίρεση νομιμοποίηση της ενώσεως (βλ. σε Κ. Καλαβρό, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 932-933, υποσ.: 1168). Εν τούτοις, η ίδια συγγραφέας σε άλλα σημεία της εισηγήσεώς της τάσσεται υπέρ της κατά κανόνα νομιμοποιήσεως της ενώσεως (π.χ. σελ.: 106). Εν συνεχεία, η ως άνω συγγραφέας στη δευτερολογία της (σελ.: 237) στο ζήτημα που τέθηκε από τους παρεμβάντες του συνεδρίου σχετικά με το αν υποστηρίζει τη μία ή την άλλη άποψη, επίσης ασαφώς απαντά «*Η ρύθμιση της νομιμοποίησης των ενώσεων προσώπων που δεν έχουν νομική προσωπικότητα ή ικανότητα δικαίου παρουσιάζει αναμφισβήτητα ομοιότητα με τις περιπτώσεις της κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης, αφού η ένωση λειτουργεί ως φορέας των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του συνόλου των μελών της. Παρά ταύτα όμως, ορθότερο φαίνεται να αντιμετωπίζεται αντιμετωπίζεται ως ιδιόρρυθμη, ειδικώς ρυθμιζόμενη από το δικονομικό δίκαιο, περίπτωση νομιμοποίησης, χωρίς να είναι απαραίτητο να ενταχθεί σε μία από τις δύο παραπάνω κατηγορίες...*». Παρατηρείται πάντως και εν προκειμένω ότι πέραν της ασαφούς τοποθετήσεώς της, η εισηγήτρια αντιστρέφει το επιχείρημα των θιασωτών της θέσεως περί κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως της ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, οι οποίοι οδηγούνται στην ως άνω διαπίστωση διότι δέχονται ότι φορείς είναι τα

δηλαδή, η εν λόγω θέση ότι η ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα αποτελεί μη δικαιούχο ή μη υπόχρεο διάδικο, καθώς οι αληθείς φορείς των επίδικων ουσιαστικών δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων δεν είναι οι ενώσεις αλλά τα μέλη που τις αποτελούν. Η ένωση έχει την ικανότητα διαδίκου, νομιμοποίησης και δικαστικής παραστάσεως βάσει των άρθρων 62 εδ. β' και 64 §3 χάριν διαδικαστικής διευκολύνσεως, η δίκη, πάντως, διεξάγεται για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεως των κατ'ιδίαν – φυσικών ή νομικών προσώπων – μελών της ενώσεως⁹¹. Τα μέλη, λοιπόν, «εξακολουθούν να παραμένουν φορείς αυτών κατά τις οικείες διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου»⁹²

Εξ άλλου, τούτος είναι και ο λόγος που, τα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως νομιμοποιούνται και αυτά για τη διεξαγωγή δικών για τα κατ'ιδίαν δικαιώματα ή υποχρεώσεις αυτών⁹³. Εν τοιαύτη δε περιπτώσει, όπως υποστηρίζεται⁹⁴, πρέπει να γίνει μια επισήμανση αναφορικά με το αντικείμενο της νομιμοποίησης, αναλόγως αν τη δίκη διεξάγει η ένωση ή τα κατ'ιδίαν μέλη της. Στην τελευταία περίπτωση τα μέλη διαθέτουν εξουσία διεξαγωγής της δίκης κατά το μέτρο της συμμετοχής τους στην ένωση, ήτοι κατά το ιδανικό μερίδιο εκείνο που δικαιούνται ή υποχρεούνται, αντίστοιχα. Εν περιπτώσει δε διεξαγωγής της δίκης από την ένωση η εξουσία της αφορά το σύνολο της εταιρικής αξιώσεως ή υποχρεώσεως.

Εν προκειμένω, είναι κρίσιμο να επαναληφθεί ότι η απονομή ικανότητας διαδίκου στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα δεν μπορεί να έχει ως «αυτονόητη»⁹⁵ συνέπεια ότι η ένωση καθίσταται και φορέας των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων των κατ'ιδίαν μελών της. Όπως προελέχθη, μόνο το αντίστροφο θα μπορούσε να νοηθεί. Και τούτο διότι, αυτές δεν διαθέτουν ικανότητα δικαίου⁹⁶, με εξαίρεση βέβαια την αδημοσίευτη ομόρρυθμη και ετερόρρυθμη εταιρεία,

κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως, και όχι ότι η ένωση εμφανίζεται «ως φορέας των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του συνόλου των μελών της».

⁹¹ Βλ. σε *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 932.

⁹² *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 933.

⁹³ *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 934.

⁹⁴ *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 934.

⁹⁵ Όπως αντίθετα υπεστήριξε ο *Γ. Μητσόπουλος*, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 303 · Πρβλ. και Ολ ΑΠ 14/2007.

⁹⁶ *Α. Πλεύρη*, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 75.

καθώς και την κοινοπραξία⁹⁷. Τούτων δοθέντων, δεν είναι δυνατόν να ομιλούμε περί κατά κανόνα νομιμοποίησεως καθ'ον λόγο δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές, ήτοι δεν διεξάγει τη δίκη ο αληθής δικαιούχος ή υπόχρεος διάδικος⁹⁸.

Ακολουθως, σημειώνεται ότι, όταν πρόκειται για αξιώσεις σχετιζόμενες με την εκπλήρωση υποχρεώσεων που αφορούν στην «εταιρική» σύμβαση, στην ένωση προσώπων που στερείται νομικής προσωπικότητας και ικανότητας δικαίου, φορείς των αξιώσεων αυτών παραμένουν μόνο κατ'ιδίαν μέλη της. Η δε ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, εξακολουθεί να νομιμοποιείται παράλληλα ως μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος⁹⁹.

Στις αντίστοιχες περιπτώσεις, ήτοι επί αξιώσεων για εκπλήρωση υποχρεώσεων που αφορούν στην εταιρική σύμβαση, όταν πρόκειται για εταιρεία ή ένωση χωρίς νομική προσωπικότητα αλλά με ικανότητα δικαίου, για την άσκηση της σχετικής αγωγής νομιμοποιείται η εταιρεία, εκπροσωπούμενη από τον διαχειριστή. Εάν ο τελευταίος αδρανή - ή ένα δεν υπάρχει διαχειριστής - ή συντρέχει περίπτωση για εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 750 ΑΚ, τότε κάθε εταίρος δύναται να ασκήσει τη λεγόμενη εταιρική αγωγή (*actio pro socio*)¹⁰⁰, ήτοι να ασκήσει αγωγή για τις εν λόγω αξιώσεις στο όνομά του και όχι στο όνομα της εταιρείας. Στην τελευταία τούτη περίπτωση, ο εταίρος νομιμοποιείται παράλληλα ως μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος, καθώς αληθής φορέας είναι η εταιρεία¹⁰¹.

Αντίθετα, όταν πρόκειται για αξιώσεις της εταιρείας κατά τρίτων, νομιμοποιείται μόνο η εταιρεία και όχι ο εταίρος¹⁰². Σε αυτές, λοιπόν, τις περιπτώσεις, όταν πρόκειται για ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα και χωρίς ικανότητα δικαίου η νομιμοποίηση των ενώσεων γίνεται δεκτό ότι είναι αποκλειστική¹⁰³.

⁹⁷ Βλ. ειδικότερα ως προς αυτές κατωτέρω, κεφ.: §5.

⁹⁸ Α. Πλεύρη, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 75.

⁹⁹ Κ. Καλαβρός, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 935, 937.

¹⁰⁰ Περί αυτής βλ. σε Π. Κολοτούρο, *Actio pro socio*, Η δικονομική διάσταση της εταιρικής αγωγής, 2006, *passim*.

¹⁰¹ Κ. Καλαβρός, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 934.

¹⁰² Κ. Καλαβρός, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 935.

¹⁰³ Έτσι ο Κ. Καλαβρός, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 934. Βλ. αντιθ. την κριτική της Ε. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη, Νομιμοποίηση ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα,

Όταν πρόκειται, τέλος, για χρέη «εταιρικά», οι ενώσεις προσώπων του άρθρου 62 εδ. β', στερούνται ικανότητας δικαίου και ως εκ τούτου αληθείς φορείς είναι τα κατ'ιδίαν μέλη τους. Τούτου δεδομένου, εν περιπτώσει που ο δανειστής ασκήσει την εν λόγω αγωγή κατά της ενώσεως, η τελευταία θα νομιμοποιείται μεν, πλην όμως ως μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος¹⁰⁴. Ως εκ τούτου, θα πρόκειται περί συνήθους νομιμοποίησεως του αληθούς υποχρέου μόνο εάν η σχετική αγωγή ασκηθεί κατά μέλους της ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα και χωρίς ικανότητα δικαίου.

4.1. Κριτική Θεώρηση

Τυχόν υιοθέτηση της θέσεως περί κατ'εξαίρεση νομιμοποίησεως της ενώσεως χωρίς νομική προσωπικότητα για δικαιώματα ή υποχρεώσεις που αναφύονται από τη δραστηριότητα των μελών της έχει θεωρηθεί από μερίδα της θεωρίας ότι «*θα ήταν τελολογικά ανεπείρευτη και θα οδηγούσε προδήλως στη ματαίωση του σκοπού του αρθρ. ΚΠολΔ 62 εδ. β', συνισταμένου στη διευκόλυνση των συναλλασσομένων με την ένωση και την αποτροπή προαγωγής κακής πίστης*»¹⁰⁵. Η ανωτέρω κριτική θεώρηση, και γενικώς, όλα τα αντεπιχειρήματα κατά της κατ'εξαίρεση νομιμοποίησεως της ενώσεως μάλλον εξαντλούνται στο εξής ένα: *οι τρίτοι που συναλλάσσονται με την ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα θα πρέπει να τελούν σε γνώση όχι μόνο του απροσδιόριστου συνήθως αριθμού των μελών που αποτελούν την ένωση αλλά και το ποσοστό συμμετοχής ενός εκάστου εξ αυτών*. Και τούτο διότι, τα ανωτέρω στοιχεία θα

ό.π., σελ.: 108-109: «*η άποψη αυτή δεν φαίνεται να προσιδιάζει στις ιδιομορφίες των ως άνω ενώσεων όπως αυτές σχηματοποιούνται από το ουσιαστικό δίκαιο και ειδικότερα στις ρυθμίσεις σύμφωνα με τις οποίες ό,τι αποκτάται από τη δράση της ένωσης ανήκει στο καθένα από τα μέλη της αναλόγως της μερίδας συμμετοχής του σ' αυτήν (άρθρο 758 ΑΚ), καθώς στην έλλειψη ικανότητας δικαίου της παραπάνω ένωσης. Η λύση αυτή δεν φαίνεται να είναι σύμφωνη ούτε με το δικονομικό δίκαιο, διότι η διατύπωση του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 62 ΚΠολΔ δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως αποκλείουσα την ενεργητική νομιμοποίηση των μελών ως υποκειμένων των σχετικών δικαιωμάτων*».

¹⁰⁴ Έτσι Κ. Καλαβρός, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 937 επ.

¹⁰⁵ *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.:23.

πρέπει να αναφέρονται με ειδική μνεία στο εισαγωγικό δικόγραφο της αγωγής για το ορισμένο της¹⁰⁶.

Σε αντίκρουση του ανωτέρω επιχειρήματος, επισημαίνεται ότι η υποχρεωτική καταγραφή όλων των ονομάτων των κατ'ιδίαν μελών της ενώσεως δεν συμβαδίζει με τον σκοπό της ρυθμίσεως του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ, ο οποίος δεν είναι άλλος από την παροχή διαδικαστικής διευκολύνσεως¹⁰⁷ στις περιών ο λόγος ενώσεις προσώπων. Όπως έκρινε και η ΟΛΑΠ 14/2007, εκ των διατάξεων των άρθρων 62 και 64 §3 σε συνδυασμό με αυτές των άρθρων 118 και 216 ΚΠολΔ, συνάγεται ότι εν περίπτωση ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, είτε αυτή εμφανίζεται ως ενάγουσα είτε ως εναγομένη, δεν απαιτείται ειδική μνεία των κατ'ιδίαν μελών της, φυσικών ή νομικών προσώπων, ούτε του ποσοστού συμμετοχής ενός εκάστου στο επίδικο ουσιαστικό δικαίωμα. Τουναντίον, για το κύρος του εισαγωγικού δικογράφου αρκεί η μνεία της επωνυμίας της ενώσεως¹⁰⁸ κατά τέτοιον βέβαια τρόπο, ώστε να μην τίθεται εν αμφιβολω η ταυτότητα αυτής. Εξ άλλου, επ'αυτού, έχει προσέτι επισημανθεί ότι το ορισμένο της αγωγής και σε άλλες περιπτώσεις συλλογικών μορφωμάτων που νομιμοποιούνται ως μη δικαιούχοι διάδικοι, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της συλλογικής αγωγής του άρθρου 10 §15 ν.2251/1994¹⁰⁹, επίσης δεν απαιτείται η αναφορά όλων των μελών του εκάστοτε συλλογικού φορέα για το ορισμένο της αγωγής. Τούτη είναι μια παρατήρηση με αξιολογική σημασία¹¹⁰, η οποία καταλήγει στη διαπίστωση ότι και η ένωση εν προκειμένω συνιστά ένα συλλογικό μόρφωμα που επιδιώκει την προστασία των συμφερόντων των μελών που την αποτελούν και δεν απαιτείται η ειδική μνεία όλων των μελών της στο εισαγωγικό δικόγραφο.

¹⁰⁶ Βλ. Γ. Μητσόπουλο, *Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα*, ό.π., σελ.: 303 · *Εν. Ποδηματά*, *Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 ν άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο*, ό.π., σελ.: 23.

¹⁰⁷ Βλ. Α. Πλεύρη, *Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη*, ό.π., σελ.: 75 επ. Πρβλ. Κ. Καλαβρό, *Πολιτική Δικονομία*, ό.π., σελ.: 938.

¹⁰⁸ Βλ. ΟΛΑΠ 14/2007, ό.π. · πρβλ. και Κ. Κεραμέα/ Δ. Κονδύλη / Ν. Νίκα (-Γ. Ορφανίδη), *Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας*, τ.: ΙΙ, ό.π., άρθρο 118, αρ. 6, σελ.: 269, όπου και περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία.

¹⁰⁹ Βλ. αναλυτικότερα την συγκριτική παρατήρηση και άλλα παρόμοια παραδείγματα σε Α. Πλεύρη, *Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη*, ό.π., σελ.: 76 επ.

¹¹⁰ Όπως την χαρακτηρίζει η ίδια η συγγραφέας, βλ. Α. Πλεύρη, *Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη*, ό.π., σελ.: 76.

Προσέτι, έχει αντιπαρατεθεί¹¹¹ το επιχείρημα ότι η κατ'εξαίρεση νομιμοποίηση της ενώσεως χωρίς νομική προσωπικότητα δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή, καθ'όν λόγο ελλείπει η ύπαρξη διατάξεως, είτε στο ουσιαστικό είτε στο δικονομικό δίκαιο, που να την προβλέπει. Σημειώνεται δε, ότι τέτοια διάταξη νόμου δεν μπορεί να αποτελεί εκείνη του άρθρ. 62 εδ. β' ΚΠολΔ, καθώς: «η συγκεκριμένη ρύθμιση διέπει μόνο το ζήτημα, αν η ένωση μπορεί να εμφανισθεί στη δίκη τυπικά ως διάδικος»¹¹². Επ'αυτού, θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει, ότι η ίδια συγγραφέας έχει προηγουμένως σημειώσει για την ένωση χωρίς νομική προσωπικότητα ότι: «... νομιμοποιείται ενεργητικά και παθητικά...διαφορετικά η διάταξη του άρθρου 62 εδ.2 μεταπίπτει σε θεωρητική μόνο δυνατότητα»¹¹³. Επομένως, ήδη κατά την ίδια συγγραφέα δεν εξαντλείται το νόημα της ανωτέρω ρυθμίσεως μόνο στην ικανότητα διαδίκου, η οποία διαφέρει από την νομιμοποίηση¹¹⁴. Πράγματι, πάντως, απαιτείται για τη θεμελίωση της κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως σχετική πρόβλεψη, πλην όμως δεν απαιτείται επιπλέον κάποια πανηγυρική διατύπωση¹¹⁵. Εν προκειμένω, σαφές έρεισμα αποτελεί η ίδια η ρύθμιση του άρθρ. 62 εδ. β' ΚΠολΔ¹¹⁶.

Τέλος, κατά της εκδοχής της κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι¹¹⁷, εν τοιαύτη περιπτώσει υποβάλλεται αίτημα διαφορετικό από ή κατά της ενώσεως και διαφορετικό από ή κατά των μελών, και ως εκ τούτου, η εκδοχή τούτη δεν εναρμονίζεται προς το υποβαλλόμενο αίτημα παροχής δικαστικής προστασίας. Εν τούτοις, και σε έτερες περιπτώσεις, κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως είθισται να εντοπίζεται διαφορετικό υποβαλλόμενο αίτημα ανάλογα με το αν ασκεί ή ασκείται μια αγωγή υπέρ ή κατά του αληθούς φορέα του ουσιαστικού επιδίκου δικαιώματος ή του

¹¹¹ Χ. Απαλαγάκη, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 310 επ.

¹¹² Χ. Απαλαγάκη, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 311.

¹¹³ Χ. Απαλαγάκη, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 310.

¹¹⁴ Όπως άλλωστε επισημαίνει και η ίδια η Χ. Απαλαγάκη, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 308: «και στις ενώσεις προσώπων η ικανότητα διαδίκου διακρίνεται, αν και δυσχερώς, έναντι της νομιμοποιήσεως».

¹¹⁵ Α. Πλεύρη, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 77.

¹¹⁶ Α. Πλεύρη, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 77.

¹¹⁷ Χ. Απαλαγάκη, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 311 επ.

μη αληθούς ή μη υπόχρεου διαδίκου. Τούτο δεν μπορεί να είναι κρίσιμο για τη θεμελίωση της εξαιρετικής νομιμοποίησεως¹¹⁸. Δεν αρκεί όμως μια τέτοια επίκληση αλλά προϋποτίθεται επιπλέον η ικανότητα δικαίου, όπως συμβαίνει με τα νομικά πρόσωπα, προκειμένου να ενάγει ή να εναχθεί κάποιος ως ουσιαστικός φορέας και άρα ως αληθής δικαιούχος ή υπόχρεος διάδικος. Το γεγονός ότι οι διαφορές αυτές δημιουργήθηκαν από την ανάγκη που ανέκυψε εκ της συναλλακτικής δράσεως δεν αντανακλά εν ταυτώ και την ικανότητα δικαίου της ενώσεως. Παρά μόνο τούτο οδήγησε σε μια διαδικαστική διευκόλυνση. Ωστε ακριβώς, λόγω της κοινής συναλλακτικής δραστηριότητας και λόγω του συχνά απροσδιόριστου των μελών, να δύναται η ένωση έστω ως μη δικαιούχος διάδικος να μπορεί να ενάγει ή να ενάγεται.

Τα ερωτήματα, πάντως, που πρέπει να προηγηθούν, πριν κάποιος προβεί στον προσδιορισμό τους είδους της νομιμοποίησεως της ενώσεως προσώπων που στερείται νομικής προσωπικότητας, είναι τα εξής: Μπορεί πράγματι η ένωση που στερείται νομικής προσωπικότητας και ικανότητας δικαίου να είναι φορέας του επιδίκου ουσιαστικού δικαιώματος; Μπορεί μια ερμηνεία επί μιας δικονομικής διατάξεως να εξικνείται μέχρι του σημείου να παρεμβαίνει κατά τρόπο δραστικό επί του ουσιαστικού δικαίου; Αναζητώντας δογματικά θεμελιωμένες απαντήσεις, δεν μπορεί παρά η απάντησεις στα ως άνω ερωτήματα να είναι αποφαιτικές. Μια ένωση που στερείται ικανότητας δικαίου δεν δύναται να διαθέτει την ικανότητα να είναι φορέας δικαιώματος και υποχρεώσεων, διότι επί τη βάση του ουσιαστικού δικαίου οι έννοιες αυτές είναι ταυτόσημες.

Εξ άλλου θα κατέληγε σε δογματικά μετέωρη ερμηνευτική λύση η αντιμετώπιση μιας δικονομικής διατάξεως ως επενεργούσα τρόπον τινά στο ουσιαστικό δίκαιο. Αφ'ής στιγμής δεν προβλέπεται επί τη βάση του ουσιαστικού δικαίου η δυνατότητα απόκτησης δικαιωμάτων και υποχρεώσεων σε μια οντότητα που δεν αποτελεί πρόσωπο κατά το ουσιαστικό δίκαιο, δεν μπορούμε παρά να δεχθούμε ότι η ένωση έχει να μεν ικανότητα διαδίκου και νομιμοποιείται να ενάγει και να ενάγεται, πλην όμως, *ως μη δικαιούχος και μη υπόχρεος διάδικος, αφ'ής στιγμής δεν συνιστά ταυτόχρονα τον αληθή φορέα που δεν μπορεί να είναι άλλος από τα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως.*

¹¹⁸ Α. Πλεύρη, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 77.

IV. Πεδίο εφαρμογής του άρθρου 62 εδ. β΄ ΚΠολΔ – Συστηματική κατάταξη

1. Περιπτώσιολογία των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα του άρθρου 62 εδ. β΄ ΚΠολΔ

Στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 62 εδ. β΄ ΚΠολΔ υπάγονται ιδίως οι κάτωθι περιπτώσεις: η ένωση ιδιοκτητών πολυκατοικίας¹¹⁹ κατά τον ν.3741/1929, η συμπλοιοκτησία¹²⁰ (άρθρ. 10 επ. ΚΙΝΔ), το υπό ίδρυση σωματείο (ΑΚ 78 §1, 79 §1, 83)¹²¹, η επιτροπή εράνων προ της ιδρύσεώς της, ήτοι προ της εκδόσεως του σχετικού του εγκριτικού διατάγματος (ΑΚ 123)¹²², η αστική εταιρεία χωρίς νομική προσωπικότητα (ΑΚ 741 επ.) που αναπτύσσει εξωτερική δράση¹²³, οι άτυποι φοιτητικοί σύλλογοι¹²⁴, τα καλλιτεχνικά σχήματα¹²⁵, η ομάδα εργαζομένων σε έναν εργοδότη, οι οποίοι δεν έχουν οργανωθεί σε σωματείο ή σε άλλο νομικό πρόσωπο¹²⁶. Προσέτι, ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα του άρθρου 62 εδ. β΄ ΚΠολΔ αποτελούν και οι κάτοχοι διαμερισμάτων πολυκατοικίας, για την οποία δεν έχει

¹¹⁹ Βλ. αντί άλλων *Κ. Κεραμέα / Δ. Κονδύλη / Ν. Νίκα* (- *Ν. Νίκα*), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 62, αρ.4, σελ.: 127 · πρβλ. επίσης ενδεικτικά την ΑΠ 1592/2008 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. αντίθετα *Κ. Παναγόπουλο*, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου, ό.π., σελ.: 168 επ., ο οποίος υποστηρίζει ότι πρέπει να αναγνωριστεί στην ένωση ιδιοκτητών πολυκατοικίας «ατελής ικανότητα δικαίου (και δικαιοπραξίας) στην έκταση που απαιτείται για την επιτέλεση του σκοπού της».

¹²⁰ *Κ. Κεραμέας / Δ. Κονδύλης / Ν. Νίκας* (- *Ν. Νίκας*), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 62, αρ.4, σελ.: 127, *Μ. Μαργαρίτης / Α. Μαργαρίτη*, Ερμηνεία Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τ.:Ι, β΄ έκδ., 2018, άρθρο 62, αρ. 10, σελ.: 125, *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 929. Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1658/2018 και ΕφΔωδ 147/2017 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹²¹ *Κ. Κεραμέας / Δ. Κονδύλης / Ν. Νίκας* (- *Ν. Νίκας*), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 62, αρ.4, σελ.: 127, *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 928.

¹²² *Ν.Κ. Κεραμέας / Δ. Κονδύλης / Ν. Νίκας* (- *Ν. Νίκας*), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 62, αρ.4, σελ.: 127, *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 928.

¹²³ *Κ. Κεραμέας / Δ. Κονδύλης / Ν. Νίκας* (-*Ν. Νίκας*), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρ. 62 αρ.4, σελ.: 127, *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 929.

¹²⁴ Βλ. σε *Κ. Κεραμέα / Δ. Κονδύλη / Ν. Νίκα* (- *Ν. Νίκα*), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 62, αρ.4, σελ.: 127.

¹²⁵ Βλ. αντί άλλων σε: *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 928.

¹²⁶ Βλ. ενδεικτικά την ΠολΠρωτΘεσ 11717/1994 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, κατά την οποία: «Όταν η ομαδική εργασία παρέχεται μεν από περισσότερους του ενός εργαζόμενους από κοινού σε έναν εργοδότη, οι τελευταίοι όμως δεν έχουν οργανωθεί σε σωματείο ή σε άλλο νομικό πρόσωπο, αλλά ενεργούν σαν απλή ένωση προσώπων του άρθρου 62 ΚΠολΔ». Πρβλ. επίσης *Β. Αντωνόπουλο*, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ΕπΕπετΑρμ (3), 1982, σελ.: 187 επ. (190).

συσταθεί οριζόντια ιδιοκτησία ούτε υπάρχει κανονισμός για τη διαχείρισή της¹²⁷, οι εφορευτικές επιτροπές εργατικών σωματείων¹²⁸.

Στο άρθρο 62 εδ.β' υπάγονται επιπλέον οι θρησκευτικές κοινότητες που δεν έχουν αποκτήσει νομική προσωπικότητα, ήτοι δεν έχουν τηρήσει τις διαδικασίες και τις διατυπώσεις συστάσεώς τους (ν.4301/2014)¹²⁹. Απασχόλησε ιδιαίτερα κατά το παρελθόν, πριν τη νομοθετική ρύθμιση, η υπόθεση της καθολικής εκκλησίας Παναγίας Χανίων, όπου με την ΑΠ 360/1994 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ κρίθηκε ότι «οι διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις των μειονοτήτων δεν μπορεί να αποτελέσουν νόμιμη αιτία για τη μη συμμόρφωσή τους προς τους παραπάνω νόμους για την κτήση νομικής προσωπικότητας, η οποία είναι προϋπόθεση και για την απόκτηση της ικανότητας να είναι διάδικοι, σύμφωνα με το εδαφ. α' του άρθρου 62 του ΚΠολΔ, εφόσον δεν προβλήθηκε ότι πρόκειται για κάποια από τις περιπτώσεις που αναφέρονται στο επόμενο εδάφιο του ίδιου άρθρου και Κώδικα». Η δε καθολική εκκλησία Παναγίας Χανίων προσέφυγε στο ΕΔΔΑ για παραβίαση του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, το οποίο έκρινε (ΕΔΔΑ, απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1997), πως η εκκλησία είχε αυτοδικαίως νομική προσωπικότητα, καθ'ότι με την ίδρυση και λειτουργία της λαμβάνει τον χαρακτήρα του διηνεκούς, που το δίκαιο απονέμει στα νομικά πρόσωπα. Συμμορφούται προς την ως άνω νομολογία του ΕΔΔΑ και μεταγενέστερη η υπ' αριθμόν 327/2011 απόφαση ΕφΛαρ¹³⁰.

¹²⁷ Βλ. ΑΠ 1676/1998 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Ένωση προσώπων που δεν είναι σωματείο αποτελούν και οι κάτοχοι διαμερισμάτων πολυκατοικίας, για την οποία δεν έχει συσταθεί οριζόντια ιδιοκτησία ούτε υπάρχει κανονισμός για τη διαχείρισή της. Ο ιδιοκτήτης του οικοπέδου και της πολυκατοικίας έχει παραχωρήσει με σύμβαση στους κατόχους των διαμερισμάτων τη χρήση τους και τη σύγκριση άλλων μερών της οικοδομής ως μελλοντικούς αγοραστές μέχρι την αποπληρωμή του τιμήματος και τη μεταβίβαση των διαμερισμάτων μετά τη σύσταση οριζόντιας ιδιοκτησίας με κανονισμό. Οι κάτοχοι των διαμερισμάτων την επιδιώκουν και αυτοί κάποιο σκοπό, δηλαδή τη διοίκηση της πολυκατοικίας και έτσι αποτελούν ένωση προσώπων που δεν έχει βέβαια νομική προσωπικότητα, νομιμοποιείται όμως να ζητήσει δικαστική προστασία εκτός των άλλων και για το δικαίωμα της συγχρήσεως που έχουν τα μέλη της από της σύμβαση με τον ιδιοκτήτη του οικοπέδου και της πολυκατοικίας, παριστάμενη προς τούτο στο δικαστήριο με αυτόν που την αντιπροσωπεύει στις συναλλακτικές της σχέσεις με απόφαση των μελών της σε συνέλευση».

¹²⁸ Κ. Κεραμής / Δ. Κονδύλης / Ν. Νίκας (- Ν. Νίκας), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., σελ.:127.

¹²⁹ Πρβλ. πάντως Κ. Παναγόπουλο, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου, ό.π., σελ.:116. κατά τον οποίο η κοινότητα πιστών οποιουδήποτε θρησκευματος ή δόγματος ανεξαρτήτως αν καθίσταται νομικό πρόσωπο με τον ν.4301/2014 έχει ipso iure ικανότητα δικαίου, ατελή, κατά το μέτρο που απαιτείται για την εκπλήρωση του συνταγματικώς κατοχυρωμένου σκοπού τους, ήτοι την ακόλυτη θρησκευτική λατρεία των πιστών. Βέβαια εν τοιαύτη περιπτώσει λόγω της ικανότητας δικαίου ομιλούμε περί εφαρμογής του πρώτου εδαφίου του άρθρου 62 ΚΠολΔ

¹³⁰ Βλ. 327/2011 ΕφΛαρ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Περαιτέρω, τόσο η ομόρρυθμη όσο και η ετερόρρυθμη ανώμαλα συσταθείσα εταιρεία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 62 εδ. β'¹³¹. Ωστόσο, η αδημοσίευτη ή η ανώμαλα συσταθείσα ομόρρυθμη ή ετερόρρυθμη εταιρεία που αναπτύσσει εμπορική δραστηριότητα υπάγεται στην §1 του άρθρου 62 ΚΠολΔ. Και τούτο διότι, μετά τον ν.4072/2012 (άρθρα 251 §3, 271 §2 σε συνδυασμό με το 251 §3 και §§ 1 και 3 του αρθρ. 293) οι ομόρρυθμες εταιρείες που ασκούν εμπορική δραστηριότητα, οι αδημοσίευτες ετερόρρυθμες εταιρείες που ασκούν εμπορική δραστηριότητα, καθώς και οι κοινοπραξίες που είτε έχουν καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ. είτε εμφανίζονται στις συναλλαγές, αποκτούν - ικανότητα δικαίου, μολονότι ρητώς εκ του νόμου, αυτές στερούνται νομικής προσωπικότητας. Ως εκ τούτου, άπασες οι εν λόγω περιπτώσεις υπάγονται πλέον στο πρώτο και όχι στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 62 ΚΠολΔ. Οι δε λοιπές εμπορικές εταιρείες - όπως φερ' ειπείν η ανώνυμη εταιρεία¹³² - καθώς και ο συνεταιρισμός¹³³, εάν δεν έχουν έχουν προβεί στην ολοκλήρωση των απαιτούμενων για την κτήση νομικής προσωπικότητας ενέργειών, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ.

Αναφορικά με τα πολιτικά κόμματα, ιδίως κατά το παρελθόν¹³⁴ αυτά θεωρούνταν ως ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Εν τούτοις, ήδη πλέον δυνάμει της διατάξεως του άρθρο 6 ν.3023/2002 : «*Το πολιτικό κόμμα αποκτά με την ίδρυσή του νομική προσωπικότητα για την εκπλήρωση της συνταγματικής αποστολής του*». Κατόπιν της ανωτέρω νομοθετικής ρυθμίσεως, υποστηρίζεται ότι τα πολιτικά κόμματα πλέον ανάγονται σε νομικά πρόσωπα¹³⁵. Ως εκ τούτου, υπάγονται

¹³¹ Βλ. σε *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 929.

¹³² Βλ. ΑΠ 1211/1994 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹³³ Βλ. *Β. Αντωνόπουλο*, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ό.π., σελ.: 192.

¹³⁴ Βλ. *Κ. Κεραμέα / Δ. Κονδύλη / Ν. Νίκα (- Ν. Νίκα)*, Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τ.: ΙΙ, 2000, άρθρο 62, αρ.4, σελ.: 127 · *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 926.

¹³⁵ *Κλ. Ρούσσο* σε: *Κλ. Ρούσσο* (επιμ.), Δίκαιο Νομικών Προσώπων, 2010, σελ.: 70 επ. · Βλ. αντίθετα *Κ. Παναγόπουλο*, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου. Ενώσεις προσώπων / Επιχείρηση / Ομάδες περιουσίας, 2016, σελ.: 124 επ. και ιδίως σελ.: 125 & 137, ο οποίος υποστηρίζει ότι παρά το γράμμα της εν λόγω διατάξεως ορθότερο είναι να δεχθούμε ότι αναγνωρίζεται μόνο ικανότητα δικαίου στα πολιτικά κόμματα, δίχως περαιτέρω να δεχθούμε ότι πρόκειται πλέον για νομικά πρόσωπα. Και τούτο διότι, κατά την άποψη του συγγραφέως, ο νομοθέτης του ν.3023/2002 θέλησε την απονομή

στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 62 ΚΠολΔ. Τα λοιπά κόμματα, ήτοι εκείνα τα οποία δεν προέβησαν στην προβλεπόμενη δυνάμει των §§1 και 2 του παραπάνω νόμου υποβολή της ιδρυτικής τους δηλώσεως ενώπιον του Αρείου Πάγου ή δεν αποτελούνται από τον προβλεπόμενο αριθμό των διακοσίων τουλάχιστον ιδρυτικών μελών, ορθότερο είναι να δεχθούμε ότι αυτά υπάγονται στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 62 ΚΠολΔ¹³⁶.

Στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ δεν ανήκουν οι ομάδες περιουσίας¹³⁷ που έχουν ταχθεί στην εξυπηρέτηση ενός σκοπού, όπως για παράδειγμα το ίδρυμα πριν από την έκδοση του εγκριτικού του κατ'άρθρον 108 ΑΚ διατάγματος. Αυτό συμβαίνει, διότι ο ίδιος ο ιστορικός νομοθέτης¹³⁸ επέλεξε αποκλείσει και να μην προσδώσει στις ομάδες περιουσίας την ικανότητα διαδίκου, και συνεπώς, δεν υπάγονται αυτές στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 62 ΚΠολΔ. Δεν εμπίπτουν, εξ άλλου επί τη βάση των ανωτέρω ούτε οι Ειδικοί λογαριασμοί¹³⁹.

περιορισμένης ικανότητας δικαίου κατά το μέτρο που αυτή είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση της συνταγματικής τους αποστολής. Παρατηρούμε, πάντως, ότι και υπό τούτη την εκδοχή, ήτοι υπο την έννοια της προσκτήσεως μόνον ικανότητας δικαίου, τα πολιτικά κόμματα υπάγονται και πάλι όχι στο δεύτερο αλλά στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 62 ΚΠολΔ.

¹³⁶ Αντιθ. Κ. Παναγόπουλος, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου, ό.π., σελ.: 137, ο οποίος υποστηρίζει ότι, ναι μεν στερούνται νομικής προσωπικότητας, πλην όμως ο νομοθέτης αναγνωρίζει σε αυτά ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις, προσδίδοντάς τους κατ'επέκταση ικανότητα δικαίου. Εάν κάποιος υιοθετήσει, λοιπόν, την προρρηθείσα άποψη του συγγραφέως δεν τίθεται σε εφαρμογή το δεύτερο αλλά το πρώτο εδάφιο του άρθρου 62 ΚΠολΔ.

¹³⁷ Βλ. αντί άλλων σε: Β. Αντωνόπουλο, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ό.π., σελ.: 189. Αντίθετα κατά τον Κ. Παναγόπουλο, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου, ό.π., σελ.: 59 επ., ιδίως σελ.: 74 επ., θα έπρεπε να αναγνωριστεί ικανότητα διαδίκου και στις στερούμενες νομικής προσωπικότητας ομάδες περιουσίας που έχουν στοιχειώδη οργανωτική – λειτουργική αυτοτέλεια και αυτονομία νομικής δράσεως που επιδιώκουν κάποιο σκοπό και να υπαχθούν στο πρώτο και όχι στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 62 ΚΠολΔ, καθ' όσον η προσωπικότητα και η ικανότητα δικαίου δεν ταυτίζονται. Επίσης, τον ίδιο, Ομάδες περιουσίας στερούμενες νομικής προσωπικότητας, ως διάδικοι (συμβολή σε μια διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 62 ΚΠολΔ), ΕφΑΔ, 2013, σελ.: 735 επ. (742). Στην ίδια κατεύθυνση ειδικώς περί της ικανότητας διαδίκου των ειδικών λογαριασμών, και ο Μ. Μαρκουλάκης, Σκέψεις περί της ικανότητας διαδίκου των ειδικών λογαριασμών, Αναμν.τ. Α. Γεωργακόπουλου, τ.Ι, σελ.: 521 επ. και ιδίως 533 επ.

¹³⁸ Βλ. την αναλυτική ιστορική επικύρωση της διατάξεως ανωτέρω κεφ.: §2.

¹³⁹ Βλ. ΟΛΑΠ 25/2008, Δ (40), 2009, σελ.: 130 επ., με παρατηρήσεις Κ. Μπέη = ΕφΑΔ 2009, σελ.: 193 επ. με παρατηρήσεις Χ. Απαλαγάκη = ΕπισκεΔ, 2009, σελ.: 687 επ., με εισαγωγικό σημείωμα Α. Μπεχλιβάνη · Πρβλ. Κ. Παναγόπουλο, Digesta 2009, σελ.: 11 επ., τον ίδιο, Ομάδες περιουσίας στερούμενες νομικής προσωπικότητας, ως διάδικοι (συμβολή σε μια διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 62 ΚΠολΔ), ΕφΑΔ, 2013, σελ.: 735 επ. και τον ίδιο, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου, ό.π., σελ.: 93 επ., ιδίως 103 επ., κατά τον οποίο αντίθετα με την ως άνω απόφαση (σελ.: 103-104) «...η ρύθμιση του άρθρου 62 ΚΠολΔ ορθά ερμηνευόμενη στο σύνολό της πρέπει να δεχθούμε ότι απονέμει ικανότητα διαδίκου... και σε μορφώματα (ομάδα περιουσίας δίχως νομική προσωπικότητα), όπως το εδώ εξεταζόμενο Ταμείο – Ειδικός Λογαριασμός Επικουρικής Ασφαλίσεως». Βλ. πάντως για τις αποκεντρωμένες δημόσιες υπηρεσίες και τους «ειδικούς λογαριασμούς» του ευρύτερου δημοσίου τομέας στον ίδιο, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου, ό.π., σελ.: 179 επ., καθώς και ΑΠ 1561/1999 ΤΠΝ ΝΟΜΟΣ, κατά την οποία «ο Ειδικός Λογαριασμός

Όλως παρενθετικώς, εν προκειμένω, αντιπαραβάλλεται η προσθήκη της διατάξεως του άρθρου 23 ΚΔΔ, βάσει της οποίας αναγνωρίζονται ρητά πλέον ως υποκείμενα δίκης, όχι μόνο οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα αλλά και ομάδες περιουσίας εφόσον κατά το περιεχόμενο της διατάξεως: «ικανότητα να είναι διάδικοι έχουν, εκτός από τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα, οι ενώσεις προσώπων καθώς και οι ομάδες περιουσίας».

Τέλος, δεν υπάγονται στο άρθρο 62 ΚΠολΔ κοινωνίες δικαιώματος¹⁴⁰ εκτός εάν οι συγκύριοι οργανωθούν σε ένωση με την επιδίωξη σκοπού, οπότε και μεταπίπτουν σε κοινωνία συμφερόντων εμπίπτουσα στο εδ. β' του άρθρου 62 ΚΠολΔ.

Δεν εμπίπτει, επίσης, στο πεδίο εφαρμογής του δευτέρου εδαφίου του ίδιου άρθρου η αφανής εταιρεία και η παρακοινωνία¹⁴¹. Τέλος, έχει κριθεί προσφάτως ότι

Κονδυλίων Έρευνας του Πανεπιστημίου Κρήτης ... αποτελεί αποκεντρωμένη υπηρεσία του Πανεπιστημίου Κρήτης, η οποία προσιδιάζει σε αυτοτελές νομικό πρόσωπο, λόγω της διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειάς της (Βλ. άρ. 3-8 ΚΥΑ), και συνακόλουθα έχει τόσο την ικανότητα να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, όσο και να παρίσταται ενώπιον των δικαστηρίων (άρ. 62-64 Κ.Πολ.Δ.)».

¹⁴⁰ Και τούτο διότι σύμφωνα με τον Β. Αντωνόπουλο, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ΕπΕπετΑρ, ό.π., σελ.: 191: «οι εσωτερικές εταιρίες μένουν έξω από το πεδίο ρύθμισης του άρθρου αυτού (εννοεί 62 εδ. β') (επιχείρημα και από το άρθρο 951 §1 εδ. β' ΚΠολΔ). Γιατί στις εν λόγω εταιρείες δεν υπάρχει εταιρική δράση προς τα έξω και, όπως είναι φανερό, ο νόμος θέλει να διευκολύνει τη δικαστική παρασταση εκεί όπου υπάρχει τέτοια δράση. Εδώ έχουμε ατομική δράση του εμφανούς εταίρου και αυτή δεν έχει ανάγκη από τη ρύθμιση του άρθρου 62 εδ2 ΚΠολΔ». Σύμφωνος και ο Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 928. Πρβλ. αντιθ. Κεραμέα/ Δ. Κονδύλη/ Ν. Νίκα (-Ν. Νίκα), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρ. 62 αρ.4, σελ.: 127.

¹⁴¹ Βλ. σε: Β. Αντωνόπουλος, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ΕπΕπετΑρ, ό.π., σελ.:191, Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 929.

δεν αποτελούν ένωση κατ'άρθρο 62 εδ. β' ΚΠολΔ οι Λογαριασμοί Επικουρικών Παροχών εκ συμβάσεως που δεν αποτελούν φορείς κοινωνικής ασφάλισης¹⁴² κ.ο.κ¹⁴³.

¹⁴² Βλ. πρόσφατα την 512/2019 ΜονΠρωτΑθ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Ενώσεις προσώπων που επιδιώκουν κάποιο σκοπό, χωρίς να είναι σωματεία, καθώς και εταιρίες, που δεν έχουν νομική προσωπικότητα, μπορούν να είναι διάδικοι. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι η ικανότητα του διαδίκου ρυθμίζεται σε άμεση συσχέτιση με το ουσιαστικό δίκαιο και επομένως, ενόψει των διατάξεων των άρθρων 34, 35, 61, 72 και 748 ΑΚ διάδικος μπορεί να είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ενώσεις προσώπων, που επιδιώκουν κάποιο σκοπό χωρίς να είναι σωματεία ή εταιρίες, που δεν έχουν αποκτήσει νομική προσωπικότητα, ή σύνολο περιουσίας, η οποία έχει ταχθεί για την εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού, εφόσον όμως έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα, κατά τους όρους του νόμου. Ειδικότερα, όσον αφορά στην τελευταία περίπτωση σύνολο περιουσίας), κατά το άρθρο 361 μπορεί να συμφωνηθεί μεταξύ του εργοδότη και των εργαζομένων σε μία επιχείρηση ή υπηρεσία ή συγκέντρωση περιουσίας σε ειδικό λογαριασμό για ορισμένο σκοπό (παροχή εφάπαξ βοηθημάτων κ.λ.π). Τέτοιους ειδικούς λογαριασμούς δεν τους αποκλείει η νομοθεσία μας, αλλ' αντιθέτως τους προβλέπει ειδικώς στα πλαίσια ασφαλιστικών οργανισμών και για ασφαλιστικές παροχές (άρθρο 4 παρ. 7 του α.ν. 1022/1946). Οι λογαριασμοί αυτοί, κατά κανόνα, δεν έχουν νομική προσωπικότητα, για την απόκτηση της οποίας απαιτούνται οι νόμιμες, κατά περίπτωση, διατυπώσεις και δεν αποτελούν αστικές εταιρίες, ενώ δεν έχουν και ικανότητα να είναι διάδικοι, σύμφωνα με τη διάταξη 62 παρ. 2 ΚΠολΔ, αφού δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως εταιρίες χωρίς νομική προσωπικότητα και ενώσεις προσώπων που επιδιώκουν κάποιο σκοπό, χωρίς να είναι σωματεία»

¹⁴³ Βλ. για περαιτέρω περιπτώσεις μη υπαγόμενες στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 62 εδ. β' σε: Κ. Κεραμέα / Δ. Κονδύλη / Ν. Νίκα (- Ν. Νίκα), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τ.: ΙΙ, 2000, άρθρο 62, αρ.4, σελ.: 127 · Ε. Μπαλογιάννη / Μ. Γεωργιάδου σε Χ. Απαλαγάκη (επιμ.), Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας. Ερμηνεία κατ'άρθρο, τ.:Ι, ε' έκδ., 2017, σελ.:197 · Β. Αντωνόπουλο, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ό.π., σελ.: 189 επ.

§5. ΕΝΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΧΩΡΙΣ ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΔΙΑΘΕΤΟΥΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΔΙΚΑΙΟΥ

I. Η νομοθετική μεταβολή με τον ν. 4072/2012

Σύμφωνα με το άρθρο 251 §3 ν.4072/2012: *«Αν η εταιρεία (σσ. εννοεί η ομόρρυθμη) αρχίσει την εμπορική της δραστηριότητα πριν από την καταχώριση στο Γ.Ε.ΜΗ. οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου εφαρμόζονται αναλόγως και ως προς αυτήν. Η μη καταχωρισθείσα στο Γ.Ε.ΜΗ. εταιρεία, η οποία ασκεί εμπορική δραστηριότητα, έχει ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα»*. Η ανωτέρω δε ρύθμιση εφαρμόζεται και στις αδημοσίευτες ετερόρρυθμες εταιρείες¹⁴⁴ που ασκούν εμπορική δραστηριότητα καθ'όν λόγο το άρθρο 271 §2 του ν.4072/2012 ορίζει: *«Εφόσον δεν υπάρχει ειδική ρύθμιση στο παρόν κεφάλαιο, στην ετερόρρυθμη εταιρεία εφαρμόζονται οι διατάξεις για την ομόρρυθμη εταιρεία»*. Προσέτι, οι §§ 1 και 3 του άρθρου 293 ίδιου νόμου ορίζουν: *«1. Η κοινοπραξία είναι εταιρεία χωρίς νομική προσωπικότητα. Εφόσον καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ ή εμφανίζεται προς τα έξω, αποκτά, ως ένωση προσώπων, ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα. 3. Εφόσον η κοινοπραξία ασκεί εμπορική δραστηριότητα, καταχωρίζεται υποχρεωτικά στο Γ.Ε.ΜΗ και εφαρμόζονται ως προς αυτήν αναλόγως οι διατάξεις για την ομόρρυθμη εταιρεία.»*.

Ο ν.4072/2012 επέφερε μια σοβαρή νομοθετική μεταβολή, καθώς στις ανωτέρω περιπτώσεις απονέμεται πλέον ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα. Η εν λόγω νομοθετική μεταβολή ήρε την - κατά πολλούς - *«υφισταμένη δυσαρμονία»*¹⁴⁵ που υπήρχε μεταξύ ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου. Αυτός εξ άλλου φαίνεται πως ήταν ο βασικός στόχος του νομοθέτη του ν. 4072/2012, καθώς όπως σαφώς αναγράφεται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου: *«Με τη ρηζικέλευθη αυτή διάταξη αναγνωρίζεται ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα και σε ενώσεις προσώπων εμπορικού σκοπού. Σ' αυτές, φορέας της εταιρικής περιουσίας είναι η ένωση*

¹⁴⁴ Σε ό,τι αφορά τις ετερόρρυθμες εταιρείες, πριν τη θέσπιση του ν.4072/2012, είχε παρατηρηθεί ότι δεν μπορούσε να αιτιολογηθεί επαρκώς η όμοια αντιμετώπιση των ομορρύθμων με τους ετερορρύθμους εταίρους. Διότι, υπήρχαν διαφορές ως προς νομική τους θέση, τις εσωτερικές τους σχέσεις και ιδίως ως προς τις εξωτερικές σχέσεις της εταιρείας · Επ' αυτού βλ. σε: *Ε. Αλεξανδρίδου*, Δίκαιο εμπορικών εταιριών, β' εκδ., 2016, σελ.: 156.

¹⁴⁵ Βλ. αντί άλλων *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 962.

(«συλλογική ενότητα»), η οποία έχει εταιρική επωνυμία και αδικοπρακτική ικανότητα. Με την ως άνω ρύθμιση αφ' ενός εξυπηρετούνται οι εμπορικές συναλλαγές, αφ' ετέρου αναρμονίζεται το ουσιαστικό δίκαιο με το δικονομικό, το οποίο αναγνωρίζει και στις ενώσεις προσώπων ικανότητα διαδίκου (ΚΠολΔ 62 εδ.2)»¹⁴⁶.

1. Η κοινοπραξία μετά τον ν. 4072/2012

Ιδίως δε σε ό,τι αφορά στην *κοινοπραξία*, παρατηρείται, κατ' αρχάς, ότι με τον ν.4072/2012 δεν θεσπίζεται ένας νέος εταιρικός τύπος. Τίθενται απλώς ορισμένοι κανόνες, ενόψει ιδίως της αβεβαιότητας¹⁴⁷ που είχε δημιουργηθεί εξαιτίας της προηγούμενης κυμαινόμενης νομολογίας.

Πιο συγκεκριμένα, ο ν. 4072/2012 δέχεται τη διάκριση μεταξύ γνήσιας και μη γνήσιας κοινοπραξίας¹⁴⁸. Η *γνήσια* κοινοπραξία (293 §2 εδ. α' ν.4072/2012) αποβλέπει, κατ' αρχήν, στον συντονισμό της εμπορικής δραστηριότητας των μελών της¹⁴⁹. Δεν έχει δηλαδή εμπορικό χαρακτήρα η συντονιστική τούτη δράση της. Πρόκειται για την καλούμενη ως *αστική κοινοπραξία* στην οποία εφαρμόζονται οι διατάξεις για την αστική εταιρεία¹⁵⁰ και ιδίως η διάταξη ΑΚ 759, Βάσει της οποίας καθιερούται η

¹⁴⁶ Βλ. Αιτ.Εκθ. του ν.4072/2012, ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' - ΟΜΟΡΡΥΘΜΗ ΕΤΑΙΡΙΑ, υπό το άρθρο 251.

¹⁴⁷ Έτσι η Αιτ.Εκθ. του ν. 4072/2012, ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' - ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ, υπό το άρθρο 293.

¹⁴⁸ Βλ. περί αυτής στην Αιτ.Εκθ. του ν. 4072/2012, ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' - ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ, υπό το άρθρο 293: «Για την κάλυψη των μορφών εμφάνισης της κοινοπραξίας στις συναλλαγές βοηθά είναι η διάκριση μεταξύ «γνήσιας» και «μη γνήσιας» κοινοπραξίας. Η «γνήσια» κοινοπραξία είναι ένωση ανεξάρτητων επιχειρήσεων που έχουν συνασπισθεί για τη διεκπεραίωση ενός έργου. Η «μη γνήσια» κοινοπραξία δεν ασκεί δική της δραστηριότητα, ανεξάρτητη από αυτήν των μελών της, αλλά ο ρόλος της περιορίζεται στον συντονισμό, οργάνωση και διοίκηση της εμπορικής ή οικονομικής δραστηριότητας των μελών της. Στις συναλλαγές εμφανίζονται όμως και κοινοπραξίες, οι οποίες ασκούν (και) οι ίδιες εμπορική δραστηριότητα, οπότε γίνεται λόγος για «μη γνήσιες» κοινοπραξίες. Στις προτεινόμενες διατάξεις περιέχονται ρυθμίσεις και για τις δυο αυτές μορφές κοινοπραξιών. Κοινό χαρακτηριστικό, τόσο της «γνήσιας» όσο και της «μη γνήσιας» κοινοπραξίας, είναι, όπως άλλωστε όλες οι προσωπικές εταιρίες, ότι υπάγονται στη γενική έννοια της εταιρίας του αστικού κώδικα, αλλά και ότι δεν έχουν νομική προσωπικότητα (άρθρο 293 παρ. 1 εδ. 1).»

¹⁴⁹ Βλ. Αιτ.Εκθ. του ν. 4072/2012, ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' -ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ, υπό το άρθρο 293. Πρβλ. σε: Ν. Ρόκα, Εμπορικές εταιρίες, η' εκδ., 2018, σελ.: 117.

¹⁵⁰ Βλ. Αιτ.Εκθ. του ν. 4072/2012, ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' -ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ, υπό το άρθρο 293 · Πρβλ. και Ν. Ρόκα, Εμπορικές εταιρίες, ό.π., σελ.: 117, ο οποίος παραθέτει και τις διαφορές μεταξύ γνήσιας κοινοπραξίας αφ' ενός και αστικής εταιρείας με ή χωρίς νομική προσωπικότητα αφ' ετέρου. Η μεν πρώτη διαθέτει ικανότητα δικαίου και

σύμμετρη ευθύνη των εταίρων, ήτοι κατά τον λόγο της εταιρική τους μερίδας, έναντι των τρίτων. Υπάρχει πάντως η κατ'άρθρον 293 §2 εδ. β' ν. 4072/2012 δυνατότητα, βάσει της οποίας στη σύμβαση της κοινοπραξίας, δύναται να προβλέπεται εις ολόκληρον ευθύνη των κοινοπρακτούντων μελών έναντι των τρίτων. Προβλέπεται μάλιστα και η δυνατότητα όπως καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ. η γνήσια κοινοπραξία.

Περί μη γνήσιας κοινοπραξίας (βλ. άρθρο 293 §3 ν. 4072/2012) πρόκειται όταν αυτή δεν αρκείται στη συντονιστική δράση των μελών της, αλλά επιπλέον η ίδια η κοινοπραξία συμμετέχει στην εμπορική τους δραστηριότητα. Εν τοιαύτη περιπτώσει, πρόκειται περί της καλούμενης ως *εμπορικής κοινοπραξίας*. Στην τελευταία εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις για την ομόρρυθμη εταιρεία¹⁵¹ κατά ρητή νομοθετική παραπομπή (293 §3 ν. 4072/2012). Η «μη γνήσια» κοινοπραξία καταχωρίζεται υποχρεωτικά στο ΓΕΜΗ, ήτοι η εν λόγω καταχώριση έχει συστατικό χαρακτήρα¹⁵²

πρωτευτική ικανότητα εν αντιθέσει με την αστική εταιρεία χωρίς νομική προσωπικότητα, ενώ δεν διαθέτει νομική προσωπικότητα εν αντιθέσει με την αστική εταιρεία με νομική προσωπικότητα.

¹⁵¹ Βλ. Αιτ.Εκθ. του ν. 4072/2012, ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ -ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ, υπό το άρθρο 293. Πρβλ. και Ν. Ρόκα, Εμπορικές εταιρίες, ό.π., σελ.: 117 επ., ο οποίος ως απόκλιση μεταξύ της εμπορικής κοινοπραξίας και της ομόρρυθμης εταιρείας επισημαίνει ότι η πρώτη δεν αποτελεί πάντως νομικό πρόσωπο πλην όμως έχει ικανότητα δικαίου ως ένωση προσώπων. Βέβαια, βλ. και σελ.: 117 – 118: «Τούτο δεν αποκλείει στα κοινοπρακτούντα μέλη, εφόσον το επιθυμούν, να ασκήσουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα υπό την μορφή (καταχωρισμένης στο ΓΕΜΗ) ομόρρυθμης εταιρίας, οπότε η 'κοινοπραξία' αυτή αποκτά νομική προσωπικότητα»

¹⁵² Βλ. Αιτ.Εκθ. του ν. 4072/2012, ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ -ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ, άρθρο 293.

II. Κριτική θεωρηση της ικανότητας δικαίου με τον ν. 4072/2012 και της δικονομικής εκφάνσεως της εν λόγω νομοθετικής μεταβολής

Μέχρι τη θέσπιση του ν.4072/2012, η έννοια της ικανότητας δικαίου θεωρείτο ταυτόσημη με τον όρο «προσωπικότητα»¹⁵³. Εν τούτοις, ο νομοθέτης του ν.4072/2012 απένειμε ικανότητα δικαίου στην αδημοσίευτη ομόρρυθμη και ετερόρρυθμη εταιρεία που ασκεί εμπορική δραστηριότητα και την κοινοπραξία που έχει καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ. ή εμφανίζεται στις συναλλαγές. Φαίνεται, λοιπόν, εν πρώτοις, ότι ο νομοθέτης του ν.4072/2012 αναγνωρίζει στις εν λόγω οντότητες ικανότητα δικαίου επιχειρεί μάλλον την αναγωγή τους σε νομικά πρόσωπα. Εν τούτοις, ήδη από την γραμματική διατύπωση του νόμου, σαφώς διαφοροποιούνται τα διαθέτonta νομική προσωπικότητα νομικά πρόσωπα από τις εν λόγω οντότητες οι οποίες παραμένουν ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα¹⁵⁴.

Σε κάθε περίπτωση όμως δεν παρατηρούνται ουσιώδεις διαφοροποιήσεις μεταξύ των νομικών προσώπων και των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα που διαθέτουν όμως ικανότητα δικαίου¹⁵⁵. Η ρητή νομοθετική

¹⁵³ Βλ. αντί άλλων *I. Σόντη*, ΕρμΑΚ, άρθρο 34, αρ.1.

¹⁵⁴ Έτσι *Z. Τσολακίδης*, Η αναγνώριση «ικανότητας δικαίου» σε στερούμενες νομικής προσωπικότητας ενώσεις στο ν. 4072/2012, ό.π., σελ.: 12, 16. Βλ. εν τούτοις, την αντίθεση του *Γ. Σωτηρόπουλου*, Θέματα διαχείρισης και εκπροσώπησης της ομόρρυθμης και ετερόρρυθμης εταιρίας, ΔΕΕ, 2013, σελ.: 196 επ. Περαιτέρω, ο *Σπ. Ψυχομάνης*, Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών. (ΟΕ, ΕΕ, ΕΕκμ, Αφανούς, Κοινοπραξίας, ΕΟΟΣ, ΑΕ, ΕΠΕ, ΙΚΕ). (Με βάση και τους νόμους 4541/2018 και 4548/2018), γ' έκδ., 2018, σελ.: θεωρεί ότι - παρά το γράμμα του νόμου - ανάγονται σε νομικά πρόσωπα καθώς αναφέρει ότι «...η αναγνώριση ικανότητας δικαίου στην αδημοσίευτη εμπορική εταιρία οφείλει να εκλαμβάνεται και ως αναγνώριση νομικής προσωπικότητας» και (σελ.:) «Το νέο, όμως, δίκαιο-κατά το γράμμα του, τουλάχιστον- φαίνεται ότι ανατρέπει την απτή αυτή πραγματικότητα. ... Αφορίζει, δηλαδή, την απροσδιόριστη αυτή μορφή εταιρίας από τα νομικά πρόσωπα, άνευ αποχρόντος λόγου και αιτίας, αδιαφορώντας για την, ενδεχομένως, αντίθετη ιδιωτική βούληση και επιδίωξη. Αποδίδει στο απροσδιόριστο αυτό μόρφωμα ικανότητα δικαίου και πτωχευτική ικανότητα, αφότου καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ. ή εμφανισθεί προς τα έξω (στις συναλλαγές), αδιαφορώντας (και πάλι) για την διακηρυγμένη συνέπεια της εγγραφής στο Γ.Ε.ΜΗ. των ενώσεων προσώπων, που δεν είναι άλλη, από την απόκτηση νομικής προσωπικότητας. Αναγνωρίζει ένα ακόμα υποκείμενο δικαίου. Εκτός, δηλαδή, από τα φυσικά και νομικά πρόσωπα, και την αδημοσίευτη εταιρία με εμπορικό σκοπό, ως άνω, το νέο δίκαιο αναγνωρίζει ως υποκείμενο δικαίου και την κοινοπραξία, που έχει δημοσιευθεί στο Γ.Ε.ΜΗ. ή έχει απλώς εμφανισθεί προς τα έξω. Τέτοιας εκτάσεως δογματική ανατροπή από ένα επιδιώκον, κατά τα λοιπά, συναλλακτική και επιχειρηματική ασφάλεια νομοθέτημα, δεν μπορεί, προφανώς, να είναι σοβαρά συζητήσιμη. Με τα εργαλεία, επομένως, της ερμηνευτικής μεθόδου, μπορεί κανείς να αναγνωρίσει και, εν προκειμένω, πλήρη νομική προσωπικότητα στην κοινοπραξία, που έχει καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ»

¹⁵⁵ *Z. Τσολακίδης*, Η αναγνώριση «ικανότητας δικαίου» σε στερούμενες νομικής προσωπικότητας ενώσεις στο ν. 4072/2012, ό.π., σελ.: 22.

αντιδιαστολή της ικανότητας δικαίου από τη νομική προσωπικότητα δεν κατανοείται πλήρως, ανακύπτει έτσι το ερώτημα: *εάν πράγματι και πού υφίστανται οι μεταξύ τους διαφοροποιήσεις*. Ίσως κάποιος επιχειρώντας να ανεύρει μια διαφοροποίηση των δυο αυτών εννοιών να απαντούσε ότι αντίθετα απ' ό,τι συμβαίνει με την απονομή της ικανότητας δικαίου, η νομική προσωπικότητα προσκτάται εφόσον τηρούνται οι προβλεπόμενες κάθε φορά διατυπώσεις δημοσιότητας. Ωστόσο και η διαφορά αυτή αποδομείται με τον ν. 4072/2012, καθώς ακόμη και η περίπτωση της κοινοπραξίας που έχει καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ κατ'άρθρον αρθρο 293 §1 του νόμου αυτού αντιμετωπίζεται ως ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Επ' αυτού, θα μπορούσε ίσως κάποιος να υποστηρίξει ότι, καθ'ον λόγο ουδεμία άλλη διαφορά μπορεί να ανευρεθεί μεταξύ ικανότητας δικαίου και νομικής προσωπικότητας – κατ' ορθότερη ερμηνεία - και παρά το γράμμα της διατάξεως - η περίπτωση αυτή της καταχωρισθείσας στο Γ.Ε.ΜΗ. κοινοπραξίας, θα πρέπει ίσως να θεωρηθεί ως έχουσα όχι μόνο ικανότητα δικαίου αλλά και νομική προσωπικότητα.

Εν πάση δε περιπτώσει, η ανωτέρω συζήτηση βαίνει πέραν το δικονομικού δικαίου. Οι έννοιες της ικανότητας δικαίου και της νομικής προσωπικότητας αν μη τι άλλο περικλείονται ιδίως στο ουσιαστικό δίκαιο¹⁵⁶ και μάλιστα τέμνουν τόσο –και ιδίως- το αστικό όσο και το εμπορικό δίκαιο.

Με τη νομοθετική μεταβολή που επέφερε ο ν. 4072/2012 γίνεται αντιληπτό ότι πλέον το ουσιαστικό δίκαιο εκεί που γνώριζε τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα ως διαθέτοντα ικανότητα δικαίου, πλέον αναγνωρίζει και μια τρίτη κατηγορία ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα που διαθέτει ικανότητα δικαίου. Η νέα τούτη κατηγορία, χαρακτηρίζεται από κάποιους ως κατηγορία των «ατελών»¹⁵⁷ ενώσεων προσώπων. Άλλοι δε ομιλούν περί «τριχοτομήσεως» των υποκειμένων δικαίου και τις χαρακτηρίζουν ως «ενώσεις προσώπων tertium υποκείμενο δικαίου»¹⁵⁸, ενώ άλλοι

¹⁵⁶ Εν περιπτώσει που κάποιος δεχθεί την άποψη ότι οι ανωτέρω περιπτώσεις απέκτησαν και νομική προσωπικότητα, παρά το «γράμμα» του ν.4072/2012 δεν αλλάζει κάτι σε επίπεδο δικονομικού δικαίου καθώς και πάλι εφαρμόζεται το πρώτο εδάφιο του άρθρ. 62, καθώς σε κάθε περίπτωση ρητώς απονέμεται σε αυτές η ικανότητα δικαίου. Βλ. αναλυτικότερα για το πεδίο εφαρμογή του αρθρ. 62 εδ.β' ΚΠολΔ κατωτ. κεφ.: 4, IV.

¹⁵⁷ Κ. Καλαβρός, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 964

¹⁵⁸ Έτσι Γ. Τριανταφυλλάκης σε Μ.-Θ. Μαρίνο / Γ. Τριανταφυλλάκη, (επιμ.), Δίκαιο προσωπικών εταιριών, Ερμηνεία κατ'άρθρον, 2017, άρθρο 293, αρ. 51, σελ.: 902, ο οποίος κάνει λόγο περί «οιονεί» νομικής προσωπικότητας της κοινοπραξίας.

κάνουν λόγο για «οιονεί»¹⁵⁹ νομικά πρόσωπα κ.ο.κ. Η κατηγορία αυτή των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα στην οποία απονέμεται ικανότητα δικαίου θεωρείται ότι εμπνεύστηκε από τη γερμανικής προελεύσεως δογματική κατασκευτή της κοινωνίας «ηνωμένης χειρός» («Gesamthand»)¹⁶⁰. Πλήν όμως, η εν λόγω κατασκευή είναι είναι ξένη προς την ελληνική νομική παράδοση, και μάλιστα αυτός ήταν και ο λόγος που δεν συμπεριλήφθηκε στον Αστικό μας Κώδικα από τον ιστορικό νομοθέτη¹⁶¹.

Τούτων δοθέντων, εις ό,τι αφορά στη δικονομική μεταχείριση των εν λόγω ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα με ικανότητα δικαίου, αυτές έχουν πλέον ικανότητα διαδίκου και δικαστικής παραστάσεως δυνάμει των άρθρων 62 εδ.α΄ και 64 §2 ΚΠολΔ¹⁶² και όχι των άρθρων 62 εδ. β΄ και 64 §3 ΚΠολΔ, όπως οι λοιπές ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Τούτο αναλύεται και στο οικείο κεφάλαιο περί του πεδίου εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 62 εδ. β΄ και 64 §3 ΚΠολΔ. Σημειώνεται πάντως ότι το νοηματικό εύρος των άρθρων 62 εδ. β΄, 64 §3 και 951 §1 εδ. β΄ είναι μεν ευρύτερο εκείνου των άρθρων 251 §3, 271 §2 και 293 §§ 1 και 3 ν.4072/2012, εν τούτοις οι τελευταίες περιπτώσεις απαντούν μάλλον συχνότερα στην πράξη¹⁶³.

¹⁵⁹ Βλ. *Κ. Παναγόπουλο*, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου, ό.π., 2016, σελ.: 21, εξ άλλου δε, ο εν λόγω χαρακτηρισμός αποτελεί τον τίτλο της ανωτέρω μονογραφίας, ενώ με τη χρήση του εν λόγω χαρακτηρισμού, κατά τον συγγραφέα, επιτυγχάνεται η αποφυγή συγχύσεως των εννοιών «υποκείμενο του δικαίου» και «πρόσωπο», βλ. επίσης τον ίδιο σε: *Ρούσσο Κλ.* (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων, ό.π., σελ.: 631 επ. και ιδίως 633.

¹⁶⁰ Βλ. *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.: 23 επ.· *Α. Καραγκουνίδη* σε: σε: *Μ.-Θ. Μαρίνο / Γ. Τριανταφυλλάκη*, (επιμ.), Δίκαιο προσωπικών εταιριών, Ερμηνεία κατ'άρθρον, 2017, άρθρο 251, αρ. 73, σελ.: 174. Πρβλ. *Χ. Φίλιο*, Περιουσία και χωριστές περιουσίες. Συμβολή στις έννοιες υποκείμενο και αντικείμενο δικαίου μετά το ν. 4072/2012, 2015, σελ.: 102 επ., τον ίδιο, Οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα κατά το ουσιαστικό δίκαιο, σε: *ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Πατρών*, Ενώσεις προσώπων και λοιπές οντότητες στην πολιτική δίκη, Πρακτικά του 40ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2015), 2016, σελ.: 27 επ. (47 επ.),

¹⁶¹ *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.: 23 επ.· Πρβλ. και *Α. Καραγκουνίδη* σε: σε: *Μ.-Θ. Μαρίνο / Γ. Τριανταφυλλάκη*, (επιμ.), Δίκαιο προσωπικών εταιριών, Ερμηνεία κατ'άρθρον, 2017, άρθρο 251, αρ. 73, σελ.: 174.

¹⁶² *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 962.

¹⁶³ *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 962.

§6. ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΤΟΤΗΤΑ

Ι. Η θέση περί της επεκτάσεως του δεδικασμένου και έναντι των μελών των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα δυνάμει αναλογικής (ή ευθείας;) εφαρμογής της διατάξεως 329 ΚΠολΔ

Εν περιπτώσει διεξαγωγής της δίκης από την ένωση προσώπων που στερείται νομικής προσωπικότητας, η κρατούσα άποψη σε θεωρία¹⁶⁴ και νομολογία¹⁶⁵ προκρίνει την αναλογική εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 329 ΚΠολΔ ως προς την επέκταση του δεδικασμένου έναντι των μελών της ενώσεως.

¹⁶⁴ Βλ. Γ. Μητσόπουλο, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 381-382, ο οποίος, πρώτος επεχείρησε μια τελολογική στάθμιση, η οποία υπαγορεύει την αναλογική εφαρμογή της διατάξεως 329 ΚΠολΔ (= άρθρο 345 ΠολΔ/1968). Επίσης, ο ίδιος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 304. Πρβλ. Α. Σινανιώτη, Ερμηνεία (κατ' άρθρον) Κώδικος Πολιτικής Δικονομίας, τ.: ΙΙΙ (άρθρα 293-465), 1974, άρθρο 329, Ι, σελ.: 146, Α. Κρητικό, Δίκαιο σωματείων και συνδικαλιστικών οργανώσεων. Σύσταση, οργάνωση και λειτουργία, τ.:Ι, 1984, σελ.: 515, Γ. Αρχανιωτάκης, Η αστική ευθύνη του νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, Ερμηνευτική ένταξη της ΑΚ 71 στο γενικό σύστημα ευθύνης του Κώδικα, 1989, σελ.: 165 επ. και κυρίως σελ.:174, Κ. Παμπούκη, Ζητήματα Συμπλοκτοκτησίας, Αρμ, 1996, σελ.: 1425 επ. (1431), Ν. Νίκα, Πολιτική δικονομία, τ.:Ι, ό.π., σελ.: 296, Κεραμέα / Δ. Κονδύλη / Ν. Νίκα (- τον ίδιο), Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρ. 62 αρ.6, σελ.: 128, Κ. Κεραμέα, Όρια του δεδικασμένου και αστική ευθύνη των μελών της εκτελεστικής επιτροπής ενώσεως προσώπων (γνμδ), σε: Μελέτες, τ.: IV, 2006, σελ.: 149 επ. (151-152), Χ. Απαλαγάκη, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 316 επ., ιδίως 319 επ., Π. Γέσιου – Φαλτσή, Υποκειμενικά όρια της εκτελεστότητας των αλλοδαπών αποφάσεων κατά εταιρειών που στο ελληνικό δίκαιο εξομοιώνονται με ομόρρυθμες (με αφορμή τις νέες ρυθμίσεις του ν.4072/2012), Τιμ.τ. Φ. Δωρή Ι, 2015, σελ.: 125 επ. = ΕφΑΔ, 2012, σελ.: 1035 επ. = Η δικονομική έννομη τάξη, τ.:V, Μελέτες και γνωμοδοτήσεις αστικού δικονομικού και ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου, 2019, σελ.: 897 επ. (926-927), Εν. Ποδηματά, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.: 21, Κλ. Ρούσσο σε: Κλ. Ρούσσο (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων, ό.π., σελ.: 106, Α. Πλεύρη, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 71, Δ. Κονδύλης, Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, β' έκδ., σελ.: 574. Βλ. αντίθετα Κ. Καλαβρό, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, Με αφορμή την ΑΠ 36/87, ΕλλΔνη, 1987, σελ.: 1185 επ. (1193 επ.), τον ίδιο, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 942 επ. · Β. Αντωνόπουλο, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ό.π., σελ.: 197 επ. · Π. Κολοτούρο, Η απαλλοτρίωσις του επιδίκου αντικειμένου, Ημτ. β', ό.π., σελ.: 219 · αντίθετος επίσης ο Κ. Μπέης, Πολιτική Δικονομία, ό.π., άρθρ. 329, σελ.: 1339, Στ. Γρύλλης, Προβλήματα περί την δικονομικήν θέσιν των στερουμένων νομικής προσωπικότητας ενώσεων προσώπων ως και των κατ' ιδίαν μελών αυτών (Επιστολή), Δ (3), 1972, σελ.: 108 επ. (109).

¹⁶⁵ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 335/2015 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «μεταξύ της κοινοπραξίας και των μελών αυτής ... το έναντι της πρώτης δεδικασμένο ισχύει και έναντι των αποτελούντων αυτή μελών, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 329 ΚΠολΔ». Πρβλ. επίσης ΑΠ 362/2009 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 693/2001 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1365/92 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, οι οποίες πάντως, δεν διευκρινίζουν εάν εν τέλει χωρεί αναλογική εφαρμογή του άρθρου 329 ΚΠολΔ, αλλά μάλλον εφαρμόζουν ευθέως την εν λόγω διάταξη.

Πιο συγκεκριμένα, ο Καθηγητής *Μητσόπουλος* προέβη σε μια τελολογική στάθμιση ερμηνεύοντας τον σκοπό της διαρθρώσεως του δικονομικού μας συστήματος¹⁶⁶. Εκ της συναλλακτικής δράσεως των περί των εν λόγω ενώσεων προσώπων παρέχεται σε αυτές - δυνάμει των άρθρων 62 εδ. β' και 64 §3 - η δυνατότητα να ενάγουν ή να ενάγονται με μορφή ενιαία, ήτοι όχι υπό τη μορφή σύνθετης δίκης, αποτελούμενες από τον αντίστοιχο αριθμό των κατ'ιδίαν μελών τους. Τούτο δε επιλέγεται χάριν της οικονομίας της δίκης. Εξ άλλου, όπως ο ίδιος ο συγγραφέας παρατηρεί και αποδίδει παραστατικά: *«ανεξαρτήτως του προσωποπαγούς ή μη χαρακτήρος των εν λόγω ενώσεων και της νομικής μορφής υφ'ήν διαμορφούται η περιουσία αυτών, εν πάντως είναι βέβαιον· ότι πρόκειται περί συνεργασίας προσώπων επιδιωκόντων δια κοινών εισφορών κοινόν ιδεολογικόν ή οικονομικόν σκοπόν. Η “κοινωνία σκοπού” αποτελεί το βάθρον εφ'ού στηρίζεται η προσδιδόμενη νομική μορφή εις τας ενώσεις ταύτας και εξ'ής απορρέει η περαιτέρω ρύθμιση του δημιουργουμένου δεσμού κατά την προς τα έσω και προς τα έξω λειτουργίαν αυτού»*¹⁶⁷. Επί τη βάσει των ανωτέρω, συνεπώς, προκρίνεται η αναλογική εφαρμογή του άρθρου 329 ΚΠολΔ. Η λύση αυτή είναι συνεπής προς τη διάρθρωση του δικονομικού συστήματος για τις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, και επιπρόσθετα, η λύση αυτή ολοκληρώνει τη ρύθμιση και σε επίπεδο υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου αλλά και εν τέλει στο στάδιο της αναγκαστικής εκτελέσεως όπου αναφύονται ζητήματα ερμηνείας¹⁶⁸.

Η λύση υπέρ της αναλογικής εφαρμογής του άρθρου 329 ΚΠολΔ γίνεται, λοιπόν, αποδεκτή ένεκα της ακόλουθης σταθμίσεως¹⁶⁹: *Αφ'ής στιγμής αναγνωρίζεται η επέκταση του δεδικασμένου και επί των μελών νομικού προσώπου, θα πρέπει να γίνει δεκτή τέτοια επέκταση και έναντι των μελών των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα*. Τούτο δε προκύπτει από την εξομοίωση των εν λόγω ενώσεων προσώπων με τα νομικά πρόσωπα σε ό,τι αφορά την παρεσχεθείσα σε αυτές ικανότητα

¹⁶⁶ Βλ. *Γ. Μητσόπουλο*, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 381-382.

¹⁶⁷ *Γ. Μητσόπουλος*, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 381.

¹⁶⁸ *Γ. Μητσόπουλος*, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 382.

¹⁶⁹ *Γ. Μητσόπουλος*, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 382.

να καταστούν διάδικοι. Τα μέλη των ενώσεων, ωστόσο, εάν επικαλεστούν δόλο ή συμπαιγνία στη δίκη μεταξύ της ενώσεως και τρίτου δύναται να μην καταληφθούν από το παραχθέν στην εν λόγω δίκη δεδικασμένο¹⁷⁰.

Περαιτέρω, σε ό,τι αφορά στην επέκταση των υποκειμενικών ορίων της εκτελεστότητας, με βάση το άρθρο 919 ΚΠολΔ προβλέπεται ότι όπου προβλέπεται επέκταση των υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου, έχουμε και αντίστοιχη επέκταση των υποκειμενικών ορίων της εκτελεστότητας. Με βάση, λοιπόν, την προρρηθείσα άποψη που υιοθετεί την ανάλογη εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 329 ΚΠολΔ, σε συνδυασμό με το άρθρο 919 ΚΠολΔ, γίνεται δεκτή και η επέκταση της εκτελεστότητας στα μέλη των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα^{171 172}.

1. Ασκηθείσα κριτική

Η ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 329 ΚΠολΔ έχει επικριθεί, κατ'ουσίαν, διότι – ως υποστηρίζεται¹⁷³ – δεν πληροί τις προϋποθέσεις εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως. Ειδικότερα, κατ'άρθρο 329 ΚΠολΔ, το οποίο ομιλεί κατ'αρχήν για νομικά πρόσωπα, επεκτείνεται το δεδικασμένο έναντι των μελών του νομικού προσώπου υπό την προϋπόθεση ότι η εκδοθείσα απόφαση αφορά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του νομικού προσώπου. Και τούτη η προϋπόθεση, κατά μία άποψη, δεν πληρούται στην περίπτωση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, διότι αυτές στερούνται ικανότητας δικαίου. Δεν δύναται, λοιπόν, να καθίστανται αυτές υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, και κατ'επέκταση σύμφωνα με την άποψη

¹⁷⁰ Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 304.

¹⁷¹ Βλ. αντί άλλων Γ. Μητσόπουλο, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 382 επ., *Εν. Ποδηματά*, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ. 251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ό.π., σελ.: 21, υποσ.: 21. Βλ. όμως Χ. Απαλαγάκη, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 319 επ., η οποία καίτοι δέχεται την επέκταση του δεδικασμένου κατά το άρθρο 329 ΚΠολΔ (σελ.: 319 επ.), εν τούτοις, θεωρεί «αμφίβολη» την επέκταση της εκτελεστότητας.

¹⁷² Αυτονόητη, βέβαια, περαιτέρω προϋπόθεση για την επέλευση της έννομης συνέπειας της εκτελεστότητας κατά των μελών των νομικών προσώπων αποτελεί και η κατά το ουσιαστικό δίκαιο ευθύνη τους, πρβλ. σχετικά Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 478.

¹⁷³ Βλ. Κ. Καλαβρό, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, ό.π., σελ.: 1193 επ., *τον ίδιο*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό Μέρος, ό.π., σελ.: 942 επ.

αυτή δεν νοείται η έκδοση υπέρ ή κατ'αυτών αποφάσεως που να αφορά τα δικαιώματα ή υποχρεώσεις τους¹⁷⁴.

Εν τούτοις, το γεγονός ότι στο άρθρο 329 ΚΠολΔ υπάγονται τα νομικά πρόσωπα δεν συνιστά εμπόδιο να περιλαμβάνονται και οι ενώσεις προσώπων, καθώς αυτές αποτελούν μια κοινωνία σκοπού¹⁷⁵. Περαιτέρω, για την εφαρμογή της ως άνω διατάξεως προϋποτίθεται η δικαστική διάγνωση δικαιώματος ή υποχρεώσεως του νομικού προσώπου έναντι του τρίτου. Εν προκειμένω, οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, δεν διαθέτουν ανεξάρτητη έναντι των μελών τους περιουσιακή ή βουλευτική οντότητα¹⁷⁶. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι τούτο μπορούμε να το υπερκεράσουμε επικαλούμενοι το άρθρο 62 εδ. β', το οποίο απονέμει ικανότητα διαδίκου στις ενώσεις αυτές χάριν διευκολύνσεως των αναγκών που προκύπτουν από τη συναλλακτική δράση της ενώσεως¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Βλ. *Κ. Καλαβρό*, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, ό.π., σελ.: 1193, *τον ίδιο*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό Μέρος, ό.π., σελ.: 943 επ.

¹⁷⁵ *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 319 επ.

¹⁷⁶ *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 320.

¹⁷⁷ *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 320.

II. Η θέση του *Κ. Μπέη* – Αντίλογος

Μεμονωμένα εκφρασθείσα άποψη¹⁷⁸, από τον *Κ.Μπέη*, εισάγει κατ'αρχάς τη διάκριση μεταξύ εννόμου σχέσεως της δίκης, επιδίκου εννόμου σχέσεως και διαδικασίας ενώ διακρίνει περαιτέρω μεταξύ των κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν την έννομη σχέση της δίκης και των κανόνων που ρυθμίζουν τη διαδικασία¹⁷⁹. Συνακόλουθα, κατά την άποψη αυτή, υποκείμενο της επιδίκου ουσιαστικής εννόμου σχέσεως της δίκης, καθώς και της εννόμου σχέσεως της δίκης είναι τα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως, ενώ υποκείμενο της διαδικασίας είναι μόνο η ένωση¹⁸⁰. Ως εκ τούτου, τυχόν έκδοση τελεδίκου αποφάσεως σε σχετική δίκη δεν δημιουργεί δεδικασμένο έναντι της ενώσεως, καθ'όν λόγο η τελευταία δύναται απλώς να ασκεί διαδικαστικές πράξεις και να φέρει τα δικονομικά βάρη, δίχως να μπορεί να καταστεί υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων¹⁸¹.

Απόρροια της ανωτέρω παραδοχής στο πεδίο επεκτάσεως του δεδικασμένου είναι η περαιτέρω αποδοχή της δεσμεύσεως των μελών της ενώσεως από το δεδικασμένο υπό την ιδιότητα αυτών ως διαδίκων δυνάμει του άρθρου 325 αρ. 1 και όχι κατ'ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 329 ΚΠολΔ¹⁸².

Η προεκτεθείσα άποψη, όπως προσφυώς επισημαίνεται, δεν μπορεί να γίνει δεκτή, ιδίως για τον λόγο ότι εκκινεί από μια θεωρητική κατασκευή που διασπά την τελολογική και νομική έννοια της εννόμου σχέσεως της δίκης και της διαδικασίας¹⁸³, καθώς και την καθιερωμένη τυπική έννοια του διαδίκου¹⁸⁴. Η αποδοχή της απόψεως

¹⁷⁸ Βλ. αναλυτικότερα σε: *Κ. Μπέη*, παρατηρήσεις σε: 303/1971 ΕιρΑθ, Δ (2), 1971, σελ.: 745), *τον ίδιο* σε: Πολιτική Δικονομία, ό.π., εισαγωγή §10, σελ.: 80 επ. (ιδίως 82 επ.) και ανωτέρω κεφ.: §4, ΙΙΙ, αρ.4.

¹⁷⁹ *Κ. Μπέης*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., εισαγωγή §10, σελ.: 81 επ.

¹⁸⁰ *Κ. Μπέης*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., άρθρο 62, σελ.: 323 επ. Πρβλ. και άρθρο 329, σελ.: 1339.

¹⁸¹ *Κ. Μπέης*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., άρθρο 329, σελ.: 1339.

¹⁸² *Κ. Μπέης*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., άρθρο 329, σελ.: 1339.

¹⁸³ *Γ. Μητσόπουλος*, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 306. Σύμφωνα και ο *Π. Κολοτούρος*, Η απαλλοτριώσις του επιδίκου αντικειμένου, Ημτ. β', ό.π., σελ.: 219.

¹⁸⁴ Βλ. σε *Κ. Καλαβρό*, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, ό.π., σελ.: 1194, υποσ.: 56, *τον ίδιο*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 944-945, υποσ.: 1209, *Γ. Μητσόπουλο*, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.β' ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 306. Πρβλ. ΟΛΑΠ 14/2007, ό.π.

ότι υποκείμενα της εννόμου σχέσεως της δίκης είναι τα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως και όχι η ίδια η ένωση, έρχεται σε αντίθεση με το γράμμα και το πνεύμα των διατάξεων 62 εδ. β' και 64 §3 ΚΠολΔ¹⁸⁵.

IV. Η εξάρτηση των διατυπωθεισών απόψεων από την ευρύτερη προβληματική περί της επεκτάσεως του δεδικασμένου στον δικαιούχο ή υπόχρεο διάδικο όταν τη δίκη διεξάγει ο μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος

Η υιοθέτηση της θέσεως περί κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης της ενώσεως σημαίνει κατ'αρχάς ότι η ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, η οποία διεξάγει τη δίκη ως μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος καταλαμβάνεται από το δεδικασμένο¹⁸⁶. Περαιτέρω δε, η υιοθέτηση της κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης της ενώσεως, για τους περισσότερους θειασώτες της¹⁸⁷ συνεπάγεται τη περαιτέρω «μεταφορά της όλης προβληματικής» στο ευρύτερο ζήτημα περί των προϋποθέσεων επεκτάσεως του δεδικασμένου στους αληθείς δικαιούχους ή υπόχρεους διαδίκους, εφόσον η δίκη διεξάγεται από μη δικαιούχο ή μη υπόχρεο διάδικο.

¹⁸⁵ Κ. Καλαβρός, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτακοπής, ό.π., σελ.: 1194, υποσ.: 56, τον ίδιο, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 944-945, υποσ.: 1209, Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.β' ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 306. Βλ. επίσης ΟΛΑΠ 14/2007, ό.π. · Πρβλ. και Β. Αντωνόπουλο, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ό.π., σελ.: 198.

¹⁸⁶ Βλ. Α. Σινανιώτη, Η νομιμοποίησης των διαδίκων εν τη πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 181

¹⁸⁷ Έτσι Β. Αντωνόπουλος, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ό.π., σελ.: 199 «...στην περίπτωση του εδ. 2 του άρθρ. 62 ΚΠολΔ έχουμε μη δικαιούχους ή μη υπόχρεους διαδίκους. Έτσι τα προβλήματα που συνδέονται με τη διάταξη του εν λόγω εδαφίου πρέπει να αντιμετωπισθούν υπό το φως του δικονομικού τούτου φαινομένου, δηλαδή υπό το φως του δικαίου που αφορά στους διαδίκους της κατηγορίας αυτής»· Κ. Καλαβρός, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτακοπής, ό.π., σελ.: 1194 «... ώστε η διεξάγουσα τη δίκη ένωση των προσώπων αποτελεί στη συγκεκριμένη περίπτωση μη δικαιούχο ή μη υπόχρεο διάδικο. Έτσι η επίλυση του προβλήματος της δέσμευσης ή όχι από το δεδικασμένο των κατ'ιδίαν προσώπων που απαρτίζουν την ένωση θα εξαρτηθεί από το ζήτημα, αν πρόκειται για γνήσια ή μη γνήσια περίπτωση μη δικαιούχων ή η υποχρέων διαδίκων», πρβλ. τον ίδιο, Διάδικοι χωρίς νομική προσωπικότητα στην πολιτική δίκη, ΧρΙΔ, 2003, σελ.: 289 επ. = Διάλογοι με τη νομολογία, 2018, σελ.: 85 επ. (99) , τον ίδιο, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 945 επ. Βλ. πάντως Α. Πλεύρη, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, ό.π., σελ.: 71, η οποία αποδέχεται μεν την κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης της ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα (βλ. κυρίως σελ.: 74 επ.), εν τούτοις προκρίνει, ανευ αιτιολογίας (σελ.: 71) την αποψη περί αναλογικής εφαρμογής του άρθρου 329 ΚΠολΔ δίχως να εξαρτά τη συζήτηση, χωρίς αιτιολογία και πάλι, από τη θέση που λαμβάνει καποιος αναφορικά με την επέκταση του δεδικασμένου στους αληθείς δικαιούχους ή υπόχρεους διαδίκους όταν τη δίκη διεξάγει ο μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος.

Για το ζήτημα αυτό έχουν διατυπωθεί οι ακόλουθες απόψεις:

1.1. Η θέση περί μη επεκτάσεως του δεδικασμένου επί συντρέχουσας νομιμοποιήσεως στον αληθή δικαιούχο ή υπόχρεο

Ένα σημαντικό μέρος της θεωρίας¹⁸⁸ υποστηρίζει ότι το δεδικασμένο αποφάσεως επί δίκης διεξαγομένης από μη δικαιούχο ή μη υπόχρεο διάδικο επεκτείνεται, ελλείψει ρητής νομοθετικής ρυθμίσεως και στον αληθή δικαιούχο ή υπόχρεο, μόνο αν συντρέχει περίπτωση αποκλειστικής και όχι συντρέχουσας κατ'εξάιρεση νομιμοποιήσεως. Όταν, δηλαδή, η κατ'εξάιρεση νομιμοποίηση είναι αποκλειστική το δεδικασμένο (τόσο το ευνοϊκό όσο και το δυσμενές) επεκτείνεται και έναντι των αληθών δικαιούχων ή υπόχρεων διαδίκων. Όταν, αντίθετα, η κατ'εξάιρεση νομιμοποίηση είναι συντρέχουσα, τότε το δεδικασμένο δεν επεκτείνεται έναντι των αληθών δικαιούχων ή υπόχρεων. Η θέση αυτή προβαίνει κατ'ουσίαν σε στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων ως ακολούθως: θεωρεί ότι η αποκλειστική νομιμοποίηση έχει ταχθεί προς το συμφέρον του αληθούς δικαιούχου, ενώ η συντρέχουσα προς το συμφέρον του μη δικαιούχου διαδίκου. Ως εκ τούτου αξιολογείται ως υπέρτερο στην μεν πρώτη περίπτωση το συμφέρον του αντιδίκου, ούτως ώστε να μην διεξάγει μάταια μία δίκη, στη δε δεύτερη περίπτωση το συμφέρον του αληθούς δικαιούχου, ώστε να μην δεσμευθεί από τις συνέπειες μίας αποφάσεως που εκδίδεται επί δίκης, στην οποία ο ίδιος δεν συμμετείχε.

Επί τη βάσει των ανωτέρω, εάν ακολουθήσει κανείς την προεκτεθείσα άποψη υποχρεούται να δεχθεί πως το δεδικασμένο της αποφάσεως που εκδίδεται επί δίκης μεταξύ τρίτου και ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα δεν δεσμεύει τα μέλη αυτής. Και τούτο διότι, όσοι δέχονται την κατ'εξάιρεση νομιμοποίηση της ενώσεως δέχονται ταυτόχρονα και τη συντρέχουσα νομιμοποίηση των κατ'ιδίαν μελών

¹⁸⁸ Βλ. ενδεικτικά, *Α. Σιγανιώτη*, Ερμηνεία (κατ' άρθρον) Κώδικος Πολιτικής Δικονομίας, ΚΠολΔ, ό.π., 1974, άρθρο 325, σελ.: 134, *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 859 επ., *τον ίδιο*, Παρατηρήσεις τινές εξ αφορμής της πλαγιαστικής αγωγής, Δ (8), 1977, σελ.: 474 επ. (487επ.), *Κ. Κεραμέα / Δ. Κονδύλη / Ν. Νίκα (- Στ. Κουσσούλη)*, Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 325, αρ. 5, σελ.: 655 (όπου και σχετική νομολογία), *Στ. Κουσσούλη*, Φύση και υποκειμενικά όρια του δεδικασμένου, Δ (19) 1988, σελ.: 173 επ. (195), *τον ίδιο*, Η κύρια παρέμβαση στην πολιτική δίκη, Συμβολή στην έννοια και προστασία του τρίτου στον ΚΠολΔ, 1987, σελ.: 348 επ. Μετέπειτα, ωστόσο, πρβλ. *τον ίδιο*, Η δέσμευση τρίτων από το δεδικασμένο, 2007, σελ.: 51 επ. με επιμέρους διαφοροποιήσεις. Πρβλ. και *Ι. Δεληκαστόπουλο*, Εσφαλμένος χαρακτηρισμός ευθείας αναγνωριστικής αγωγής ως πλαγιαστικής και προσεπίκληση αναγκαίου ομοδίκου, ΕλλΔνη, 2014, σελ.: 1612 επ. (1617).

της ως αληθών φορέων. Εξ άλλου, θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί, ότι *αυτή μόνο ως συντρέχουσα μπορεί να νοηθεί εν προκειμένω*, καθ'όσον δεν προβλέπεται ρητώς περίπτωση αποκλειστικής νομιμοποίησης.

Επί παραδείγματι, ο Καθηγητής *Κ. Καλαβρός*, ως θιασώτης της απόψεως¹⁸⁹ περί μη επεκτάσεως του δεδικασμένου στον αληθή δικαιούχο ή υπόχρεο διάδικο, εν περιπτώσει κατ'εξαιρεση συντρέχουσας νομιμοποίησης, εν προκειμένω, δεν δέχεται την ισχύ του δεδικασμένου έναντι των κατ'ιδίαν μελών της ενώσεως σε δίκη που διεξάγει η ίδια ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα¹⁹⁰. Δέχεται βέβαια ότι στην περίπτωση αυτή δεν συντρέχει περίπτωση αποκλειστικής αλλά συντρέχουσας¹⁹¹ νομιμοποίησης της ενώσεως η οποία διεξάγει μεν τη δίκη ως μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος. Τα δε κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως όμως διατηρούν την εξουσία όπως διεξάγουν τα ίδια τη δίκη.

1.2. Η Άποψη περί επεκτάσεως μόνο του ευνοϊκού δεδικασμένου σε περίπτωση συντρέχουσας κατ'εξαιρεση νομιμοποίησης στον αληθή δικαιούχο ή υπόχρεο διάδικο

Μία δεύτερη άποψη¹⁹² που τείνει πια να επικρατήσει στη θεωρία συνιστά κατ'ουσίαν μία παραλλαγή της πρώτης. Πιο συγκεκριμένα, αναγνωρίζει τη σημασία

¹⁸⁹ *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 859 επ., *ο ίδιος*, Παρατηρήσεις τινές εξ αφορμής της πλαγιαστικής αγωγής, ό.π., σελ.: 487 επ.

¹⁹⁰ Βλ. *Κ. Καλαβρό*, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, ό.π., σελ.: 1194, *τον ίδιο*, Διάδικοι χωρίς νομική προσωπικότητα στην πολιτική δίκη, ΧρΙΔ, 2003, σελ.: 289 επ. = Διάλογοι με τη νομολογία, 2018, σελ.: 85 επ. (99), *τον ίδιο*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό Μέρος, ό.π., σελ.: 946 επ.

¹⁹¹ Βλ. όμως την περίπτωση αποκλειστικής νομιμοποίησης των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό Μέρος, ό.π., σελ.: 937.

¹⁹² *Γ. Μητσόπουλος*, Η ομοδικία κατά το παρ'ημίν δίκαιον, Δ (10), 1979, σελ.: 157 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου, 1983, σελ.: 269 επ., (292 επ., υποσ.: 37) *ο ίδιος*, Νέα μορφή αυτοτελούς προσθέτου παρεμβάσεως; Αφιέρωμα στον *Κ.Βαβούσκο*, 1989, σελ.: 319 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου, τ.:Π, 1997, σελ.: 231 επ. (242-243 υποσ.: 24), ο οποίος εξ αφορμής της πλαγιαστικής αγωγής, δεν δέχεται το κριτήριο της αποκλειστικής ή συντρέχουσας νομιμοποίησης καθ'όν λόγο το θεωρεί τυπολογικό, ενώ δέχεται την επέκταση του δεδικασμένου και στους δικαιούχους επί εκδόσεως ευνοϊκής και όχι απορριπτικής για αυτούς τελεσιδικίου αποφάσεως. Πρβλ. πάντως και *Εν. Ποδηματά*, Ζητήματα από τη ρύθμιση της συλλογικής αγωγής κατά το ν. 2251/1994, Αρμ, 1997, σελ.: 151 (154, υποσ.:11), *Ν. Νίκα*, Επέκταση των υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου στο φορέα του δικαιώματος από δίκες που διεξήγαγε ο μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος, Δ (14), 1983, σελ.: 386 επ. (389), *ο ίδιος*, Πολιτική Δικονομία, τ.Π,

της διακρίσεως της κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως σε αποκλειστική και συντρέχουσα, όπως επίσης και την επέκταση του δεδικασμένου στον δικαιούχο επί αποκλειστικής. Δέχεται, εν τούτοις, περαιτέρω πως και επί συντρέχουσας κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως χωρεί επέκταση δεδικασμένου, μόνο όμως στην περίπτωση που το τελευταίο είναι *ευνοϊκό*. Εν προκειμένω, φαίνεται δηλαδή να αποδίδεται προβάδισμα στο συμφέρον του αληθούς δικαιούχου.

Από την άλλη μεριά, όσοι ασκούν κριτική κατά αυτής της απόψεως επισημαίνουν ότι η αποδοχή της επεκτάσεως μόνο του ευνοϊκού δεδικασμένου κατ'ουσίαν οδηγεί σε κάμψη της αρχής της ισότητας των όπλων των διαδίκων¹⁹³. Όπως εξ άλλου παραστατικά επισημαίνει ο Καθηγητής *Ι. Δεληκωστόπουλος*: «...δεδικασμένο κατ'επιλογήν κατ'αρχήν δεν υπάρχει»¹⁹⁴. Εάν πάντως δεχθούμε αυτήν την άποψη περί επεκτάσεως του ευνοϊκού δεδικασμένου, εν προκειμένω, ήτοι σε περίπτωση διάνοιξης δίκης διεξαχθείσας από την ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, τα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως μόνο ωφελημένα μπορούν να βγουν από την δίκη που διεξάγει η ένωσή τους. Και τούτο διότι, αφ'ενός μεν επεκτείνεται στα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως το ευνοϊκό δεδικασμένο, αφ'ετέρου δε τυχόν εις βάρος της ενώσεως απόφαση δεν αντιτάσσεται κατά αυτών καθ'όν λόγον δεν μπορεί να επεκταθεί στα μέλη το δυσμενές δεδικασμένο.

2005, σελ.: 703, *ο ίδιος*, Η ένσταση εκκρεμοδικίας στην πολιτική δίκη, 1991, σελ.: 263 επ., *Α. Πίψου*, Δικονομικά ζητήματα εμπράγματων αγωγών, 2000, σελ.: 160 επ. *Α. Πλεύρη*, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, *ό.π.*, σελ.: 357 επ., οι οποίοι αποδέχονται το κριτήριο της αποκλειστικής ή συντρέχουσας νομιμοποιήσεως για την επέκταση του δυσμενούς δεδικασμένου και στους δικαιούχους διαδίκους, σε ό,τι αφορά πάντως τη συντρέχουσα νομιμοποίηση, δέχονται την επέκτασή του στους δικαιούχους διαδίκους υπό την προϋπόθεση ότι το δεδικασμένο είναι ευνοϊκό. Μάλλον έτσι και *Δ. Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, β' εκδ., 2007, σελ.: 545 επ., ο οποίος αποδέχεται το κριτήριο της αποκλειστικής ή συντρέχουσας νομιμοποιήσεως σε συνδυασμό όμως με την ύπαρξη ή μη εξουσίας διαθέσεως στον μη δικαιούχο ή μη υπόχρεο διάδικο. Πρβλ. βέβαια τις εύστοχες αντίθετες παρατηρήσεις του *Ι. Δεληκωστόπουλου*, Εσφαλμένος χαρακτηρισμός ευθείας αναγνωριστικής αγωγής ως πλαγιαστικής και προσεπίκληση αναγκαίου ομοδίκου, *ό.π.*, σελ.: 1612 επ. (1615 επ), *τον ίδιο*, Η αναζήτηση της αλήθειας στην πολιτική δίκη, Δικονομικοί μηχανισμοί και νέες διατάξεις του ΚΠολΔ, 2016, σελ.: 96.

¹⁹³ Πρβλ. αντί άλλων, *Π. Κολοτούρο*, Η απαλλοτρίωσις του επιδίκου αντικειμένου, *Ημτ. β'*, *ό.π.*, σελ.: 182 επ.

¹⁹⁴ *Ι. Δεληκωστόπουλος*, Εσφαλμένος χαρακτηρισμός ευθείας αναγνωριστικής αγωγής ως πλαγιαστικής και προσεπίκληση αναγκαίου ομοδίκου, *ό.π.*, σελ.: 1617, *ο ίδιος*, Η αναζήτηση της αλήθειας στην πολιτική δίκη, Δικονομικοί μηχανισμοί και νέες διατάξεις του ΚΠολΔ, *ό.π.*, σελ.: 96.

1.3. Η θέση περί επεκτάσεως του δεδικασμένου έναντι του δικαιούχου ή υπόχρεου διαδίκου ανεξαρτήτως της θετικής ή αρνητικής εκβάσεως της δίκης

Μια μεμονωμένα υποστηριχθείσα θέση στη θεωρία δέχεται ότι το δεδικασμένο αποφάσεως επί δίκης διεξαχθείσας από μη δικαιούχους ή μη υπόχρεους διαδίκους επεκτείνεται πάντα και έναντι των δικαιούχων, είτε η κατ'εξαίρεση νομιμοποίηση είναι συντρέχουσα είτε αποκλειστική¹⁹⁵. Η ως άνω θέση αξιοποιεί κυρίως την ουσιαστική έννοια του διαδίκου. Παρότι η ανωτέρω θέση δεν τυγχάνει ευρύτερης αποδοχής, εάν κάποιος την δεχόταν, στην υπό κρίση περίπτωση, δεν θα διαφοροποιείτο κατ'αποτέλεσμα με τη θέση που δέχεται την αναλογική εφαρμογή του άρθρου 329 ΚΠολΔ. Και τούτο διότι, υπό αμφοτέρως τις εκδοχές τούτες αναγνωρίζεται επέκταση δεδικασμένου (ευνοϊκού ή δυσμενούς) και επί των κατ'ιδίαν μελών της ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα.

Την επέκταση του δεδικασμένου και στα μέλη που αποτελούν την ένωση δέχονται κατ'αποτέλεσμα¹⁹⁶ και άλλοι συγγραφείς. Φερ'ειπείν, κατά μία άποψη, στην υπό κρίση περίπτωση πρέπει να ληφθούν υπόψη τα αντιτιθέμενα συμφέροντα. Δηλαδή, αφ'ενός μεν του τρίτου, ο οποίος μάταια διεξάγει τη δίκη αν δεχθούμε ότι το αποτέλεσμα δεν ισχύει και έναντι του δικαιούχου ή υπόχρεου διαδίκου, αφ'ετέρου δε

¹⁹⁵ Γ. Ράμμος, Η υπό των επαγγελματικών οργανώσεων άσκησης των εκ συλλογικών συμβάσεων πηγαζόντων δικαιωμάτων των κατ'ιδίαν μελών και η παρέμβασις αυτών εις δίκας αφορώσας δικαιώματα εκ συλλογικών συμβάσεων, σε Συμβολαί εις την ερμηνείαν της Πολιτικής Δικονομίας, τ.:ΙΙ, 1948, σελ.: 173 επ. (186 επ.): ο ίδιος, Εγχειρίδιον αστικού δικονομικού δικαίου, ό.π., σελ.:567. Την άποψη αυτή δέχεται κατ'αποτέλεσμα και ο Π. Κολοτούρος, Actio pro socio, ό.π., σελ.: 53 επ., ο ίδιος, Η απαλλοτρίωσις του επιδίκου αντικειμένου, Ημιτ. β', ό.π., σελ.: 202 επ., ο ίδιος, Παρέμβαση σε: ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Πατρών, Ενώσεις προσώπων και λοιπές οντότητες στην πολιτική δίκη, Πρακτικά του 40ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2015), 2016, σελ.: 209 επ. (211 επ. και κυρίως 213 επ.) ο οποίος εισήγαγε αναλυτική θεμελίωση. Ο εν λόγω συγγραφέας εκκινεί από την ουσιαστική έννοια του διαδίκου. Στη δε περίπτωση της κατ'εξαίρεση συντρέχουσας νομιμοποίησης θεωρεί ότι αυτή είναι διαζευκτική και όχι αθροιστική και, ως εκ τούτου, «αναλώνεται» η νομιμοποίηση του δικαιούχου ή υπόχρεου διαδίκου, υπό την προϋπόθεση ότι εκδίδεται τελεσίδικη επί της ουσίας απόφαση εν περιπτώσει ασκήσεως αγωγής από τον ή κατά του μη δικαιούχου ή μη υπόχρεου διαδίκου,

¹⁹⁶ Β. Αντωνόπουλος, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ό.π., σελ.:119-200. Έτσι - κατ'αποτέλεσμα μόνο - και ο Ν. Κατηφόρης, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα και στις λοιπές οντότητες, εισήγηση σε: ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Πατρών, Ενώσεις προσώπων και λοιπές οντότητες στην πολιτική δίκη, Πρακτικά του 40ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2015), 2016, σελ.: 157 επ. (198).

των μελών που αποτελούν την ένωση εάν δεν πάρουν μέρος στη δίκη. Από τη στάθμιση όμως αυτή η ως άνω θέση προκρίνει τη λύση περί της επεκτάσεως του δεδικασμένου και στα μέλη της ενώσεως καθ' όν λόγο τα συμφέροντά τους προασπίζεται ο διαχειριστής της ενώσεως που διεξάγει τη δίκη βάσει του άρθρου 64 §3 ΚΠολΔ. Μόνη δε εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία έλαβε χώρα συμπαιγνία μεταξύ του διαχειριστή και του αντιδίκου¹⁹⁷. Τούτο διότι, η μη επέκταση του δεδικασμένου στα κατ'ιδίαν μέλη της ενώσεως δημιουργεί ιδιαίτερα ερμηνευτικά ζητήματα στο πεδίο της αναγκαστικής εκτελέσεως.

¹⁹⁷ Β. Αντωνόπουλος, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ό.π., σελ.:200.

III. Κριτική θεώρηση – Ιδία άποψη

Θα μπορούσε κάποιος, εν πρώτοις, να υποστηρίξει ότι περί ευθείας¹⁹⁸ πάντως εφαρμογής του άρθρου 329 ΚΠολΔ δεν μπορούμε να ομιλούμε. Και τούτο διότι, ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα δεν συνιστούν νομικά πρόσωπα, διότι δεν διαθέτουν το βασικό γνώρισμα των νομικών προσώπων. Αυτό δεν είναι άλλο από την ικανότητα δικαίου, ήτοι τη δυνατότητα να καθίστανται υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Τούτο βέβαια δεν ισχύει για τις ενώσεις εκείνες που στερούνται μεν νομικής προσωπικότητας πλην όμως απονέμεται σε αυτές ρητώς εκ του νόμου ικανότητα δικαίου. Στις τελευταίες, δηλαδή, επί αδημοσίευτης ομόρρυθμης ή ετερόρρυθμης εταιρείας που ασκεί εμπορική δραστηριότητα, καθώς και επί κοινοπραξιών που έχουν καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ. ή εμφανίζονται στις συναλλαγές των §§1 και 3 του άρθρου 293 ν. 4072/2012, μάλλον ορθότερο είναι να δεχθούμε ότι πρόκειται περί ευθείας και όχι αναλογικής εφαρμογής του άρθρου 329 ΚΠολΔ. Πιο συγκεκριμένα η λύση αυτή είναι ευκολότερη για την περίπτωση της κοινοπραξίας που καταχωρίζεται μεν στο Γ.Ε.ΜΗ., πλην όμως ο νόμος της αποστερεί τη νομική προσωπικότητα. Και τούτο διότι, ως προελέχθη, δεν μπορεί να ανευρεθεί άλλη διαφορά μεταξύ ικανότητας δικαίου και νομικής προσωπικότητας πλήν εκείνης της διασυνδέσεως της τελευταίας με την τήρηση των προβλεπόμενων κάθε φορά διατυπώσεων δημοσιότητας. Μόνο εκ παραδρομής μπορεί να νοηθεί η αποστέρηση από τον νομοθέτη του ν. 4072/2012 της νομικής προσωπικότητας σε κοινοπραξία που καταχωρίζεται στο Γ.Ε.ΜΗ. Ως εκ τούτου θα μπορούσε κάποιος, μέσω της διορθωτικής ερμηνείας, να δέχεται την περίπτωση αυτή της καταχωρισθείσας στο Γ.Ε.ΜΗ. κοινοπραξίας, ως έχουσα όχι μόνο ικανότητα δικαίου αλλά και νομική προσωπικότητα. Σε κάθε περίπτωση όταν η κοινοπραξία ασκεί εμπορική δραστηριότητα, οπότε και καταχωρίζεται υποχρεωτικώς στο Γ.Ε.Μ.Η το άρθρο 293 § 3 ΚΠολΔ την εξομοιώνει επί της ουσίας με την ομόρρυθμη εταιρεία. Επί δε αδημοσίευτης ομόρρυθμης ή ετερόρρυθμης εταιρείας εφαρμόζονται πλέον οι διατάξεις για τις ομόρρυθμες εταιρείες των άρθρων 249 επ. ν.4072/2012, και σε ό,τι αφορά το δεδικασμένο εφαρμόζεται ευθέως και όχι αναλογικά η διάταξη του άρθρου 329

¹⁹⁸ Πρβλ. Στ. Γρύλλη, Προβλήματα περί την δικονομικήν θέσιν των στερουμένων νομικής προσωπικότητος ενώσεων προσώπων ως και των κατ'ιδίαν μελών αυτών (Επιστολή), ό.π., σελ.:109.

ΚΠολΔ¹⁹⁹. Κατά τα λοιπά, βέβαια, και στις έτερες περιπτώσεις των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα που διαθέτουν ικανότητα δικαίου, θα μπορούσε ίσως να λεχθεί ότι, και εν προκειμένω ομιλούμε περί ευθείας εφαρμογής του άρθρου 329 ΚΠολΔ, αντίστοιχα. Τούτο δε προτείνεται εν προκειμένω επί τη βάση μιας τελολογικής ερμηνείας των ως άνω διατάξεων. Ο νομοθέτης στο άρθρο 329 ΚΠολΔ επεκτείνει το δεδικασμένο της αποφάσεως που αφορά δικαιώματα ή υποχρεώσεις του νομικού προσώπου και απέναντι στα μέλη του. Το δε νομικό πρόσωπο διεξάγει τη δίκη κατα κανόνα επί τη βάση των διατάξεων 62 εδ. α΄ ως φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Κατά το ίδιο μέτρο λοιπόν και οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα που διαθέτουν ικανότητα δικαίου διεξάγουν κατά κανόνα τη δίκη ως φορείς του ουσιαστικού δικαιώματος και τούτο για το δικονομικό δίκαιο αρκεί για να εξομοιώσει δικονομικά τις εν λόγω περιπτώσεις με τα νομικά πρόσωπα. Αντίστοιχα, ως προς τα υποκειμενικά όρια της εκτελεστότητας εφαρμόζονται ευθέως και όχι αναλογικά οι διατάξεις των άρθρων 919 και 920 ΚΠολΔ²⁰⁰.

Περαιτέρω, στις λοιπές ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι, ακριβώς επειδή δεν υπάρχει η ικανότητα δικαίου που να τις εξομοιώνει δικονομικά με τα νομικά πρόσωπα, για τον λόγο αυτό προκρίνεται η αναλογική εφαρμογή της διατάξεως. Επομένως, δεν αρκεί η επίκριση²⁰¹ που επιμένει στο επιχείρημα ότι οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα δεν είναι πάντως νομικά πρόσωπα και δεν έχουν ούτε την ικανότητα να καθίστανται υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Βέβαια, δεν μπορούμε να ομιλούμε περί χρείας αναλογικής εφαρμογής μιας διατάξεως, εν προκειμένω, εκείνης του άρθρου 329 ΚΠολΔ, εάν προηγουμένως δεν επιχειρήσουμε την απαραίτητη ερμηνεία επί τη βάση των θεμελιωδών αρχών της μεθοδολογίας του δικαίου.

¹⁹⁹ Βλ. αντί άλλων, *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 962.

²⁰⁰ Βλ. και *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 962.

²⁰¹ Περί αυτής βλ. αντί άλλων *Κ. Καλαβρό*, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, ό.π., σελ.: 1193 επ., *τον ίδιο*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., σελ.: 942 επ.

Πιο συγκεκριμένα, η μεθοδολογία του δικαίου, κατ'αρχάς, αναγνωρίζει τη διάκριση μεταξύ εκούσιων και ακούσιων κενών²⁰². *Εκούσιο* είναι το κενό που δημιουργείται, όταν ο νομοθέτης ενσυνείδητα καταλείπει αρρύθμιστο ένα ζήτημα, το οποίο θα έπρεπε, κανονικά, «*επί τη βάσει της εγγενούς στο νόμο τελολογίας*», να έχει ρυθμίσει²⁰³. Τα εκούσια κενά, ωστόσο, – εφόσον δεν είναι αντίθετα προς συνταγματικές διατάξεις – δεν είναι δεκτικά πληρώσεως. Η κριτική τους αποτίμηση ανάγεται στην *de lege ferenda* ερμηνεία του δικαίου²⁰⁴. Αντίθετα, *ακούσιο*²⁰⁵ είναι το κενό εάν η αρρύθμιστη στον νόμο περίπτωση διέλαθε της προσοχής του νομοθέτη. Η πλήρωση των ακούσιων κενών γίνεται μέσω της τελολογικής ερμηνείας²⁰⁶. Σε γενικές γραμμές, λοιπόν, η πλήρωση του ακούσιου κενού μπορεί να γίνει είτε δια της αναλογίας – νόμου ή δικαίου – είτε μέσω τελολογικής συστολής²⁰⁷.

Εν προκειμένω, εντοπίζεται η απουσία σχετικής διατάξεως στον ΚΠολΔ που να αντιμετωπίζει το ζήτημα της επεκτάσεως του δεδικασμένου στα μέλη της ενώσεως όταν τη δίκη διεξάγει η ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ενώ λοιπόν ο νομοθέτης θέλησε να παρέχει διαδικαστική διευκόλυνση στις εν λόγω ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, προβλέποντας την ικανότητα διαδίκου και της νομιμοποίησεως αυτών, παρέλειψε να αντιμετωπίσει το μείζονος σημασίας ζήτημα που συνέχεται αναγκαστικά με τη νομιμοποίηση και αφορά στην επέκταση του δεδικασμένου έναντι των μελών της ενώσεως. Η απουσία τούτη συνιστά μια έλλειψη νομικής ρυθμίσεως, ενώ θα ανέμενε κανείς την κανονιστική της ρύθμιση. Συνεπώς, ανακύπτει ένα κενό δικαίου για ένα ζήτημα με αυξημένο νομικό ενδιαφέρον. Το κενό δε αυτό είναι εκ των πραγμάτων ακούσιο, καθώς δεν είναι λογικό ο νομοθέτης να επεδίωξε συνειδητά να αφήσει τελείως αρρύθμιστο το ζήτημα της επεκτάσεως των

²⁰² Για τα κενά της εννόμου τάξεως βλ. αντί άλλων, σε *Κ. Σταμάτη*, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, η έκδ., 2009, σελ.: 482-504.

²⁰³ *Π. Παπανικολάου*, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 2000, σελ.: 241.

²⁰⁴ Βλ. σχετικώς *Κ. Engisch*, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, (μτφρ. *Δ. Σπινέλλη*), γ' έκδ., 1999, σελ.: 171 επ.

²⁰⁵ Βλ. σε *Π. Παπανικολάου*, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, ό.π., σελ.: 241.

²⁰⁶ Περί της οποίας βλ. θεμελιωδώς *Κ. Τσάτσο*, Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, β' έκδ., 1978, σελ.: 149 επ., και κυρίως σελ.: 159 επ.

²⁰⁷ Βλ. αναλυτικώς, αντί πολλών, *Π. Παπανικολάου*, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, ό.π., σελ.: 251 επ.

υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου, επί δίκης που ο ίδιος δέχθηκε ότι μπορεί να διεξαχθεί από ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Συνεπώς, εν αντιθέσει με το εάν επρόκειτο για εκούσιο κενό, θα πρέπει ο εφαρμοστής του δικαίου να προβεί σε πλήρωσή²⁰⁸ του με αναλογία νόμου, η οποία κρίνεται εδώ ως η προσφορότερη λύση.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί ότι στην παρούσα εργασία γίνεται δεκτή ως δογματικά ορθότερη, για τους λόγους που αναπτύχθηκαν ως άνω²⁰⁹, η άποψη περί κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης. Υποστηρίζεται, επίσης, η ανάλογη εφαρμογή της διατάξεως 329 ΚΠολΔ για τους προρρηθέντες λόγους. Δεν επιχειρήθηκε, συνεπώς, μια «μεταφορά της προβληματικής» σε όσα γίνονται γενικότερα δεκτά εν περιπτώσει κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης. Πράγματι οι θεωρητικές κατασκευές είναι πολλές φορές αναγκαίες για τη νομική δογματική, εν τούτοις λόγω της γενικότητάς τους ορισμένες φορές δύνανται να οδηγήσουν σε πρακτικά αδιέξοδα. Για παράδειγμα, η άποψη που δέχεται μεν ως μη δικαιούχο ή μη υπόχρεο διάδικο την ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, και πάντως σε ό,τι αφορά γενικώς την επέκταση του δεδικασμένου και της εκτελεστότητας στους αληθείς δικαιούχους ή αληθείς υποχρέους διαδίκους δεν δέχεται την επέκταση του δεδικασμένου, χαρακτηρίζεται μεν από ένα σύστημα, πλην όμως οδηγεί σε πρακτικά αδιέξοδα. Καταλήγει, δηλαδή, σε μία εν τέλει ματαιώς διανοιγείσα δίκη που καθιστά πρακτικά ανεφάρμοστη τη διάταξη του άρθρου 62 εδ. β' και την επιδιωχθείσα δι'αυτής διαδικαστική διευκόλυνση²¹⁰. Και αντίστροφα, δυσχερώς μπορεί να γίνει δεκτό ότι θα πρέπει να αρνηθεί λ.χ. κανείς την εκδοχή της κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης, μολονότι πράγματι αναγνωρίζει ότι η ένωση δεν αποτελεί το φορέα των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων των μελών της, ενόψει απλώς της ανάγκης εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 329 ΚΠολΔ. Η αναλογική εφαρμογή της τελευταίας δεν προϋποθέτει αναγκαίως την εκδοχή της κατά κανόνα νομιμοποίησης για τους λόγους που πρηγήθηκαν.

²⁰⁸ Βλ. αναλυτικώς σε: Π. Παπανικολάου, *Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών*, ό.π., σελ.: 251 επ., πρβλ. επίσης, Κ. Engisch, *Εισαγωγή στη νομική σκέψη*, ό.π., σελ.: 171 επ. Στις περιπτώσεις αυτές των ακούσιων κενών δικαίου, εν περιπτώσει παρόμοιας ρυθμίσεως, γίνεται λόγος για «αναλογία νόμου», ενώ εν περιπτώσει προσφυγής σε κάποια γενική δικαιοκτική αρχή πρόκειται περί «αναλογίας δικαίου», βλ. σχετικά σε Κ. Σταμάτη, *Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων*, ό.π., σελ.: 490 - 491.

²⁰⁹ Βλ. ανωτέρω κεφ.: §4, ΙΙΙ, αρ. 5 & 5.1.

²¹⁰ Πρβλ και Γ.Μητσόπουλο, *Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ*, ό.π., σελ.: 303.

V. Το δεδικασμένο και η εκτελεστότητα έναντι των νομικών προσώπων και των μελών αυτών

Για τη πληρέστερη κατανόηση της δικονομικής μεταχειρίσεως των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα σε ό,τι αφορά την επέκταση των υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου και της εκτελεστότητας έναντι των μελών τους, κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη παρουσίαση της αντίστοιχων ζητημάτων σε ό,τι αφορά γενικώς τα νομικά πρόσωπα και την επέκταση του δεδικασμένου και της εκτελεστότητας στα μέλη τους.

Κατ'αρχας, με βάση τη διάταξη του άρθρου 329 ΚΠολΔ, η απόφαση που εκδόθηκε μεταξύ νομικού προσώπου και τρίτου και αφορά δικαιώματα ή υποχρεώσεις του νομικού προσώπου, αποτελεί δεδικασμένο και απέναντι στα μέλη του ως προς τα δικαιώματα ή τις υποχρεώσεις του νομικού προσώπου. Καθιερώνεται, συνεπώς δια της ανωτέρω διατάξεως ετερομερής και όχι αμφιμερής επέκταση του δεδικασμένου²¹¹. Η επέκταση δηλαδή δεν λειτουργεί και αντιστρόφως, ήτοι εν περιπτώσει εκδόσεως τελεσιδίκου αποφάσεως μεταξύ μέλους νομικού προσώπου και τρίτου για τα δικαιώματα του νομικού προσώπου δεν εκτείνεται το παραχθέν δεδικασμένο και έναντι του τελευταίου. Εριζόμενο πάντως ζήτημα σε νομολογία και θεωρία συνιστά ο ακριβής καθορισμός των νομικών προσώπων στα οποία αναφέρεται η διάταξη του άρθρου 329 ΚΠολΔ²¹².

Σύμφωνα με την κρατούσα μάλλον άποψη, η διάταξη του άρθρου 329 ΚΠολΔ εφαρμόζεται σε οιοδήποτε νομικό πρόσωπο²¹³ αποτελούμενο από μέλη. Αυτό που διαφοροποιείται είναι το είδος της δεσμεύσεως την οποία καθιερώνει η διάταξη,

²¹¹ Βλ. *Κ. Μπέη*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., άρθρο 329, σελ.: 1338, *Δ. Κονδύλη*, Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, β' έκδ., σελ.: 575, *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 129 υποσ.: 3, 152 επ.

²¹² Βλ. αναλυτικώς τις υποστηριχθείσες απόψεις σε: *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 129 επ.

²¹³ Ετσι *Κ. Κεραμεύς*, Αστικό δικονομικό δίκαιο, Γενικό μέρος, 1986, σελ.: 314, *Δ. Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, β' έκδ., σελ.: 574, *Κ. Μπέης*, Πολιτική Δικονομία, ό.π., άρθρο 329, σελ.: 1338, *Ν. Νίκας*, Πολιτική Δικονομία, τ.ΙΙ, ό.π., σελ.: 711.

αναλόγως της κατά το ουσιαστικό δίκαιο θέσεως των μελών του εκάστοτε νομικού προσώπου απέναντι στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του τελευταίου²¹⁴. Ομοίως δε, από το συνδυασμό των διατάξεων 329 και 919 ΚΠολΔ προκύπτει, αντίστοιχα, η επέκταση των υποκειμενικών ορίων της εκτελεστότητας κατά των μελών των νομικών προσώπων ανάλογα βέβαια με το μέτρο της ευθύνης τους με βάση το ουσιαστικό δίκαιο²¹⁵.

Μια μεμονωμένα υποστηριχθείσα θέση²¹⁶ δέχεται ότι η δέσμευση αυτή συνιστά εκδήλωση τριτενέργειας του δεδικασμένου. Εν πολλοίς, σύμφωνα με την άποψη αυτή, το δεδικασμένο συνιστά μια ενέργεια διακριτή από την επέκταση των ορίων του δεδικασμένου και σημαίνει την αξίωση σεβασμού των τρίτων προς μια εξοπλισμένη με δύναμη δεδικασμένου κριθείσα απόφαση. Η αξίωση τούτη νοείται υπό την έννοια ότι δεν μπορεί να αμφισβητηθεί μια τελεσιδίκως κριθείσα απόφαση²¹⁷. Η θέση πάντως αυτή δεν έτυχε ευρύτερης αποδοχής ούτε στην ελληνική ούτε στη γερμανική θεωρία.

1.1. Επί ομόρρυθμης εταιρίας

Από το δεδικασμένο, δυνάμει της διατάξεως του άρθρου 329 ΚΠολΔ, καταλαμβάνονται κυρίως, οι ομόρρυθμοι εταίροι ομόρρυθμης ή ετερόρρυθμης εταιρείας, καθώς κατά τις προβλέψεις του ουσιαστικού δικαίου (βλ. άρθρο 22 ΕΝ, νυν δε άρθρα 249, 258, 271 ν.4072/2012) ευθύνονται απεριόριστα και εις ολόκληρον με την εταιρεία για όλες τις υποχρεώσεις της²¹⁸. Προς τούτο δε συνηγορεί και η ρύθμιση

²¹⁴ Προκειμένου, πάντως, κάποιος να ερμηνεύσει τη διάταξη του άρθρου 329 ΚΠολΔ πρέπει να έχει υπόψη του τη θεμελιώδη αρχή του χωρισμού του νομικού προσώπου από τα μέλη του. Περί της αρχής αυτής βλ. αντί άλλων Κλ. Ρούσσο σε: Κλ. Ρούσσο (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων, ό.π., σελ.: 131 - 132. Αυτή ισχύει εξ ολοκλήρου σε όλα τα είδη των εταιριών, δηλαδή τόσο στις κεφαλαιουχικές όσο και στις προσωπικές εταιρείες. Καίτοι δηλαδή ο ομόρρυθμος εταίρος ευθύνεται με την ατομική του περιουσία απεριόριστα και εις ολόκληρον για τα χρέη της εταιρίας, η ομόρρυθμη εταιρεία εν τούτοις δεν ταυτίζεται με τα μέλη της, υπό την έννοια ότι η εταιρική περιουσία είναι διακριτή από την ατομική περιουσία των μελών της.

²¹⁵ Βλ. αντί άλλων Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, τ.:Ι, β'έκδ., 2017, σελ.: 477 επ.

²¹⁶ Βλ. Στ.Κουσουύλη, Η δέσμευση τρίτων από το δεδικασμένο, 2007, σελ.: 81 επ.

²¹⁷ Στ.Κουσουύλης, Η δέσμευση τρίτων από το δεδικασμένο, 2007, σελ.: 63 επ.

²¹⁸ Βλ. αντί άλλων Κ. Κεραμέα, Αστικό δικονομικό δίκαιο, ό.π., σελ.: 314, Δ. Κονδύλη, Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, β'έκδ., σελ.: 570, Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο

του άρθρου 920 ΚΠολΔ²¹⁹, το οποίο αφορά στην αναγκαστική εκτέλεση εις βάρος του ομόρρυθμου εταίρου και αφορά τα ομόρρυθμα μέλη των προσωπικών εταιρειών. Επεκτείνεται, λοιπόν, δυνάμει της ως άνω διατάξεως η εκτελεστικότητα κατά ομόρρυθμης ή ετερόρρυθμης εταιρείας και κατά των ομορρύθμων εταίρων. Η ρύθμιση αυτή αποτελεί αναγκαίο «δικονομικό συμπλήρωμα»²²⁰ του άρθρου 249 του ν.4072/2012. Η εις ολόκληρον ευθύνη του ομορρύθμου εταίρου έτσι εξοπλίζει τον εταιρικό πιστωτή προκειμένου να δυνηθεί αποτελεσματικά να εισπράξει την απαίτηση του. Διαθέτει, δηλαδή, τη δυνατότητα επισπεύσεως αναγκαστικής εκτελέσεως εις βάρος του ομόρρυθμου εταίρου με εκτελεστό τίτλο που απέκτησε κατά της εταιρείας²²¹, ενώ δύναται να στραφεί εξ αρχής κατά της περιουσίας του ομορρύθμου εταίρου δίχως να απαιτείται να έχει στραφεί πρώτα κατά της ομόρρυθμης εταιρείας και να έχει αποβεί άκαρπη η αναγκαστική εκτέλεση²²². Στο άρθρο 920 ΚΠολΔ γίνεται λόγος γενικώς για «εκτελεστό τίτλο», και ως εκ τούτου, η εκτέλεση μπορεί να επισπευθεί όχι μόνο με δικαστική απόφαση, αλλά και με τους λοιπούς εκτελεστούς τίτλους του άρθρου 904 ΚΠολΔ.

1.2. Επέκταση δεδικασμένου και εκτελεστότητας στον ετερόρρυθμο εταίρο

Διχοστασία επικρατεί αναφορικά με το εάν η επέκταση του δεδικασμένου έναντι της ετερόρρυθμης εταιρείας καταλαμβάνει και τους ετερορρύθμους εταίρους αυτής. Η κρατούσα άποψη στη θεωρία, η οποία, αφορά αδιακρίτως σε κάθε νομικό πρόσωπο με μέλη –άρα κατ'εξοχήν όχι στο εκκινεί εκ της γραμματικής διατυπώσεως του άρθρου 329 ΚΠολΔ και δέχεται τη δέσμευση του ετερορρύθμου ετέρου²²³.

αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 480, πρβλ. όμως *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 131 επ.

²¹⁹ *Π. Γέσιου – Φαλτσή*, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 480.

²²⁰ *Π. Γέσιου – Φαλτσή*, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 480.

²²¹ Δεν μπορεί να επισπευθεί αναγκαστική εκτέλεση δίχως προηγουμένως να έχει επιδοθεί ξεχωριστή επιταγή προς εκτέλεση στον ομόρρυθμο εταίρο, κατ' άρθρο 924 ΚΠολΔ. Ειδάλλως, πάσχει ακυρότητας ελλείψει τηρήσεως της απαιτούμενης προδικασίας, επ' αυτού βλ. σε: *Μ.-Θ. Μαρίνο / Θ. Κατσα* σε: *Μ.-Θ. Μαρίνο / Γ. Τριανταφυλλάκη* (επιμ.), Δίκαιο προσωπικών εταιριών, Ερμηνεία κατ' άρθρον, 2017, άρθρο 258, σελ.: 384.

²²² *Π. Γέσιου – Φαλτσή*, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 481.

²²³ βλ. αντί πολλών *Δ.Κονδύλη*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 571. Σύμφωνα με άλλη άποψη το δεδικασμένο δεν καταλαμβάνει και τους ετερορρύθμους εταίρους, εκτός κι αν οι τελευταίοι

Σύμφωνα με την ως άνω άποψη γίνεται δεκτό ότι στη βάση του άρθρου 329 ΚΠολΔ βρίσκονται λόγοι σκοπιμότητας, όπως η οικονομία της δίκης και η αποφυγή του πολλαπλασιασμού των δικών.

Υποστηρίζεται²²⁴ περαιτέρω ότι, βάσει της διατάξεως του άρθρου 279 §1 ν. 4072/2012, θα πρέπει να διακρίνουμε τρεις περιπτώσεις, όπου είναι δυνατόν να στραφούν οι εταιρικοί δανειστές κατά του ετερορρυθμού εταίρου για τα εταιρικά χρέη. Κατ'αρχάς, εάν αυτός δεν έχει καταβάλει την εταιρική του εισφορά. Δεύτερον, αν σύμφωνα με το καταστατικό ευθύνεται μέχρις ορισμένου ποσού που υπερβαίνει την εταιρική του εισφορά. Και τρίτον, εάν ευθύνεται ως ομόρρυθμος εταίρος κατ'άρθρο 28 ΕΝ (νυν δε 278 §2 ν. 4072/2012). Συνεπώς τότε μόνο δύναται να υφίσταται χρέος της ετερόρρυθμης εταιρείας έναντι τρίτων και να ανακύψει ως κύριο ή προδικαστικό ζήτημα σε μία μεταγενέστερη δίκη μεταξύ ετερορρυθμού εταίρου και εταιρικού δανειστή, ώστε και το δεδικασμένο της σχετικής αποφάσεως θα επεκτείνεται και στον ετερόρρυθμο εταίρο κατ'άρθρο 329 ΚΠολΔ.

Συνακόλουθα, όπου οι ετερόρρυθμοι εταίροι αντιμετωπίζονται ως ομόρρυθμοι εταίροι τα υποκειμενικά όρια της εκτελεστότητας επεκτείνονται και σε αυτούς με βάση το άρθρο 920 ΚΠολΔ.

1.3. Επί των κεφαλαιουχικών εταιρειών

Τα μέλη άλλων νομικών προσώπων και ιδίως των κεφαλαιουχικών εταιρειών (Α.Ε., Ε.Π.Ε. και Ι.Κ.Ε.) κατά το ουσιαστικό δίκαιο δεν φέρουν κατά κανόνα ευθύνη για τις οφειλές της εταιρείας. Με βάση, λοιπόν, τη θεωρία της ουσιαστικής εξαρτήσεως της νομικής θέσεως των μελών από εκείνη του νομικού προσώπου, τα μέλη των κεφαλαιουχικών εταιρειών δεν καταλαμβάνονται από το δεδικασμένο. Απλώς στις περιπτώσεις αυτές η δέσμευσή τους έχει την εξής έννοια: ότι το μέλος αφ'ενός δεν μπορεί να αμφισβητήσει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του νομικού προσώπου, αφ'ετέρου δε ότι δύναται να επικαλεστεί τα δικαιώματα που με δύναμη δεδικασμένου

ευθύνονται ως ομόρρυθμοι κατά την διάταξη του άρθρου 28 ΕΝ (πρβλ. άρθρο 280 ν.4072/2012). Βλ. *Α. Σινανιώτη*, Ερμηνεία (κατ' άρθρον) Κώδικος Πολιτικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 329, σελ.: 148-149, *Π. Κολοτούρο*, Η απαλλοτρίωσις του επιδίκου αντικειμένου. Ημιτ.Β', ό.π., σελ.: 270.

²²⁴ *Κ. Καλαβρό*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 918.

διαγνώστηκαν, δίχως όμως να βαρύνεται προσωπικά ή και να καθίσταται φορέας των δικαιωμάτων αυτών.

Υποστηρίζεται η άποψη ότι η διάταξη του άρθρου 329 ΚΠολΔ αναφέρεται στις προσωπικές μόνο εταιρείες και δεν τυγχάνει εφαρμογής στις περιπτώσεις των κεφαλαιουχικών εταιρειών²²⁵. Και τούτο διότι, εκ του άρθρου 322 ΚΠολΔ συνάγεται ότι προκειμένου να νοηθεί η επέκταση του δεδικασμένου θα πρέπει να υπάρχει είτε ταυτότητα αντικειμένου δικών είτε προδικαστικότητα. Με άλλα λόγια θα πρέπει η κριθείσα έννομη σχέση είτε να ταυτίζεται είτε να αποτελεί προδικαστικό ζήτημα για την έννομη σχέση του μέλους του νομικού προσώπου που κρίνεται σε μεταγενέστερη δίκη. Ωστόσο, δεν μπορεί να ανακύψει τέτοια περίπτωση ώστε το κριθέν στη σχετική δίκη μεταξύ νομικού προσώπου και τρίτου ζήτημα να τίθεται ως κύριο ή προδικαστικό ζήτημα σε μεταγενέστερη δίκη μεταξύ του μετόχου ή εταίρου κεφαλαιουχικής εταιρείας και τρίτου²²⁶. Τούτων δοθέντων, δεν δύναται η εν λόγω διάταξη να εφαρμοστεί στις κεφαλαιουχικές εταιρίες.

Μοναδική, εν τούτοις, περίπτωση που θα μπορούσε να τύχει εφαρμογής η διάταξη του άρθρου 329 ΚΠολΔ έναντι μέλους κεφαλαιουχικής εταιρείας είναι εκείνη η περίπτωση που θα καμφθεί η αρχή της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου²²⁷. Εν τιαύτη περίπτωση δημιουργείται επί τη βάσει του ουσιαστικού δικαίου ευθύνη του μετόχου για συγκεκριμένη υποχρέωση της εταιρείας. Σε πολύ αδρές γραμμές, ο κυρίαρχος μέτοχος χρησιμοποιεί κεκαλυμμένα την εταιρεία κακόπιστα προκειμένου να αποφύγει την ατομική του ευθύνη και μετακυλύοντάς την στην εταιρεία. Τότε μόνο υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 329 ΚΠολΔ έναντι του βαρυνόμενου με την καταχρηστική κατ'άρθρον ΑΚ 281 συμπεριφορά μετόχου. Σε μεταγενέστερη, λοιπόν, δίκη μεταξύ του τρίτου και του μετόχου, με αντικείμενο την υποχρέωση του τελευταίου για εκπλήρωση της οφειλής της εταιρείας, η τελεσίδικη κρίση για την ύπαρξη της οφειλής αυτής θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στην τυχόν νέα μεταγενέστερη δίκη για την ευθύνη του μετόχου.

²²⁵ Βλ. αντί άλλων *Δ.Κονδύλη*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 573.

²²⁶ Βλ. *Κ. Καλαβρό*, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, ό.π., σελ.: 1194 επ., *τον ίδιο*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 914 επ., *Π.Κολοτούρο*, Η απαλλοτριώσις του επιδικου αντικειμένου, Ημίτ. Β', ό.π., σελ.: 270 επ.

²²⁷ Περί αυτής βλ. αναλυτικά *Κλ. Ρούσσο* σε: *Κλ. Ρούσσο* (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων, ό.π., σελ.: 328 επ. · Πρβλ. επίσης *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π., σελ.: 178 επ.

Σημειωτέον, δε ότι στην περίπτωση της Ι.Κ.Ε. το δεδικασμένο έναντι της Ι.Κ.Ε. εν περιπτώσει εταίρων με εγγυητικές εισφορές ισχύει και έναντι του εταίρου²²⁸. Βάσει του άρθρου 79 ν.4072/2012 οι εταίροι με εγγυητικές εισφορές ευθύνονται έναντι τρίτων μέχρι του ποσού της εγγυητικής τους εισφοράς που ορίζεται στο καταστατικό.

²²⁸ Γ. Ψαρουδάκης, Η εγγυητική εισφορά στην ιδιωτική κεφαλαιουχική εταιρία, ΕπισκεΕΔ, 2012, σελ.: 21 επ., αρ.4.

§7. ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΣ ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΑΥΤΗΣ

I. Έννοια της «κοινής περιουσίας» κατ'άρθρο 951 § 1 β' ΚΠολΔ

Το ζήτημα της ικανότητας των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα να είναι υποκείμενα της διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσεως αντιμετωπίστηκε επιτυχώς από τη θεωρία²²⁹, δια της υιοθέτησεως της ευθείας εφαρμογής των διατάξεων 62 εδ. β' και 64 § 3 και 4 ΚΠολΔ²³⁰. Ας σημειωθεί, εξ άλλου, ότι γίνεται απολύτως δεκτό πως και για τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσεως ισχύει το αυτό τυπικό κριτήριο για τον προσδιορισμό της έννοιας του διαδίκου που κρατεί και για την διαγνωστική δίκη²³¹, ώστε οι διάδικοι της διαδικασίας της διαγνωστικής δίκης να είναι και οι «διάδικοι» της διαδικασίας της εκτελέσεως²³². Το τοπίο, επομένως, προβάλλει σχετικώς ξεκάθαρο εις ό,τι τουλάχιστον αφορά την ενεργητική νομιμοποίηση των ενώσεων προς διενέργεια εκτελέσεως.

Οι εν θέματι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, ωστόσο, στερούνται νομικής προσωπικότητας, και ως εκ τούτου ελλείπει ο φορέας της

²²⁹ Βλ. Γ. Μητσόπουλο, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 383, κατά τον οποίο: «Την ικανότητα του να είναι τινα υποκείμενον της διαδικασίας αναγκαστικής εκτελέσεως έχει, κατ'αρχήν, εκείνος όστις κέκτηται εν τη διαγνωστική διαδικασία την ικανότητα όπως είναι διάδικος. Την ικανότητα δε του μετέχειν εις την διαδικασίαν της αναγκαστικής εκτελέσεως ιδίω ονόματι, έχει εκείνος όστις κέκτηται εν τη διαγνωστική διαδικασία την ικανότητα του παρίστασθαι επί δικαστηρίου και διεξάγειν την δίκην ιδίω ονόματι. Και νομιμοποιείται να επισπεύσει την εκτέλεσιν ο εν τω εκτελεστώ τίτλω φερόμενος ως φορέύς της ουσιαστικής αξιώσεως να στρέψει δε αυτήν, κατά του φερομένου ως υποχρέου προς πράξιν ή παράλειψην». Απόλυτα σύμφωνος και ο Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 951 - 952

²³⁰ Πρβλ. πάντως την αντίθεση του Κ. Καλαβρού, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 951 προς τη θέση Ι. Μπρίνια, Αναγκαστική Εκτέλεσις, τ.Ι, β' εκδ., 1978, άρθρο 919, σελ.: 238, ο οποίος διατείνεται ότι το σχετικό ζήτημα της παθητικής νομιμοποιήσεως ελύθη μόνο δια της νομοθετικής θεσπίσεως της διατάξεως του άρθρου 951 §1 εδ. β'. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Καθηγητής Κ. Καλαβρός, το πρόβλημα κατ'ουσίαν λύθηκε με την εν λόγω διάταξη μόνο για την περίπτωση της κατασχέσεως, καθώς επί άμεσης ή έμμεσης εκτελέσεως των άρθρων 941 - 949 ΚΠολΔ δεν ανέκυπτε μέχρι τότε κάποιο ζήτημα.

²³¹ Βλ. Π.Αρβανιτάκη, Οι διάδικοι στην πολιτική και διοικητική δίκη, ό.π. σελ.: 76, Ν.Νίκα, Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως, τ.Ι, Γενικό μέρος, εκδ.β'. 2017, σελ.: 43.

²³² Ι.Μπρίνιας, Αναγκαστική Εκτέλεσις, τ.Ι, ό.π. άρθρο 919, σελ.: 238.

περιουσίας που θα αποτελούσε το αντικείμενο της αναγκαστικής εκτελέσεως²³³. Εξ αυτού του λόγου διατυπώνονται διστάμενες απόψεις αναφορικά με τον προσδιορισμό του αντικειμένου της αναγκαστικής εκτελέσεως. Εάν κάποιος θεωρεί ως φορέα ή άλλως παθητικό υποκείμενο της αξιώσεως την ένωση ή τα μέλη, έπεται πως διαφέρουν αντίστοιχα και το αντικείμενα τα οποία δύνανται να αποτελέσουν αντικείμενο της αναγκαστικής εκτελέσεως²³⁴. Στην πρώτη περίπτωση, ήτοι αν θεωρηθεί ότι μόνο η ένωση συνιστά τον φορέα, τότε μόνο κατά της κοινής περιουσίας δύναται να σταφεί ο υπερού. Αντίθετα, αν δεχθούμε ότι φορείς είναι τα μέλη, μας οδηγεί με συνέπεια στην αποδοχή ότι και η ατομική περιουσία αυτών δύναται να αποτελέσει αντικείμενο περιουσιακής εκτελέσεως.

Πιο συγκεκριμένα, ως έχει ήδη σημειωθεί, η διάταξη του άρθρου 951 ΚΠολΔ ορίζει τα εξής: «1. Η αναγκαστική εκτέλεση για να ικανοποιηθεί χρηματική απαίτηση γίνεται με κατάσχεση περιουσίας εκείνου κατά του οποίου στρέφεται η εκτέλεση ή με αναγκαστική διαχείριση ή με προσωπική κράτηση. Όταν πρόκειται για ένωση προσώπων του άρθρου 62 παρ. 2, η αναγκαστική εκτέλεση γίνεται στην κοινή περιουσία τους». Σε ό,τι αφορά τη διατύπωση του νόμου, παρατηρείται κατ' αρχάς ότι, το άρθρ. 951 §1 εδ.β' ΚΠολΔ δεν μπορεί παρά να αναφέρεται στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 62 ΚΠολΔ, το οποίο άλλωστε ομιλεί περί ενώσεων προσώπων. Το άρθρο 62 ΚΠολΔ, δεν διαθέτει δεύτερη παράγραφο. Προσέτι, σε ό,τι αφορά την παράλειψη αναφοράς στο εν λόγω άρθρο (951 §1 εδ.β' ΚΠολΔ) και των εταιρειών χωρίς νομική προσωπικότητα, παρά το γεγονός ότι αυτές αναφέρονται ρητώς στο άρθρο 62 ΚΠολΔ, έχει υποστηριχθεί τόσο η θέση περί χρείας αναλογίας²³⁵ όσο και εκείνη περί ανάγκης συμπληρώσεως της διατάξεως μέσω της διορθωτικής ερμηνείας²³⁶.

Κατά το παρελθόν, και συγκεκριμένα προ της εισαγωγής του άρθρου 951 §1 εδ. β' ΚΠολΔ με το ν.δ. 958/1971, εριζόμενο ήταν το ζήτημα αν μπορούσε κάποιος να επιβάλει κατάσχεση στην κοινή περιουσία της ενώσεως²³⁷. Η εν λόγω νομοθετική

²³³ Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 419.

²³⁴ Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 419.

²³⁵ Ι. Μπρίνιας, Αναγκαστική εκτέλεσις, τ.:Ι, ό.π., άρθρο 919, 238 - 239, υποσ.: 10.

²³⁶ Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 952, υποσ.: 1232.

²³⁷ Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 420. Βλ. επίσης καταφατικά ήδη Στ. Δεληκωστόπουλο / Α. Σινανιώτη, Ερμηνεία ΚΠολΔ, τ.:Ι, ό.π., άρθρο 63, σελ.: 161,

επιλογή επικροτήθηκε ιδίως για τον λόγο ότι ενισχύθηκε η διαδικαστική διευκόλυνση των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα στο πεδίο της αναγκαστικής εκτελέσεως αλλά και ένεκα της συνακόλουθης καθιέρωσης της δικονομικής αυτοτέλειας της περιουσίας τους²³⁸. Από τη θέσπιση βέβαια της εν λόγω διατάξεως και εντεύθεν παρέλκει οιαδήποτε σχετική αμφισβήτηση, καθώς ο νόμος ρητώς προβλέπει και επιτρέπει πλέον την κατάσχεση της κοινής περιουσίας της ενώσεως. Η διχοστασία, λοιπόν, υφίσταται πλέον αναφορικά με το αν αντικείμενο αναγκαστικής εκτελέσεως – πέραν της κοινής περιουσίας – δύναται ή όχι να αποτελέσει και η προσωπική περιουσία των κατ'ιδίαν μελών της ενώσεως.

Πριν βέβαια παρατεθούν οι διατυπωθείσες διστάμενες απόψεις, κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί το ακριβές νόημα της έννοιας της «κοινής περιουσίας». Ως τέτοια νοείται εκείνη: «που σχηματίζεται από τις εισφορές των μελών της ενώσεως και τη δραστηριότητα των εκπροσώπων της»²³⁹. Κρίσιμες στο σημείο αυτό αποβαίνουν οι διατάξεις των άρθρων 758 και 759 ΑΚ περί αστικών εταιρειών. Ειδικότερα, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 758 εδ.α' ΑΚ: «Οι εισφορές των εταίρων, καθώς και κάθε τι που αποκτάται για την εταιρεία από τη διαχείριση της, ανήκουν σε όλους τους εταίρους κατά τον λόγο της εταιρικής μερίδας του καθενός», κατά δε τη διάταξη του άρθρου 759 ΑΚ: «Οι υποχρεώσεις που γεννήθηκαν απέναντι σε τρίτους από τη διαχείριση ή την αντιπροσώπευση της εταιρείας βαρύνουν όλους τους εταίρους κατά το λόγο της εταιρικής μερίδας του καθενός.». Περαιτέρω δε, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, το άρθρο 951 §1 εδ.β' ΚΠολΔ δεν επενεργεί στο ουσιαστικό δίκαιο, ήτοι δεν προσνέμει ικανότητα να είναι δικαιούχοι περιουσίας οι εν λόγω ενώσεις, παρά μόνο επιτρέπει τη δικονομική δυνατότητα να κατασχεθεί η εταιρική περιουσία²⁴⁰. Η τελευταία ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει προσωποποιηθεί ούτε όμως και ότι έχει αναχθεί σε ξεχωριστή περιουσία του εταιρικού μορφώματος, δοθέντος ότι εξακολουθεί να είναι

με την περαιτέρω διευκρίνιση: «η απόφασις εκτελείται μόνον κατά της κοινής περιουσίας της ενώσεως ή της εταιρείας και ουχί της ατομικής τοιαύτης των μελών».

²³⁸ Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 952.

²³⁹ Έτσι Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 420

²⁴⁰ Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της έννοιας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π. σελ: 300 · Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 420. Βλ. και ΑΠ ΟΛΑΠ 14/2007, ό.π.

ενταγμένη στην ατομική περιουσία των εταίρων υπό την μορφή μερίδων²⁴¹. Και τούτο διότι κατά τις παραδοχές της θεωρίας του ουσιαστικού δικαίου, η περιουσία της αστικής εταιρείας χωρίς νομική προσωπικότητα δεν αποτελεί χωριστή ομάδα περιουσίας ή αντικείμενο «κοινωνίας συνημμένης της χειρός», την οποία ρητώς απέκρουσε ο ιστορικός νομοθέτης του ΑΚ²⁴².

Σύμφωνα με αντίθετη, ωστόσο, άποψη η «κοινή περιουσία» του άρθρου 951 § 1 εδ. β' ΚΠολΔ, συνιστά πράγματι *χωριστή ομάδα περιουσίας που έχει αποσπαστεί από την κύρια περιουσία υπαχθείσα δια νόμου σε ειδική ρύθμιση*²⁴³. Εκκινεί δε η ανωτέρω θέση από την πραγματική παραδοχή της φυσικής αδυναμίας εντοπισμού της «κοινής περιουσίας» της ενώσεως, ενόψει τόσο του ενδεχομένως μεγάλου αριθμού των μελών της όσο και της τυχόν αναμείξεώς της με χρήματα ή άλλα κινητά πράγματα που δεν ανήκουν σε αυτή²⁴⁴. Εφόσον δε υιοθετηθεί η εν λόγω εκδοχή, συνεχίζει η ίδια άποψη, η «κοινή περιουσία» δεν θα είναι υπέγνυα σε όλους τους δανειστές των εμπλεκόμενων μερών, ήτοι των κατ'ιδίαν μελών της ενώσεως, αλλά μόνο σε εκείνους των οποίων οι αξιώσεις γεννήθηκαν από τη διαχείριση της συγκεκριμένης ομάδας, ήτοι από τη συναλλακτική δράση της ενώσεως χωρίς νομική προσωπικότητα²⁴⁵. Τέλος, σύμφωνα με την εν λόγω θέση, η έναρξη της δημιουργίας της χωριστής περιουσιακής ομάδας της «κοινής περιουσίας» του άρθρου 951 § 1 εδ. β' ΚΠολΔ θα πρέπει να τοποθετηθεί στο χρόνο απόκτησης από τον δανειστή του εκτελεστού τίτλου και η λήξη της στο χρόνο ικανοποίησης της απαιτήσεως του²⁴⁶. Η ως άνω ερμηνευτική εκδοχή φαίνεται πράγματι ότι επιχειρεί να δώσει πρακτικές λύσεις στο δυσχερές ζήτημα του προσδιορισμού του αντικειμένου της κοινής περιουσίας. Κατά τούτο τυγχάνει *de lege ferenda* επιδοκιμαστέα. Δυσχερώς, ωστόσο, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η θεώρηση της «κοινής περιουσίας» και ως «χωριστής ομάδας περιουσίας» συμβιβάζεται με το θετικό

²⁴¹ Γ. Μητσόπουλος, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, ό.π., σελ.: 384 και υποσ.: 24, Π. Κολοτούρος, Actio pro socio, ό.π., σελ.: 37 · Πρβλ. από τη θεωρία του ουσιαστικού δικαίου, Μηνούδη, σε ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, τ.:IV, 1982, άρθρα 758 - 759, 12, σελ.: 46 · Π. Γιοβαννόπουλο, σε: Απ. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, τ.:I, 2010, άρθρα 758 - 759, 4, σελ.: 1455.

²⁴² Π. Γιοβαννόπουλος, σε: Απ. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, ό.π. άρθρα 758-759, 4, σελ.: 1455.

²⁴³ Έτσι Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 953 επ.

²⁴⁴ Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 952 -954.

²⁴⁵ Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 956.

²⁴⁶ Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 957.

ουσιαστικό μας δίκαιο, το οποίο όπως είδαμε αποκρούει ρητώς την κατασκευή παρόμοιων ομάδων. Τέλος, και πέραν των ανωτέρω, η τυχόν υιοθέτηση της θέσεως ότι η εν λόγω χωριστή περιουσιακή ομάδα της «κοινής περιουσίας» δημιουργείται για πρώτη φορά, όταν αποκτάται από τον δανειστή της ενώσεως ή της εταιρείας χωρίς νομική προσωπικότητα εκτελεστός τίτλος, δημιουργεί επιπρόσθετες δυσχέρειες και συνακόλουθα ανασφάλεια δικαίου. Διότι ο ακριβής χρόνος αποκτήσεως εκτελεστού τίτλου του δανειστή της ενώσεως ενδεχομένως να μην είναι γνωστός, εφόσον δεν έχει λάβει χώρα επίδοσή του, στα κατ'ιδίαν μέλη αυτής.

II. Δυνατότητα επισπεύσεως αναγκαστικής εκτελέσεως τόσο κατά της κοινής περιουσίας της ενώσεως όσο και κατά της περιουσίας των κατ'ιδίαν μελών της;

Ετέθη το ακόλουθο ερώτημα: Ο δανειστής της ενώσεως ή της εταιρείας χωρίς νομική προσωπικότητα μπορεί να επισπεύσει διαδικασία αναγκαστικής εκτελέσεως και κατά της ατομικής περιουσίας των μελών της; Κατά μια άποψη²⁴⁷, σύμφωνα με το άρθρο 951 §1 εδ.β' ΚΠολΔ κατάσχεση μπορεί να επιβληθεί – εφόσον ομιλούμε περί χρηματικών απαιτήσεων – επί της «κοινής περιουσίας» της ενώσεως προσώπων και, επομένως (e contrario), όχι και κατά της ατομικής περιουσίας των κατ'ιδίαν μελών της. Προς τούτο δε συνηγορεί, κατά την ανωτέρω άποψη, και η νομοθετική επιλογή με το ν.δ. 958/1971 που έλυσε το, μέχρι τότε εριζόμενο, θέμα προς αυτή την κατεύθυνση.

²⁴⁷ Έτσι, *I. Μπρίνιας*, Αναγκαστική Εκτέλεσις, τ.:Ι., ό.π. άρθρο 919, σελ.: 238 και υποσ.: 10 · *Κ. Μπέης*, Μαθήματα Πολιτικής Δικονομίας – Αναγκαστική Εκτέλεση, β' εκδ., 1984, σελ.: 71 – 72. Της ίδιας απόψεως και ο *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 958, συνεπής με την αντίστοιχη θέση του περί μη επεκτάσεως και του δεδικασμένου κατά των μελών της ενώσεως. Αρνείται την επέκταση της εκτελεστότητας στα μέλη, μολονότι αναγνωρίζει την επέκταση του δεδικασμένου, η *Χ. Απαλαγάκη*, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, ό.π. σελ.: 323 επ., με κύριο επιχείρημα τον κίνδυνο δημιουργίας ανασφάλειας δικαίου.

Κατά αντίθετη, όμως, και κρατούσα σε θεωρία²⁴⁸ και νομολογία²⁴⁹ άποψη, πέραν της κοινής περιουσίας, αναγκαστική εκτέλεση μπορεί να διενεργηθεί και κατά της προσωπικής περιουσίας των μελών της ενώσεως χωρίς νομική προσωπικότητα. Η θέση αυτή ερείδεται στην αναλογική εφαρμογή του άρθρου 329 σε συνδυασμό με το άρθρο 919 ΚΠολΔ και τη συνακόλουθη επέκταση του δεδικασμένου και της εκτελεστότητας και μέλη της ενώσεως. Η αναγκαστική εκτέλεση, βέβαια, στην ατομική περιουσία των μελών μπορεί να γίνει κατά το μέτρο που αυτά ευθύνονται κατά το ουσιαστικό δίκαιο με την προσωπική τους περιουσία, ήτοι κατά το ποσοστό της εισφοράς τους, κατά την προρρηθείσα διάταξη του άρθρου 759 ΑΚ, ακόμα κι αν για τα εν λόγω πρόσωπα δεν γίνεται ειδική μνεία στην εκτελούμενη δικαστική απόφαση²⁵⁰. Τούτη η θέση, άλλωστε, τελεί σε αρμονία με την όλη διάρθρωση των σχετικών διατάξεων του ουσιαστικού δικαίου, τις οποίες, όπως έχει ήδη σημειωθεί, η καθιέρωση της διατάξεως του άρθρου 951 § 1 εδ.β' ΚΠολΔ ουδόλως μετέβαλε. Προσφυώς, μάλιστα, σημειώνεται ότι υπό διαφορετική εκδοχή θα υφίστατο αδικαιολογήτως διαφοροποιημένη ανάμεσα στα μέλη των νομικών προσώπων (329 σε συνδ. με 920 ΚΠολΔ) αφενός και των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα αφετέρου, μολονότι και η προσωπική ευθύνη των τελευταίων είναι δεδομένη κατ'άρθρο 759 ΑΚ²⁵¹.

III. Το ζήτημα της παθητικής νομιμοποίησεως προς αναγκαστική εκτέλεση επί των αδημοσίευτων ομόρρυθμων εταιρειών και των κοινοπραξιών μετά τον ν. 4072/2012

Σε ό,τι αφορά τις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, στις οποίες ωστόσο απονέμεται ικανότητα δικαίου βάσει του ν. 4072/2012 θα πρέπει να γίνουν οι ακόλουθες διακρίσεις. Οι ομόρρυθμες εταιρείες που είναι αδημοσίευτες και, μολονότι

²⁴⁸ Γ. Μητσόπουλος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, ό.π., σελ.: 300, Ν. Νίκας, Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως, τ.:Ι, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 448, Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.:421 -422.

²⁴⁹ ΑΠ 693/2001, ΕλλΔνη, 2002, 759 ·ΕφΑθ 672/2004, ΕλλΔνη, 2005, 527. Έτσι, εμμέσως, και ΟΛΑΠ 14/2007, ό.π.

²⁵⁰ Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 421.

²⁵¹ Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 422.

στερούνται νομικής προσωπικότητας, έχουν ικανότητα δικαίου, εξομοιώνονται, εκ του νόμου, με τις ομόρρυθμες (άρθρο 251§ 3 ν. 4072/2012)²⁵². Στην περίπτωση αυτή επομένως πρέπει να δεχθούμε ότι καλείται, εκ των πραγμάτων, σε εφαρμογή η διάταξη του άρθρου 920 ΚΠολΔ²⁵³. Σε ό,τι αφορά δε τις κοινοπραξίες ισχύουν τα ακόλουθα. Εάν η κοινοπραξία συστήθηκε με σκοπό το συντονισμό της δραστηριότητας των μελών της, όπου και εφαρμόζονται όπως έχουμε δει οι διατάξεις περί αστικής εταιρείας, η ευθύνη των μελών είναι ανάλογη της εταιρικής τους μερίδας, εκτός εάν στη σύμβαση της κοινοπραξίας περιέχεται διάταξη περί εις ολόκληρον ευθύνης τους έναντι των τρίτων (βλ. ρητώς άρθρο 293 § 2 εδ.β' ΚΠολΔ)²⁵⁴. Εάν, όμως, η κοινοπραξία ασκεί εμπορική δραστηριότητα, οπότε και καταχωρίζεται υποχρεωτικώς στο Γ.Ε.Μ.Η το άρθρο 293 § 3 ΚΠολΔ την εξομοιώνει επί της ουσίας με ομόρρυθμη, με συνέπεια να εφαρμόζεται, ευθέως, η διάταξη του άρθρου 920 ΚΠολΔ²⁵⁵.

Τέλος, έχει ιδιαίτερη σημασία να επισημανθεί και το εξής. Για τις ενώσεις προσώπων που στερούνται νομικής προσωπικότητας, έχουν ωστόσο ικανότητα δικαίου, η αιτιολογική έκθεση του ν. 4072/2012 ορίζει τα ακόλουθα: «...*φορέας της εταιρικής περιουσίας είναι η ένωση («συλλογική ενότητα»), η οποία έχει εταιρική επωνυμία και αδικοπρακτική ικανότητα*»²⁵⁶. Τούτου δεδομένου, γίνεται δεκτό πως οι εν λόγω ενώσεις διαθέτουν πλέον αυτοτελή περιουσία, με συνέπεια η διάταξη του άρθρου 951 § 1 εδ. β' ΚΠολΔ να τυγχάνει εν προκειμένω ανεφάρμοστη²⁵⁷.

²⁵² Βλ. Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 963.

²⁵³ Πρβλ. και Π. Γέσιου – Φαλτσή, Υποκειμενικά όρια της εκτελεστότητας των αλλοδαπών αποφάσεων κατά εταιρειών που στο ελληνικό δίκαιο εξομοιώνονται με ομόρρυθμες (με αφορμή τις νέες ρυθμίσεις του ν.4072/2012), Τιμ.τ. Φ. Δωρή Ι, 2015, σελ.: 125 επ. = ΕφΑΔ, 2012, σελ.: 1035 επ. = Η δικονομική έννομη τάξη, τ.:V, Μελέτες και γνωμοδοτήσεις αστικού δικονομικού και ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου, 2019, σελ.: 897 επ. (927).

²⁵⁴ Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 423

²⁵⁵ Π. Γέσιου – Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 423 -424.

²⁵⁶ Αιτ'Εκθ ν. 4072/2012, υπό το άρθρο 251.

²⁵⁷ Έτσι, ορθώς, Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος, ό.π., σελ.: 963.

§8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η νομιμοποίηση σε ό,τι αφορά τη δικονομική διάσταση του προβλήματος των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, συνιστά ένα ιδιαίτερος δυσχερές ζήτημα που δίχασε θεωρία και νομολογία. Η αναγνώριση της νομιμοποίησης των εν λόγω ενώσεων δεν μπορεί παρά να θεωρείται προφανής ένεκα της συναρτήσεως της νομιμοποίησης με την ικανότητα διαδίκου και δικαστικής παραστάσεως και του σκοπού των διατάξεων των άρθρων 62 εδ. β' και 64 §3 ΚΠολΔ. Εξ άλλου τότε μόνο επιτελείται ο σκοπός των ως άνω διατάξεων, όταν δηλαδή απονέμεται στις ενώσεις αυτές και ενεργητική και παθητική νομιμοποίηση. Η ικανότητα διαδίκου και η νομιμοποίηση της ενώσεως συνάγεται, εμμέσως, και από τη ρύθμιση του άρθρου 951 §1 εδ. β' ΚΠολΔ κατά την οποία: *«Όταν πρόκειται για ένωση προσώπων του άρθρου 62 παρ. 2, η αναγκαστική εκτέλεση γίνεται στην κοινή περιουσία τους»*.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα τον προσδιορισμό του είδους της νομιμοποίησης, δογματικά συνεπέστερη προβάλλει μάλλον η αποδοχή της κατ'εξαίρεση νομιμοποίησης της ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Πιο συγκεκριμένα, η ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα αποτελεί μη δικαιούχο ή μη υπόχρεο διάδικο, καθώς ο αληθής φορέας των επίδικων ουσιαστικών δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων δεν είναι η ίδια ένωση αλλά τα μέλη που την αποτελούν.

Το γεγονός, δηλαδή, ότι ο νομοθέτης απένειμε στις ενώσεις προσώπων ικανότητα διαδίκου, δεν σημαίνει αυτονόητα ότι αυτές καθίστανται και φορείς των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μελών τους. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται μάλλον το λογικό άλμα της ως άνω συλλογιστικής πορείας. Διότι, το αντίστροφο μόνο θα μπορούσε να συμβεί. Δηλαδή μόνο αν οι εν λόγω ενώσεις προσώπων είχαν την ικανότητα δικαίου, ήτοι την ικανότητα να είναι φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων επί τη βάση των διατάξεων του ουσιαστικού δικαίου, τότε μόνο θα μπορούσε να γίνει λόγος για το αυτονόητο της ικανότητας διαδίκου αυτών. Στην περίπτωση βέβαια αυτή δεν θα προέκυπτε καν η εν λόγω προβληματική.

Ο ν. 4072/2012 απονέμει ικανότητα δικαίου σε ορισμένες ενώσεις προσώπων στις οποίες, εν τούτοις, ρητώς τους αποστερεί την πρόσκτηση νομικής

προσωπικότητας. Μέχρι τη θέσπιση του εν λόγω νομοθετήματος οι όροι «ικανότητα δικαίου» και «νομική προσωπικότητα» ταυτίζονταν. Η εν λόγω νομοθετική μεταβολή ήρε την - κατά πολλούς - «υφισταμένη δυσαρμονία» που υπήρχε μεταξύ ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου. Μέχρι πάντως τη θέσπιση του ν.4072/2012, η έννοια της ικανότητας δικαίου θεωρείτο ταυτόσημη με τον όρο «προσωπικότητα». Ο νομοθέτης του ν.4072/2012 αναγνωρίζοντας στις εν λόγω οντότητες ικανότητα δικαίου επιχειρεί μάλλον την αναγωγή τους σε νομικά πρόσωπα. Εν τούτοις, ήδη από την γραμματική διατύπωση του νόμου, σαφώς αντιδιαστέλλονται τα διαθέσιμα νομική προσωπικότητα νομικά πρόσωπα από τις εν λόγω οντότητες οι οποίες παραμένουν ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Σε κάθε περίπτωση όμως δεν παρατηρούνται ουσιώδεις διαφοροποιήσεις μεταξύ της ικανότητας δικαίου και της νομικής προσωπικότητας. Η μόνη ίσως διαφορά εντοπίζεται στο γεγονός ότι η νομική προσωπικότητα προσκτάται εφόσον τηρούνται οι προβλεπόμενες κάθε φορά διατυπώσεις δημοσιότητας. Ωστόσο, και η διαφορά αυτή αποδομείται με τον ν. 4072/2012, καθώς ακόμη και η περίπτωση της κοινοπραξίας που έχει καταχωρισθεί στο Γ.Ε.ΜΗ κατ'άρθρον άρθρο 293 §1 του νόμου αυτού, αυτλη αντιμετωπίζεται ως ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Επ' αυτού, θα μπορούσε ίσως κάποιος να υποστηρίξει ότι, καθ'ον λόγο ουδεμία άλλη διαφορά μπορεί να ανευρεθεί μεταξύ ικανότητας δικαίου και νομικής προσωπικότητας – κατ' ορθότερη διορθωτική ερμηνεία η περίπτωση αυτή της καταχωρισθείσας στο Γ.Ε.ΜΗ. κοινοπραξίας, θα πρέπει ίσως να θεωρηθεί ως έχουσα όχι μόνο ικανότητα δικαίου αλλά και νομική προσωπικότητα. Εν πάση δε περιπτώσει, η ανωτέρω συζήτηση βαίνει πέραν το δικονομικού δικαίου. Σε ό,τι αφορά στη δικονομική μεταχείριση των εν λόγω ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα με ικανότητα δικαίου, αυτές έχουν πλέον ικανότητα διαδίκου και δικαστικής παραστάσεως δυνάμει των άρθρων 62 εδ.α' και 64 §2 ΚΠολΔ και όχι των άρθρων 62 εδ. β' και 64 §3 ΚΠολΔ.

Περαιτέρω, σε ό,τι αφορά την επέκταση των υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου, στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα που δεν διαθέτουν ικανότητα δικαίου προκρίνεται η αναλογική εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 329 ΚΠολΔ. Επί τη βάσει της μεθοδολογίας του δικαίου για την χρεία αναλογικής εφαρμογής προϋποτίθεται η ύπαρξη ακούσιου κενού, υπό την έννοια ότι ο νομοθέτης ενσυνείδητα καταλείπει αρρήθμιστο ένα ζήτημα, το οποίο θα έπρεπε, κανονικά να είχε ρυθμίσει. Εν προκειμένω, εντοπίζεται η απουσία σχετικής διατάξεως

στον ΚΠολΔ που να αντιμετωπίζει το ζήτημα της επεκτάσεως του δεδικασμένου όταν νομιμοποιείται η ένωση. Η απουσία τούτη συνιστά μια έλλειψη νομικής ρυθμίσεως, ενώ θα ανέμενε κανείς την κανονιστική της ρύθμιση. Ανακύπτει ένα κενό δικαίου για ένα ζήτημα με αυξημένο νομικό ενδιαφέρον, το οποίο είναι εκ των πραγμάτων ακούσιο. Και τούτο διότι, δεν είναι λογικό ο νομοθέτης να επεδίωξε συνειδητά να αφήσει τελείως αρρυθμιστο το ζήτημα της επεκτασεως των υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου επί δίκης που ο ίδιος δέχθηκε ότι μπορεί να διεξαχθεί από ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα.

Στην παρούσα εργασία, μολονότι προκρίνεται η αποδοχή της κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως, εν τούτοις, δεν ακολουθείται η «μεταφορά της προβληματικής» σε όσα γίνονται γενικότερα δεκτά εν περιπτώσει κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως. Διότι, ναι μεν οι θεωρητικές κατασκευές είναι πρόσφορες και απαραίτητες, ωστόσο, λόγω της γενικότητάς τους ορισμένες φορές δύνανται να οδηγήσουν σε πρακτικά αδιέξοδα. Για παράδειγμα, εάν κάποιος δέχεται ως μη δικαιούχο ή μη υπόχρεο διάδικο την ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, ενώ σε επίπεδο επεκτάσεως των υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου επί κατ'εξαίρεση συντρέχουσας νομιμοποιήσεως δεν δέχεται την επέκταση του δεδικασμένου έναντι του αληθούς δικαιούχου ή υπόχρεου διαδίκου όταν τη δίκη διεξάγει ο μη αληθής ή μη υπόχρεος διάδικος καταλήγει εν προκειμένω στο εξής συμπέρασμα: *η έκδοση αποφάσεως επί δίκης μεταξύ τρίτου και ενώσεως προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα δεν δεσμεύει τα κατ'ιδίαν μέλη της*. Η θέση τούτη, βέβαια, χαρακτηρίζεται μεν από ένα σύστημα, πλην όμως δύνανται να οδηγήσει μια μάταια διανοιγείσα δίκη που καθιστά πρακτικά ανεφάρμοστη τη διάταξη του άρθρου 62 εδ. β' και την επιδιωχθείσα δι'αυτής διαδικαστική διευκόλυνση. Και αντίστροφα, δυσχερώς μπορεί να γίνει δεκτό ότι θα πρέπει να αρνηθεί λ.χ. κανείς την εκδοχή της κατ'εξαίρεση νομιμοποιήσεως, μολονότι πράγματι αναγνωρίζει ότι η ένωση δεν αποτελεί το φορέα των κατ'ιδίαν δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων των μελών της, ενόψει απλώς της ανάγκης εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 329 ΚΠολΔ. Η αναλογική εφαρμογή της τελευταίας δεν προϋποθέτει αναγκαίως την εκδοχή της κατά κανόνα νομιμοποιήσεως.

Σε ό,τι αφορά ειδικά τις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα με ικανότητα δικαίου μάλλον ορθότερο είναι να δεχθούμε ότι πρόκειται περί ευθείας και όχι αναλογικής εφαρμογής του άρθρου 329 ΚΠολΔ. Πιο συγκεκριμένα, η λύση αυτή είναι σχεδόν αυτονόητη για την περίπτωση της κοινοπραξίας που καταχωρίζεται μεν

στο Γ.Ε.ΜΗ., πλην όμως ο νόμος της αποστερεί τη νομική προσωπικότητα. Και τούτο διότι, ως δεχθήκαμε, δεν μπορεί να ανευρεθεί άλλη διαφορά μεταξύ ικανότητας δικαίου και νομικής προσωπικότητας πλην εκείνης της διασυνδέσεως της τελευταίας με την τήρηση των προβλεπόμενων κάθε φορά διατυπώσεων δημοσιότητας. Με βάση την προτεινόμενη στην παρούσα εργασία διορθωτική ερμηνεία, η καταχωρισθείσα στο Γ.Ε.ΜΗ. κοινοπραξία, ως έχουσα όχι μόνο ικανότητα δικαίου αλλά και νομική προσωπικότητα μπορεί να νοηθεί. Στις έτερες περιπτώσεις των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα που διαθέτουν ικανότητα δικαίου, θα μπορούσε ίσως να λεχθεί ότι, και εν προκειμένω ομιλούμε περί ευθείας εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 329 και 919 ΚΠολΔ, αντίστοιχα. Τούτο δε προτείνεται επί τη βάσει μιας τελολογικής ερμηνείας των ως άνω διατάξεων. Το νομικό πρόσωπο διεξάγει τη δίκη κατά κανόνα νομιμοποιούμενο επί τη βάσει των διατάξεων 62 εδ. α' ως φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Κατά το ίδιο μέτρο λοιπόν και οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα που διαθέτουν ικανότητα δικαίου διεξάγουν κατά κανόνα τη δίκη ως φορείς του ουσιαστικού δικαιώματος και τούτο για το δικονομικό δίκαιο αρκεί για να εξομοιώσει δικονομικά τις εν λόγω περιπτώσεις με τα νομικά πρόσωπα.

Τέλος, δυνάμει του άρθρου 951 §1 εδ.β' ΚΠολΔ θεσπίστηκε η δυνατότητα αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της «κοινής περιουσίας» των ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Η ως άνω καθιερωθείσα «κοινή περιουσία» δεν επενεργεί στο ουσιαστικό δίκαιο, ήτοι δεν προσνέμει ικανότητα να είναι δικαιούχοι περιουσίας οι εν λόγω ενώσεις, παρά μόνο επιτρέπει τη δικονομική δυνατότητα να κατασχεθεί η εταιρική περιουσία. Παράλληλα όμως πρέπει να γίνει δεκτό ότι πέραν της κοινής περιουσίας, αναγκαστική εκτέλεση μπορεί να διενεργηθεί και κατά της *προσωπικής περιουσίας των μελών* της ενώσεως χωρίς νομική προσωπικότητα. Η θέση αυτή ερείδεται στην αναλογική εφαρμογή του άρθρου 329 σε συνδ. με το άρθρο 919 ΚΠολΔ και τη συνακόλουθη επέκταση του δεδικασμένου και της εκτελεστότητας και μέλη της ενώσεως. Η αναγκαστική εκτέλεση στην ατομική περιουσία των μελών μπορεί να γίνει κατά το μέτρο που αυτά ευθύνονται κατά το ουσιαστικό δίκαιο με την προσωπική τους περιουσία, ήτοι κατά το ποσοστό της εισφοράς τους, κατά την προρρηθείσα διάταξη του άρθρου 759 ΑΚ, ακόμα κι αν για τα εν λόγω πρόσωπα δεν γίνεται ειδική μνεία στην εκτελούμενη δικαστική απόφαση.

§9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Ελληνική

Αλεξανδρίδου, Ελίζα, Δίκαιο εμπορικών εταιριών, β' εκδ., Αθήνα, 2016.

Αλεξόπουλος, Ηρακλής, Η κοινοπραξία εκτέλεσης δημόσιου έργου μετά την ΟΛΑΠ 22/198, ΔΕΕ, 2000, σελ.:803 επ.

Αντωνόπουλος, Βασίλης, Ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Ικανότητα να είναι διάδικοι, ΕΠΕπετΑρμ (3), 1982, σελ.: 187 επ.

Απαλαγάκη, Χαρούλα (επιμ.), Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας. Ερμηνεία κατ'άρθρο, τ.:I, ε' έκδ., Αθήνα, 2017.

Απαλαγάκη, Χαρούλα, Δεδικασμένο και εκτελεστικότητα στα νομικά πρόσωπα και στα μέλη τους, (τα άρθρα 329 και 920 ΚΠολΔ ιδίως στις εταιρίες), Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2001.

Αρβανιτάκης, Πάρις, Οι διάδικοι στην πολιτική και διοικητική δίκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005

Αρχανιωτάκης, Γεώργιος, Η αστική ευθύνη του νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, Ερμηνευτική ένταξη της ΑΚ 71 στο γενικό σύστημα ευθύνης του Κώδικα, Θεσσαλονίκη, 1989.

Βαθρακοκοίλης, Βασίλης, ΕΡΝΟΜΑΚ - Γενικές Αρχές (Άρθρα 1-286), τ.: I, Αθήνα, 2001.

Γέσιου – Φαλτσή, Πελαγία, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, Γενικό μέρος, τ.:I, β' έκδ., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

Γέσιου – Φαλτσή, Πελαγία, Η ομοδικία εις την πολιτικήν δίκην, Θεσσαλονίκη, 1998.

Γέσιου – Φαλτσή, Πελαγία, Υποκειμενικά όρια της εκτελεστότητας των αλλοδαπών αποφάσεων κατά εταιρειών που στο ελληνικό δίκαιο εξομοιώνονται με ομόρρυθμες (με αφορμή τις νέες ρυθμίσεις του ν.4072/2012), Τιμ.τ. Φ. Δωρή I, Αθήνα – Κομοτηνή, 2015, σελ.:125 επ. = ΕφΑΔ, 2012, σελ.:1035 επ. = Η δικονομική έννομη τάξη, τ.:V, Μελέτες και γνωμοδοτήσεις αστικού δικονομικού και ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2019, σελ.: 897 επ.

Γιοβαννόπουλος, Παναγιώτης, σε: Απ. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, τ.:Ι, Αθήνα, 2010, άρθρα 758-759,

Γρόλλης, Σταμάτης, Προβλήματα περί την δικονομικήν θέσιν των στερουμένων νομικής προσωπικότητας ενώσεων προσώπων ως και των κατ'ιδίαν μελών αυτών (Επιστολή), Δ (3), 1972, σελ.:108 επ.

Γρόλλης, Σταμάτης, Παρατηρήσεις σε: ΕιρΑθ 303/1971, Δ (2), 1971, σελ.:737 επ.

Δεληκωστόπουλος, Ιωάννης, Εσφαλμένος χαρακτηρισμός ευθείας αναγνωριστικής αγωγής ως πλαγιαστικής και προσεπίκληση αναγκαίου ομοδίκου, ΕλλΔνη, 2014, σελ.:1612 επ.

Δεληκωστόπουλος, Ιωάννης, Η αναζήτηση της αλήθειας στην πολιτική δίκη, Δικονομικοί μηχανισμοί και νέες διατάξεις του ΚΠολΔ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016.

Δεληκωστόπουλος, Ιωάννης, Οι δικονομικοί λόγοι αναίρεσης, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009.

Δεληκωστόπουλος, Στέφανος / Σινανιώτης, Λάμπρος, Ερμηνεία (κατ' άρθρον) Κώδικος Πολιτικής Δικονομίας, τ.: Ι, Αθήνα, 1968.

Δωρής, Φίλιππος, Σημείωση σε: ΟΛΑΠ 22/1998, ΝοΒ, 1999, σελ.:229 επ.

Καλαβρός, Κωνσταντίνος, Διάδικοι χωρίς νομική προσωπικότητα στην πολιτική δίκη, ΧρΙΔ, 2003, σελ.:289 επ. = Διάλογοι με τη νομολογία, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018, σελ.:85 επ.

Καλαβρός, Κωνσταντίνος, Ζητήματα δεδικασμένου, διαπλαστικής ενέργειας και τριτανακοπής, Με αφορμή την ΑΠ 36/87, ΕλλΔνη, 1987, σελ.: 1185 επ.

Καλαβρός, Κωνσταντίνος, Παρατηρήσεις σε: ΟΛΑΠ 14/2007, ΕΠολΔ 2008, σελ.:47 επ.

Καλαβρός, Κωνσταντίνος, Παρατηρήσεις τινές εξ αφορμής της πλαγιαστικής αγωγής, Δ (8), 1977, σελ.:474 επ.

Καλαβρός, Κωνσταντίνος, Πολιτική Δικονομία, Γενικό μέρος: Διαδικασία στα πρωτοβάθμια δικαστήρια, δ' έκδ., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016.

Καστήσιος, Ελευθέριος σε: Ρούσσο Κλ. (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων (Liber Amicorum Φ. Δωρή), Αθήνα, 2010, σελ.:603 επ.

Καστρήσιος, Ελευθέριος, Η κοινοπραξία ως «αστική ομόρρυθμη εταιρία»;, Περί της ευθύνης των μελών αστικής εταιρίας χωρίς νομική προσωπικότητα, ΕπισκεΕΔ, 2011, σελ.:607 επ.

Κατηφόρης, Νικόλαος, Δεδικασμένο και εκτελεστότητα στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα και στις λοιπές οντότητες, εισήγηση σε: *ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Πατρών*, Ενώσεις προσώπων και λοιπές οντότητες στην πολιτική δίκη, Πρακτικά του 40^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2015), Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016, σελ.:157 επ.

Κεραμεύς, Κωνσταντίνος, Αστικό δικονομικό δίκαιο, Γενικό μέρος, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1986.

Κεραμεύς, Κωνσταντίνος, Όρια του δεδικασμένου και αστική ευθύνη των μελών της εκτελεστικής επιτροπής ενώσεως προσώπων (γνμδ), σε: *Μελέτες*, τ.: IV, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006, σελ.:149επ.

Κεραμεύς, Κωνσταντίνος/Κονδύλης, Διονύσιος/ Νίκας, Νικόλαος, Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τ.: II, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000.

Κιουπτσίδου Στρατουδάκη, Ευδοξία, Νομιμοποίηση ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, σε: *ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Πατρών*, Ενώσεις προσώπων και λοιπές οντότητες στην πολιτική δίκη, Πρακτικά του 40^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2015), Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016, σελ.:93 επ.

Κολοτούρος, Παναγιώτης, Actio pro socio. Η δικονομική διάσταση της εταιρικής αγωγής, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.

Κολοτούρος, Παναγιώτης, Η απαλλοτρίωσις του επιδικου αντικειμένου, ημιτ.:II, Αι δικονομικά συνέπειαι της απαλλοτριώσεως, Αθήνα – Κομοτηνή, 2009.

Κολοτούρος, Παναγιώτης, Παρέμβαση σε: *ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Πατρών*, Ενώσεις προσώπων και λοιπές οντότητες στην πολιτική δίκη, Πρακτικά του 40^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2015), Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016, σελ.:209 επ.

Κολοτούρος, Παναγιώτης, Υπερχειλείς εκφάνσεις του δεδικασμένου, ΕλλΔνη, 2005, σελ.: 975 επ.

Κονδύλης, Διονύσιος, Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, β' έκδ., Αθήνα – Κομοτηνή, 2007.

Κουσουύλης, Στέλιος, Η δέσμευση τρίτων από το δεδικασμένο, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007.

Κουσουύλης, Στέλιος, Η κύρια παρέμβαση στην πολιτική δίκη, Συμβολή στην έννοια και προστασία του τρίτου στον ΚΠολΔ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1987.

Κουσουύλης, Στέλιος, Φύση και υποκειμενικά όρια του δεδικασμένου, Δ (19) 1988, σελ. 173επ.

Κρητικός Αθανάσιος, Δίκαιο σωματείων και συνδικαλιστικών οργανώσεων. Σύσταση, οργάνωση και λειτουργία, τ.:Ι, Αθήνα, 1984.

Μακρίδου, Καλλιόπη, Δικονομία εργατικών διαφορών, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009.

Μακρίδου, Καλλιόπη/ Απαλαγάκη, Χαρούλα/ Διαμαντόπουλος, Γεώργιος, Πολιτική Δικονομία, Επικαιροποιημένη και με το ν.4512/2018, Θεωρία – Νομολογία – Υποδείγματα, β' έκδ., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018

Μαργαρίτης, Μιχαήλ/ Μαργαρίτη Άντα, Ερμηνεία Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τ.:Ι, β' έκδ., Αθήνα, 2018.

Μαρίνος, Μιχαήλ – Θεόδωρος/ Τριανταφυλλάκης, Γεώργιος (επιμ.), Δίκαιο προσωπικών εταιριών, Ερμηνεία κατ'άρθρον (άρθρ. 249 – 294 ν.4072/2012), Αθήνα, 2017.

Μαρκουλάκης, Μιχαήλ, Σκέψεις περί της ικανότητας διαδίκου των ειδικών λογαριασμών, Αναμν.τ. Α. Γεωργακόπουλου, τ.:Ι, Αθήνα, 2016.

Μηνούδης, Μιχαήλ, σε: ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, τ.:ΙV, Αθήνα, 1982, άρθρα 758-759.

Μητσόπουλος, Γεώργιος, Η ικανότης ως διαδίκων των ενώσεων προσώπων των μη κεκτημένων νομικήν προσωπικότητα, Δ (1), 1970, σελ.: 433 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου, Αθήναι – Κομοτηνή, 1983, σελ.:24 επ.

Μητσόπουλος, Γεώργιος, Η ομοδικία κατά το παρ'ημίν δίκαιον, Δ (10), 1979, σελ.:157 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου, Αθήναι – Κομοτηνή, 1983, σελ.: 269 επ.

Μητσόπουλος, Γεώργιος, Και πάλιν περί της εννοίας της διατάξεως του άρθρου 62 εδ.2 ΚΠολΔ, Δ (23), 1992, σελ.:3 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου τ.: Π, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997, σελ.:297 επ.

Μητσόπουλος, Γεώργιος, Νέα μορφή αυτοτελούς προσθέτου παρεμβάσεως; Αφιέρωμα στον Κ.Βαβούσκο, 1989, σελ.:319 επ. = Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού δικονομικού δικαίου, τ.:Π, Αθήνα –Κομοτηνή, 1997, σελ.:231 επ.

Μπαμπινιώτης, Δημήτριος, Ατομική προστασία του καταναλωτή στο σύστημα του ν.2251/1994, σε: : *ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Σερρών*, Δικονομικά ζητήματα του δικαίου προστασίας του καταναλωτή, Πρακτικά του 38^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2013), Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014, σελ.:17 επ.

Μπέης, Κωνσταντίνος, Πολιτική Δικονομία. Γενικά αρχαί και κατ'άρθρον ερμηνεία , τ.:Ια, Γενικά διατάξεις, (άρθρ. 1 έως 105), Αθήναι, 1973.

Μπέης, Κωνσταντίνος, Πολιτική Δικονομία. Γενικά αρχαί και κατ'άρθρον ερμηνεία, τ.:Ια, Διαδικασία ενώπιον των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων (άρθρ. 208 έως 334), Αθήναι, 1974.

Μπέης, Κωνσταντίνος, Σημείωση σε: ΟΛΑΠ 22/1998, Δ (30), 1999, σελ.:235 επ.

Μπέης, Κωνσταντίνος, παρατηρήσεις σε: 303/1971 ΕιρΑθ, Δ (2), 1971, σελ.: 744 επ..

Μπέης, Κώστας, Μαθήματα Πολιτικής Δικονομίας - Αναγκαστική Εκτέλεση, εκδ.β', Αθήνα, 1984.

Μπέης, Κώστας, Παρατηρήσεις σε: ΟΛΑΠ 14/2007, Δ (38), 2007, σελ.:1210 επ.

Μπρίνιας, Ιωάννης, Αναγκαστική εκτέλεσις, Γενικά Διατάξεις (άρθρα 904 - 940 ΚΠολΔ), τ.:Ι, β' έκδ., Αθήναι, 1978.

Νίκας, Νικόλαος, Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως, τ.:Ι, Γενικό μέρος, β' εκδ., Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017.

Νίκας, Νικόλαος, Επέκταση των υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου στο φορέα του δικαιώματος από δίκες που διεξήγαγε ο μη δικαιούχος ή μη υπόχρεος διάδικος, Δ (14) 1983, σελ.:386 επ.

Νίκας, Νικόλαος, Η ένσταση εκκρεμοδικίας στην πολιτική δίκη, Θεσσαλονίκη, 1991.

Νίκας, Νικόλαος, Πολιτική δικονομία, τ.: Ι, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2003.

- Νίκας, Νικόλαος*, Πολιτική δικονομία, τ.: ΙΙ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005.
- Οικονομίδης, Βασίλειος /Λιβαδάς, Μιχαήλ*, Εγχειρίδιον της Πολιτικής Δικονομίας, τ.:Ι, ζ' εκδ., Αθήναι, 1924.
- Ορφανίδης, Γεώργιος*, σε: *Κεραμεύς, Κωνσταντίνος/Κονδύλης, Διονύσιος/ Νίκας, Νικόλαος*, Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τ.: ΙΙ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000, άρθρο 118.
- Παμπούκης, Κωνσταντίνος*, Παρατηρήσεις σε: ΟΛΑΠ 22/1998, ΕπισκΕΔ, 1998, σελ.:686 επ.
- Παμπούκης, Κωνσταντίνος*, Ζητήματα Συμπλοιοκτησίας, Αρμ, 1996, σελ.: 1425 επ.
- Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος*, Ομάδες περιουσίας στερούμενες νομικής προσωπικότητας, ως διάδικοι (συμβολή σε μια διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 62 ΚΠολΔ), ΕφΑΔ, 2013, σελ.:735 επ.
- Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος*, Τα «οιονεί» νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα δικαίου. Ενώσεις προσώπων/ Επιχείρηση/ Ομάδες περιουσίας, Αθήνα, 2016.
- Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος* σε: *Ρούσσο Κλ.* (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων (Liber Amicorum *Φ. Δωρή*), Αθήνα, 2010, σελ.: 631 επ.
- Παπανικολάου, Παναγιώτης*, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000.
- Παπαστερίου, Δημήτριος*, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, β έκδ., Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2009.
- Περάκης, Ευάγγελος*, Σημειώσεις σε: ΟΛΑΠ 14/2007: Η ένωση προσώπων ως δικαιούχος ουσιαστικών δικαιωμάτων, ΔΕΕ, 2007, σελ.: 933 επ.
- Πίψου, Αήδα*, Δικονομικά ζητήματα εμπράγματων αγωγών, Αθήνα –Θεσσαλονίκη, 2000
- Πλεύρη, Άννα*, Μη δικαιούχοι και μη υπόχρεοι διάδικοι στην πολιτική δίκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014.
- Ποδηματά, Ευαγγελία*, Ζητήματα από τη ρύθμιση της συλλογικής αγωγής κατά το ν.2251/1994, Αρμ, 1997, σελ.:151 επ.

Ποδηματά, Ευαγγελία, Ικανότητα δικαίου χωρίς νομική προσωπικότητα; Σκέψεις για τις ρυθμίσεις των §§ 2-3 άρθρ.251 ν.4072/2012 και την δογματική ένταξή τους στο ουσιαστικό και δικονομικό πεδίο, ΕΠολΔ, 2016, σελ.:18 επ.

Πουρνάρας, Ευάγγελος, παρατηρήσεις σε: ΟΛΑΠ 14/2007, ΕΕμπΔ, 2007, σελ.:817 επ.

Πρακτικά των συνεδριάσεων της Αναθεωρητικής Επιτροπής του Σχεδίου ΚΠολΔ και του Εισαγωγικού Νόμου, Αθήναι, 1967.

Ράμμος, Γεώργιος, Εγχειρίδιον αστικού δικονομικού δικαίου, τ.:Ι, Αθήναι, 1978.

Ράμμος, Γεώργιος, Η υπό των επαγγελματικών οργανώσεων άσκησης των εκ συλλογικών συμβάσεων πηγαζόντων δικαιωμάτων των κατ' ίδίαν μελών και η παρέμβασις αυτών εις δίκας αφορώσας δικαιώματα εκ συλλογικών συμβάσεων, σε Συμβολαί εις την ερμηνείαν της Πολιτικής Δικονομίας, τ.:ΙΙ, Αθήναι, 1948, σελ.:173 επ.

Ρόκας, Νικόλαος, Εμπορικές εταιρίες, η' εκδ., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.

Ρούσσο, Κλεάνθης, σε *Ρούσσο Κλ.* (επιμ.) Δίκαιο νομικών προσώπων (*Liber Amicorum Φ. Δωρή*), Αθήνα, 2010.

Σινανιώτης, Λάμπρος, Ερμηνεία (κατ' άρθρον) Κώδικος Πολιτικής Δικονομίας, τ.: ΙΙΙ (άρθρα 293-465), Αθήναι, 1974.

Σινανιώτης, Λάμπρος, Η νομιμοποίησης των διαδίκων εν τη πολιτική δίκη, Αθήναι, 1965.

Σκαρίπας, Δημήτριος, παρατηρήσεις σε: ΟΛΑΠ 14/2007, ΝοΒ, 2007, σελ.: 2411 επ. = ΕφΑΔ, 2008, σελ.: 212 επ.

Σόντης, Ιωάννη, ΕρμΑΚ, χ.χ., άρθρο 34.

Σταμάτης, Κώστας, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, η' εκδ., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009.

Σχέδιον Πολιτικής Δικονομίας (ΣχΠολΔ), τ.:Ι, Αθήναι, 1940.

Σωτηρόπουλος, Γεώργιος, Θέματα διαχείρισης και εκπροσώπησης της ομόρρυθμης και ετερόρρυθμης εταιρίας, ΔΕΕ, 2013, σελ.: 196 επ.

Σωτηρόπουλος, Γεώργιος, Κοινοπραξία εκτέλεσης δημοσίου τεχνικού έργου: Νομική φύση και εφαρμοστέοι κανόνες ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου. Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 22/1998, ΕΕμπΔ, 1998, σελ.:897 επ.

Τριανταφύλλου-Αλμπανίδου, Φλώρα, Το έννομο συμφέρον του ενάγοντος, Αθήνα, 1995.

Τσάτσος, Κωνσταντίνος, Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, β' έκδ., Αθήναι, 1978.

Τσολακίδης, Ζαφείριος, Η αναγνώριση «ικανότητας δικαίου» σε στερούμενες νομικής προσωπικότητας ενώσεις στο ν. 4072/2012, ΧρΙΔ, 2013, σελ.: 12 επ.

Φίλιος, Χρίστος, Οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα κατά το ουσιαστικό δίκαιο, σε: *ΕΕΔ/Δικηγορικός Σύλλογος Πατρών*, Ενώσεις προσώπων και λοιπές οντότητες στην πολιτική δίκη, Πρακτικά του 40^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΔ (2015), Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016, σελ.:27 επ.

Φίλιος, Χρίστος, Περιουσία και χωριστές περιουσίες. Συμβολή στις έννοιες υποκείμενο και αντικείμενο δικαίου μετά το ν. 4072/2012 Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015.

Ψαρουδάκης, Γεώργιος, Η εγγυητική εισφορά στην ιδιωτική κεφαλαιουχική εταιρία, ΕπισκΕΔ, 2012, σελ.:21 επ.

Ψυχομάνης, Σπυρίδων, Εμπορικό Δίκαιο, Γενικό μέρος – Δίκαιο εμπορικών συμβάσεων, γ' έκδ., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.

Ψυχομάνης, Σπύρος, Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών. (ΟΕ, ΕΕ, ΕΕκμ, Αφανούς, Κοινοπραξίας, ΕΟΟΣ, ΑΕ, ΕΠΕ, ΙΚΕ). (Με βάση και τους νόμους 4541/2018 και 4548/2018), γ' έκδ., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.

II. Αλλοδαπή

Engisch, Karl, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, (μτφρ. Δ. Σπινέλλη), γ' έκδ., Αθήνα, 1999

Glasson, E./ Tissier, Alb./ Morel, René/ Ράμμος, Γεώργιος, Σύστημα Πολιτικής Δικονομίας, Αθήνα, 1931.

Rosenberg, Leo /Schwab, Karl - Heinz /Gottwald, Peter, Zivilprozessrecht, 18. Auflage, 2018.